

AZƏRBAYCAN

VƏKİLİ

Azərbaycan Respublikasının
Vəkillər Kollegiyası

“Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində insan hüquq və azadlıqlarının təminatı və pozulması halları” **vəkil Paşa Səfərov**

“Müdafiəçi-vəkil cinayət-prosessual sübutetmənin subyekti kimi”
Vəkillərin İntizam Komissiyasının sədr müavini İlhamə Həsənova

“Məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi cəza icra hüququnun müstəqil bir sahəsi kimi” **vəkil Elvin Quliyev**

“Lex Comissoria” **vəkil Pərvanə Qasımova**

“Role of principle of party autonomy in arbitration” **lawyer Toghrul Guluzadeh**

“İnzibati aktın ləğv edilməsi ilə inzibati aktın qanunsuz sayılması iddia növlərinin arasında mövcud fərqliliklər və onların tətbiqində yaranmış problemlər” **hüquqşünas İlham Səfərov**

“Respublikanın Qərb regionunun vəkillərinin iştirakı ilə elmi-praktik seminar keçirilmişdir” **yerli mətbuat səhifələrindən**

“Bütün ASAN xidmət mərkəzlərində vəkil büroları yaradılacaq və səyyar vəkil xidmətləri göstəriləcək” **yerli mətbuat səhifələrindən**

“Türkiyə və Azərbaycan vəkillərinin həmrəylik günü təsis edilmişdir”
beynəlxalq mətbuat səhifələrindən

XVI nömrə

Azərbaycan Respublikasının
Vəkillər Kollegiyası

“Azərbaycan vəkili” jurnalının buraxılmasında məqsəd vəkil peşəsinin hüquqsünaslar arasında təbliği ilə onun nüfuzunun artırılması, həmçinin gələcəkdə vəkillik sahəsində mövcud olan aktual problemlərin tədqiqi ilə Vəkillik hüququ elminin inkişafına töhfə verilməkdən ibarətdir.

Nəşr, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının təşkilatçılığı və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin “Cənubi Qafqazda Avropa standartlarına hüquqi yaxınlaşma” regional proqramının maliyyə dəstəyi ilə işiq üzü görmüşdür. Jurnal, Vəkillər Kollegiyasının üzvləri, həmçinin digər hüquqsünaslar arasında pulsuz paylanılmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Redaksiya heyəti:

Baş redaktor: *Anar Bağırov* – Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri, Hakimlərin Seçki Komitəsinin üzvü, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Məsləhətçi: *Fariz Məmmədov* - Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Buraxılışa məsul şəxs: *Fərhad Nəcəfov* – Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin Aparat rəhbəri, hüquq üzrə magistr

“Azərbaycan vəkili” jurnalı Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Mətbu nəşrlərin reyestrində 3708 nömrəsi ilə qeydiyyatda alınmışdır.

Redaksiyanın əlaqə məlumatları:

Bakı şəhəri, C.Hacıbəyli küçəsi 100,

Tel/Faks: +994 12 594 08 70

e-mail: office@barassociation.az

veb-səhifə: <http://www.barassociation.az/>

“AZƏRBAYCAN VƏKİLİ” JURNALI

Jurnal pulsuz paylanılır.

Kağız formatı 21x29,7 A4, Təbaşirli 115 qr/m²,
Sifariş № ____, Tiraj: 1000
“TimePrint” mətbəəsində ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.
15.12.2016, Bakı, Ş.Məmmədova 208,
Tel: +994 12 563 18 02, 562 96 64

**Azərbaycan Respublikasının
Vəkillər Kollegiyası**

Bakı şəhəri, C.Hacıbəyli küçəsi 100,
Tel/Faks: +994 12 594 08 70
e-mail: office@barassociation.az
vəb-səhifə: <http://www.barassociation.az/>

MÜNDƏRİCAT

Müsaibələr və mövqelər

- 2 “Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində insan hüquq və azadlıqlarının təminatı və pozulması halları”
vəkil Paşa Səfərov
- 7 “Müdafiəçi-vəkil cinayət-prosessual sübutetmənin subyekti kimi” **Vəkillərin İntizam Komissiyasının sədr müavini İlhamə Həsənova**
- 15 “Məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi cəza icra hüququnun müstəqil bir sahəsi kimi”
vəkil Elvin Quliyev
- 19 “Lex Comissoria” **vəkil Pərvanə Qasımova**
- 22 “Yarımçıq dekriminallaşdırma”
əməkdar hüquqşünas Müzəffər Ağazadə
- 26 “İnzibati aktın ləğv edilməsi ilə inzibati aktın qanunsuz sayılması iddia növlərinin arasında mövcud fərqliliklər və onların tətbiqində yaranmış problemlər”
hüquqşünas İlham Səfərov
- 29 “Role of principle of autonomy in arbitration”
lawyer Toghrul Guluzadeh

Məhkəmə aktları

- 32 “Mülki Məcəllənin 422-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” **Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti və KM-nin 07/09/2018-ci il tarixli Qərarı**
- 43 “Çernetski Ukraynaya qarşı” **Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin 08/03/2017-ci il tarixli Qərarı**

Yerli mətbuat səhifələrindən

- 47 Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin geniştərkibli iclası və vəkilliyə namizədlərin andiçmə mərasimi keçirilmişdir
- 49 Vəkillər Kollegiyasının üzvləri öz peşə bayramlarını ahıllarla bir yerdə keçirmişdir
- 50 Vəkillərin peşə bayramı günü ödənişsiz hüquqi yardım kampaniyası keçirilmişdir
- 51 Respublikanın Qərb regionunun vəkillərinin iştirakı ilə elmi-praktik seminar keçirilmişdir
- 52 Gəncə şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı “Vəkillər Kollegiyasının Fəxri Vəkili” oldu

- 53 Bütün Asan Xidmət mərkəzlərində vəkil büroları yaradılacaq və səyyar vəkil xidmətləri göstəriləcək

Beynəlxalq mətbuat səhifələrindən

- 54 Türkdilli ölkələrin vəkillər kollegiyalarının nümayəndələri Türkiyənin Kastamonu şəhərində keçirilən konfransda iştirak etmişlər
- 55 Vəkil peşəsinin gələcəyi barədə düşüncələr
- 56 Türkiyə və Azərbaycan vəkillərinin həmrəylik günü təsis edilmişdir
- 57 Vəkillər Kollegiyasının beynəlxalq əlaqələri genişlənir
- 58 Vəkilin xüsusi geyim formasının (vəkil mantiyası) tarixi

“Asudə” rubrikası

- 59 Vəkil Nazlı Əhmədova və onun hüquqşünaslardan ibarət komandası tərəfindən hazırlanmış “Hüquqi açıqca”lar

Müsahibələr və mövqelər

Paşa Səfərov

Vəkillər Kollegiyasının üzvü

ƏMƏLİYYAT-AXTARIŞ FƏALİYYƏTİNDƏ İNSAN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARININ TƏMİNATI VƏ POZULMASI HALLARI

Xülasə: Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti qanunvericiliyində insan hüquq və azadlıqlarının təminatı müstəqil norma kimi nəzərdə tutulmuşdur. Bu normada insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, müvvəqqəti məhdudlaşdırmaya əsas olan hallar, hüquq və azadlıqları pozulmuş şəxsin şikayət etmək, şəxsin əməliyyat-qeydiyyat işinin məzmunu ilə tanış olmaq hüquqları diqqətə çatdırılır. Sözügedən normanın tələblərinin əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyekt tərəfindən pozulması cinayət, inzibati və mülki məsuliyyətə səbəb olur ki, pozuntuya məruz qalmış şəxs bu məsuliyyətin tətbiq olunmasını tələb etmək hüququna malikdir. Eyni zamanda şəxs bu pozuntu nəticəsində pozulmuş hüquq və azadlıqları ilə bağlı onların bərpa olunmasını, bu mümkün olmadıqda isə kompensasiya tələb etmək hüququna da sahibdir.

Açar sözlər: əməliyyat, axtarış, hüquq, azadlıq, qanun, məhkəmə, cinayət, şikayət

GİRİŞ

Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti (bundan sonra - ƏAF) – insan həyatını, sağlamlığını, hüquq və azadlıqlarını, hüquqi şəxslərin qanuni mənafələrini, dövlət sirrini, habelə milli təhlükəsizliyi cinayətkar qəsdlərdən müdafiə etmək məqsədi ilə, hazırlanan və törədilən cinayətlərin qarşısının alınması, törədilmiş cinayətlərin aşkar edilməsi və açılması, cinayətləri hazırlayan, törədən və ya törətmiş şəxslərin müəyyən edilməsi, məhkəmə, istintaq və təhqiqat orqanlarından gizlənen, cəza çəkməkdən boyun qaçıran və ya itkin düşən şəxslərin axtarılması, naməlum meytlərin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsi üçün müvafiq dövlət orqanları tərəfindən aşkar və qeyri-aşkar üsullarla “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə (bundan sonra - Qanun) müəyyən edilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsidir.

Tədbirlər dedikdə, vətəndaşların sorğusu, soraqlaşma, telefon danışıqlarına qulaqasma, poçt (teleqraf və digər göndərişlərin) yoxlanılması, texniki rabitə kanallarından və digər texniki vasitələrdən informasiyanın çıxarılması, məhkumların məktublarının yoxlanılması, nəqliyyat vasitələrinə baxış keçirilməsi, binalara (o cümlədən yaşayış yerlərinə, hasarlanmış tikinti obyektlərinə, qurğulara və torpaq sahələrinə) daxil olma və baxış keçirmə, binaların (o cümlədən yaşayış yerlərinin, hasarlanmış tikinti obyektlərinin, qurğuların, torpaq sahələrin, nəqliyyat vasitələrinin və digər obyektlərin) müşahidəsi, insanların güdülməsi, şəxsiyyətin eyniləşdirilməsi, nəzarət qaydasında mal alınması, əşya və sənədlərin tədqiqi, müqayisəli tədqiq üçün nümunələrin toplanılması, nəzarətli göndəriş, cinayətkar qruplara və ya kriminogen obyektlərə daxil edilmə, hüquqi şəxsin yaradılması, əməliyyat eksperimenti (yəni cinayətkar fəaliyyəti təqlid edən davranış modelinin tətbiqi) başa düşülür.

Qanunçuluq, humanistlik, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət, konspirasiya, aşkar və gizli işüsvullarının uzlaşdırılması prinsiplərinə əsaslanan ƏAF-da sözügedən tədbirləri həyata keçirən

subyektlərin başlıca vəzifəsi insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, fiziki və hüquqi şəxslərin qanunla müdafiə olunan mənafelərinin, ictimai və dövlət təhlükəsizliyinin qorunması üçün öz səlahiyyətləri daxilində bütün qanuni tədbirləri görməkdir.

HÜQUQ VƏ AZADLIQLARIN TƏMİNATI

ƏAF subyektlərinə öz səlahiyyətlərini icra edən zaman insanların həyatını, sağlamlığını, əmlakını və qanuni mənafelərini təhlükə altına alan hərəkətlərə yol vermək, hər hansı şəxsi qanun pozuntularına təhrik etmək, zor işlətmək, hədələmək və şantaj etmək, habelə insan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını, qanunla müdafiə olunan mənafelərini məhdudlaşdıran digər qanunsuz tədbirlərə əl atmaq, səlahiyyətindən kənara çıxan tədbirləri həyata keçirmək qadağan olunur.

Ümumi olaraq, ƏAF Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına təminat verir. Belə ki, ƏAF-ın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar Qanunda nəzərdə tutulmayan məqsədləri güdmək və ya vəzifələri yerinə yetirmək, hər hansı şəxsin razılığı olmadan onun şəxsi həyatının toxunulmazlığına, o cümlədən şəxsi və ailə həyatının sirrinə, habelə onun şərəf və ləyaqətinə dair əldə edilmiş məlumatları yaymaq, ƏAF-ın həyata keçirilməsi zamanı Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını, hüquqi şəxslərin qanuni mənafelərini pozmaq qadağandır.

Konstitusiyaya görə insanın bərabərlik, yaşamaq, azadlıq, mülkiyyət, əqli mülkiyyət, təhlükəsiz yaşamaq, şəxsi toxunulmazlıq, mənzil toxunulmazlığı, nikah, əmək, tətillər, istirahət, sosial təminat, sağlam ətraf mühitdə yaşamaq, mədəniyyət, sağlamlığın qorunması, təhsil, mənzil, mülki məsuliyyət, ana dilindən istifadə, şərəf və ləyaqətin müdafiəsi, birləşmək, azad sahibkarlıq, hüquqi yardım almaq, işə qanunla müəyyən edilmiş məhkəmədə baxılmasını tələb etmək, təqsirsizlik prezumpsiyası, bir cinayətə görə təkrar məhkum edilməmək, məhkəməyə təkrar müraciət, qohumların əleyhinə ifadə verməkdən imtina, özbaşınalıqdan müdafiə və vicdanlı davranış kimi hüquqları, fikir və soz, vicdan, sərbəst toplaşmaq, məlumat, yaradıcılıq kimi azadlığı vardır.

Bu hüquq və azadlıqlar Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir və bu hüquq və azadlıqların təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir.

Həmçinin, bu hüquq və azadlıqlar hamı üçün eynidir. Belə ki, dövlət irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir.

Beləliklə, istər Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş əsas insan hüquq və azadlıqları, istərsə də müxtəlif normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulan insan hüquq və azadlıqlarına dövlət tərəfindən təminat verilir. Həmin hüquq və azadlıqların, eyni zamanda dövlətin hər bir vəzifəli şəxsi tərəfindən sahəvi olaraq müəyyən fəaliyyəti tənzimləyən normativ hüquqi aktlarda təminatı nəzərdə tutulmuşdur. Bu baxımdan istər Konstitusiyada nəzərdə tutulan əsas insan hüquq və azadlıqlarına, istərsə də digər normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulan hüquq və azadlıqlara ƏAF zamanı təminat birmənalıdır və bu müddəa qanunvericilikdə açıq-aşkar müəyyən edilmişdir.

HÜQUQ VƏ AZADLIQLARIN TƏMİNATI PROBLEMLƏRİ

Nəzərə alsaq ki, ƏAF olduqca mürəkkəb, məxfi (əksər hallarda) və təxirəsalınmaz bir mexanizmdir, o zaman unutmamaq lazımdır ki, bu fəaliyyətdə insan hüquq və azadlıqlarının təminatını gözləmək bəzən diqqətdən kənarda qala bilər. Belə ki, bəzi təxirəsalınmaz ƏAF-ı həyata keçirən subyektlərin məqsədi məhz insan hüquq və azadlıqlarını cinayətkar qəsdlərdən qorumağa yönəldiyindən qısa zaman kəsiyində insan hüquq və azadlıqlarının müvəqqəti məhdudlaşdırılması

baş verə bilər. Bu səbəbdən məhz ƏAF haqqında qanunvericilik əməliyyat-axtarış tədbirlərinin tətbiqi ilə bağlı insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müvəqqəti məhdudlaşdırılmasına icazə verir, o halda ki, bu Qanunla müəyyən edilmiş qaydada cinayətlərin qarşısının alınması, onların açılması, məhkəmə, istintaq və ya təhqiqat orqanlarından gizlənen, cəza çəkməkdən boyun qaçıran şəxslərin, itkin düşənlərin axtarışı zamanı baş versin. Lakin bütün bunlar ƏAF-ı həyata keçirən subyektlərə heç də insan hüquq və azadlıqlarının təminatına diqqətsiz yanaşma anlamı vermir, çünki bu hüquq və azadlıqların qorunması artıq ƏAF subyektinin bir vəzifəsi kimi nəzərdə tutulmuşdur. Hətta bu vəzifənin pozulması ƏAF-ı həyata keçirən subyektinin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına əsas verir. Belə ki, CM-in 302.1-ci maddəsinə əsasən, ƏAF-ı həyata keçirmək səlahiyyətinə malik olmayan şəxslər tərəfindən belə tədbirlərin keçirilməsi, habelə ƏAF-ı həyata keçirmək səlahiyyətinə malik olan şəxslər tərəfindən həmin tədbirlərin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş əsaslar olmadan keçirilməsi şəxsin hüquq və qanunla qorunan mənafelərinin əhəmiyyətli pozulmasına səbəb olduqda – iki min manatdan dörd min manatadək miqdarda cərimə və ya üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə və ya edilməməklə iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Əməliyyat-axtarış tədbiri nəticəsində insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması bir qədər qapalı mühitdə (əksər hallarda ƏAF subyektinin təkbaşına iradəsindən asılı olaraq) həyata keçirilən bir mərhələdir ki, burada yaranmış mühitlə mövcud mühit arasında olan əlaqəni, eyni zamanda ƏAF-a dair qanunvericiliklə yanaşı, insan hüquq və azadlıqlarını nəzərdə tutan Konstitusiyaya və digər normativ hüquqi aktların müddəalarını ƏAF-ın subyektini düzgün qiymətləndirməlidir. Lakin bunun bütün hallarda qənaətbəxş həyata keçirilməsini demək niyyətindən çox uzağıq. Belə ki, bəzən təcrübədə müəyyən hallara rast gəlirik ki, ƏAF-ı həyata keçirən subyekt nəinki ƏAF-ı nəzərdə tutan qanunvericiliyin müddəalarını pozur, eyni zamanda bu pozuntu hərəkəti nəticəsində məruz qalan şəxsin hüquq və azadlıqlarına da təminat vermir.

Zamanımızda təcrübədə rast gəlinən hallar onu deməyə əsas verir ki, bəzi hallarda ƏAF-ın subyektini tərəfindən fəaliyyət zamanı şəxsin (bu şəxs əksər hallarda təqsirləndirilən, yaxud şübhəli şəxs olur) hüquq və azadlıqları pozulmuş olur və bu pozuntu hallarının əksəriyyəti olduqca mühüm pozuntu hesab olunur ki, bu pozuntu nəticəsində şəxsin bilavasitə zəruri olan azadlıq hüququ pozulur.

Məhkəmə təcrübəsinə nəzər yetirdikdə müəyyən olunur ki, ƏAF-da daha çox aşağıdakı pozuntu hallarına rast gəlinir:

1. Əməliyyat-axtarış tədbiri barədə qərarın qanuniliyinin təsdiq olunması üçün məhkəməyə təqdim olunmaması;

2. Əməliyyat-axtarış tədbirini həyata keçirən şəxsin ƏAF subyektini səlahiyyətinin olmaması;

3. ƏAF-da sübutların əldə olunmasının qanuni olmaması;

4. ƏAF subyektinin əldə etdiyi məlumatın əsasızlığı.

Əməliyyat-axtarış tədbiri barədə qərarın qanuniliyinin məhkəmə nəzarəti qaydasında təsdiq olunması üçün məhkəməyə təqdim olunması istər “ƏAF haqqında” Qanunda, istərsə də CPM-də nəzərdə tutulmuşdur. Lakin buna baxmayaraq təcrübədə müəyyən cinayət işləri üzrə ƏAF subyektinin bu hərəkətsizliyi aşkar olunmaqdadır. Belə ki, “E.Babayevin CM-in 234.1-ci maddəsi ilə təqsirləndirilməsinə dair” cinayət işi üzrə Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 1(105)-365/2015 sayılı, 28.08. 2015-ci il tarixli hökmündə göstərilir ki, “...birinci instansiya məhkəməsi düzgün olaraq belə nəticəyə gəlmişdir ki, təhqiqat orqanı tərəfindən E. Babayevin ətrafında əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilərkən qərar cinayət-prosessual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə təqdim edilməmiş, həmin qərarın qanuniliyi məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılmamışdır. Buna görə də hazırki iş üzrə ƏAF nəticəsində əldə edilmiş materiallar sübut kimi qəbul edilə bilməz.”

Eyni zamanda, “K.Həsənovun CM-in 234.1-ci maddəsi ilə təqsirləndirilməsinə dair” cinayət işi üzrə Ali Məhkəmənin Cinayət Kollegiyasının 1(102)-1632/2016 sayılı, 22 noyabr 2016-cı il tarixli

hökümündə nəzərdə tutulur ki, "...əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsinə dair əsaslandırılmış qərar ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora və məhkəməyə ümumiyyətlə göndərilməmişdir."

Əməliyyat-axtarış tədbirini həyata keçirən şəxsin ƏAF subyekti səlahiyyətinin olmaması dedikdə, əməliyyat-axtarış tədbirini həyata keçirən şəxsin "ƏAF haqqında" Qanunda nəzərdə tutulan subyektlərin dairəsinə aid olmaması, eyni zamanda onun ƏAF ilə məşğul olma kimi vəzifəsinin olmaması başa düşülür. Məsələn, "K.Kərimovun CM-in 234.1-ci maddəsi ilə təqsirləndirilməsinə dair" cinayət işi üzrə Ali Məhkəmənin Cinayət Kollegiyasının 1(102)-1495/2016 sayılı, 06 dekabr 2016-cı il tarixli hökmündə göstərilir ki, "...cinayət axtarışı üzrə əməliyyat-müvəkkili polis leytenantı S.M. əməliyyat-axtarış tədbiri keçirilməsi barədə qərar qəbul etmək və ƏAF həyata keçirmək səlahiyyətinin olması müəyyən edilmir."

Bundan başqa, "Q.Qürbətovun CM-in 228.1-ci maddəsi ilə təqsirləndirilməsinə dair" cinayət işi üzrə Ali Məhkəmənin Cinayət Kollegiyasının 1(102)-1552/2016 sayılı, 06 dekabr 2016-cı il tarixli hökmündə göstərilir ki, "...Təhqiqatçı səlahiyyəti olmayan K.Z. "ƏAF haqqında" Qanunun 10-cu maddəsinin 4-cü bəndində nəzərdə tutulmuş hala uyğun olmayan cinayət törətməkdə şübhəli bilinən şəxsin güdülməsi barədə qeydiyyatdan keçirilməyən qərar qəbul etməsi qanunun tələbinə ziddir və məhkəmələr tərəfindən düzgün olaraq mümkünsüz kimi qiymətləndirilmişdir."

ƏAF-da sübutların əldə olunmasının qanuni olmaması faktına dair məhkəmə təcrübəsinə istinad edərək göstəririk ki, "K.Kərimovun CM-in 234.1-ci maddəsi ilə təqsirləndirilməsinə dair" cinayət işi üzrə Ali Məhkəmənin Cinayət Kollegiyasının 1(102)-1495/2016 sayılı, 06 dekabr 2016-cı il tarixli hökmündə nəzərdə tutulmuşdur ki, "...cinayət işi üzrə ƏAF nəticəsində əldə edilmiş materiallar və sübutlar "ƏAF haqqında" Qanunun və CPM-in pozulması ilə əldə olunmuşdur. Ona görə də hazırkı cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilməz."

ƏAF-da əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsinə, eyni zamanda bu tədbirin həyata keçirilməsində əldə olunmuş məlumat əsaslı olması mütləqdir. Bəzi hallarda belə məlumatın əsaslılığı ƏAF subyekti tərəfindən yoxlanılmır və nəticədə də insan hüquq və azadlıqlarının pozulması halları baş verir. Məsələn, "F.Nəcəfin CM-in 234.1-ci maddəsi ilə təqsirləndirilməsinə dair" cinayət işi üzrə Ali Məhkəmənin Cinayət Kollegiyasının 1(102)-1628/2016 sayılı, 13 dekabr 2016-cı il tarixli hökmündə göstərilir ki, "...baxışın və narkotik vasitənin F.Nəcəfin üzərindən götürülməsinin hal şahidlərinin iştirakı ilə aparılması barədə əməliyyat-axtarış tədbirinin nəticələrinin həqiqiliyi ciddi şübhə doğurmuşdur. Göstərilənlərə əsasən məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, cinayət işinə baxmış məhkəmələrə ƏAF nəticəsində əldə edilmiş materialların "ƏAF haqqında" Qanuna uyğun əldə olunmaması barədə düzgün nəticəyə gəlmişlər. Göstərilən hallar ona dəlalət edir ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin səlahiyyətli subyektinə cinayəti törətmiş şəxs barəsində etimad doğuran, məlum və qərəzsiz mənbədən əsaslı məlumat daxil olmamışdır."

NƏTİCƏ

Məhkəmələr tərəfindən müəyyən olunmuşdur ki, ƏAF-ın subyekti onun səlahiyyətində olmayan, yəni ƏAF-ı həyata keçirən zaman əməliyyat-axtarış tədbiri hesab edilməyən tədbiri həyata keçirmiş, eyni zamanda qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hallara əməl etməmiş və üzərinə düşən vəzifəni layiqincə yerinə yetirməmiş, bununla da ƏAF-a dair qanunvericiliyin müddəalarını pozmuşdur. Bundan başqa, ƏAF-ın subyekti əməliyyat zamanı onun səlahiyyətinə aid olamayan hərəkətləri yerinə yetirərkən şəxsin qanunvericilikdə nəzərdə tutulan müdafiə hüququnu təmin etməmiş və bununla CPM-in müvafiq normalarının tələblərinə əməl etməmişdir.

Təcrübədən gətirilən sitatlar ona dəlalət edir ki, həqiqətən müəyyən hallarda ƏAF-ın subyekti əməliyyat-axtarış tədbiri ilə bağlı fəaliyyət göstərən zaman meydana çıxan təxirəsalma və təcili hərəkətlərin aparılması zərurəti ilə üz-üzə qalır. Lakin heç bir hal ƏAF-ın subyektinə insan hüquq və azadlıqlarının pozulmasına, hər hansı bir zərurət yarandığı üçün onun səlahiyyətinə aid olmayan istintaq hərəkəti, yaxud prosessual məcburiyyət tədbiri aparmağa imkan vermir.

Beləliklə, ƏAF-ın subyekti mütləq şəkildə yalnız öz üzərinə düşən vəzifənin icrası və həyata keçirilməsi ilə məşğul olmalı, insan hüquq və azadlıqlarının təminatını daima gözləməli, əsassız və qanunsuz olaraq insan hüquq və azadlıqlarını pozmamalı, ƏAF-ı həyata keçirən zaman yaranmış vəziyyətlə əlaqədar olaraq zəruri istintaq hərəkətinin, yaxud prosesual məcburiyyət tədbirinin həyata keçirilməsi üçün müvafiq istintaq orqanlarına xəbər verməli, onların iştirakı təmin olunanaqədək mövcud vəziyyətin qorunmasına çalışmalıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. "Qanun" nəşriyyatı, Bakı 2017.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi. "Digesta" nəşriyyatı, Bakı 2017.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin kommentariyası. C.Mövsümovun redaktəsi ilə. "Digesta" nəşriyyatı. Bakı, 2017.
4. X.Bayramzadə. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinə nəzarət. Dərs vəsaiti. Bakı, 2012.
5. İ.Roanya. İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasında təsbit olunmuş şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququnun müdafiəsi. Avropa Şurası. Strasburq, 2012.
6. P.Səfərov. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatı institutu. "Məhkəmə ekspertizası, kriminalstika və kriminologiyanın aktual məsələləri" elmi əsərlər məcmuəsi. Bakı, 2016. № 64.
7. P.Səfərov. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində insan hüquq və azadlıqlarının müvəqqəti məhdudlaşdırılması. "Məhkəmə ekspertizası, kriminalstika və kriminologiyanın aktual məsələləri" elmi əsərlər məcmuəsi. Bakı, 2017. № 65.
8. P.Səfərov. Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektinin hərəkətindən hüquq və azadlıqları pozulmuş şəxsin şikayət etmək hüququ. "Qanun" elmi hüquq jurnalı. Bakı, 2017. № 11 (277).
9. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı maddəsi üzrə təlimat. Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ (cinayət hüququ aspekti). Avropa Şurası, Azərbaycan dilində nəşr, 2017.

İlhamə Həsənova

*Vəkillər Kollegiyasının üzvü
Vəkillərin İntizam Komissiyasının sədr müavini*

**MÜDAFİƏÇİ-VƏKİL CİNAYƏT-PROSESSUAL
SÜBUTETMƏNİN SUBYEKTİ KİMİ**

Məhkəmə hüquq islahatları dövründə cinayət-prosessual qanunvericiliyin inkişafı müdafiəçi-vəkilin statusunda əhəmiyyətli dəyişikliyə səbəb olmuşdur. Bu dəyişikliklər müdafiəçi-vəkilə prosesin ilkin mərhələlərinə buraxılmaq imkanının verilməsində, çəkişmə prosesinin tərəfi kimi sübutetmədə iştirak imkanlarının artırılmasında özünü büruzə verir.

Açar sözlər: vəkil, müdafiəçi, məhkəmə sistemi, sübut, müdafiə hüququ, ixtisaslı hüquqi yardım, cinayət-prosessual normalar, insan hüquqlarının müdafiəsi

Müdafiəçi-cinayət mühakimə icraatının vacib fiqurlarından biridir. Məhz bu subyektin cinayət-prosessual münasibətlər sferasındakı fəaliyyəti ilə şübhəli və təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının və qanuni maraqlarının qorunması həyata keçirilir. Qanuni maraqlar deyəndə şəxsiyyətin cəmiyyətdə və yaxud konkret ictimai münasibətlərdə özünü təsdiqə yönələn, onun sonrakı həyat fəaliyyətinin inkişafına təsir edən vəziyyəti ilə şərtləndirilən sosial tələbatı başa düşülməlidir. Cinayət-prosessual münasibətlərdə bu mənada şəxsiyyət kimi-təqsirləndirilən, təqsirləndirilənin vəziyyəti kimi-onun barəsində həyata keçirilən cinayət təqibi başa düşülür. Təqsirləndirilən şəxsin bu mənada tələbatına gəldikdə isə-bu cinayətin törədilməsində təqsiri olmadığı halda cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmaması və mühakimə olunmaması, qanunla törətdiyi cinayətdən daha ağır olan cinayətə görə məsuliyyətə cəlb olunmasına yol verilməməsi, barəsində törətdiyi cinayətin ağırlıq dərəcəsinə və şəxsiyyətinin ictimai təhlükəliliyinə uyğun gəlməyən ədalətsiz cəza təyin olunmaması, müdafiə hüquqlarının məhdudlaşdırılmaması və bu hüquqlardan məhrum edilməməsidir. Bu tələbatların ödənilməsi üçün təqsirləndirilən şəxs iş üzrə müəyyən mövqe ifadə edir, bu mövqe baş vermiş cinayət hadisəsi üzrə obyektiv həqiqətə nail olunması üçün aparılan istintaq araşdırmasında arqumentləşdirilir. Təqsirləndirilən şəxs cinayət-prosessual qanunvericilikdə nəzərdə tutulan və bu qanunvericiliklə qadağan edilməyən bütün hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə edir.

Yuxarıda göstəriləni kimi müdafiəçi də hüquq mühakimə fəaliyyətinin subyektidir, belə ki o, cinayət işinin icraatı prosesində təqsirləndirilənin hüquq və maraqlarının müdafiəsi üzrə qarşısında duran vəzifələri yerinə yetirmək üçün bir sıra hüquqi alət və vasitələrdən istifadə edir. Müdafiəçi təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirmək üçün istintaq hərəkətlərində iştirak edir, istintaq hərəkətlərinin prosesual sənədləşməsi ilə tanış olur, istintaq hərəkəti protokollarına qeydlər verir, müdafiə taktikasını qurur və təqsirləndirilən şəxslə görüşlərində müzakirə edir, sübutları yığır və təqdim edir, təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə müəyyən istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinə dair vəsatətlər verir və sairə. Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 92-ci maddəsi ilə müdafiəçiyə verilən hüquqlarını reallaşdıraraq yazılı vəsatətlər verərkən və ya məsələn, müstəntiqin qanunsuz qərarlarından şikayət verərkən müdafiəçi qanunu tətbiq edir. Müdafiəçi cinayət prosesinin o iştirakçısıdır ki, o, cinayət məhkəmə icraatında

ədalət mühakiməsinin, yaxud şəxsi maraqlarını yox, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxslərin maraqlarını təmsil edir.

Beləliklə də cinayət-prosessual qanunvericiliyə əsasən müdafiəçi şübhəli və təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirən və cinayət işi üzrə icraatda onlara hüquqi yardım göstərən şəxsdir. Cinayət-Prosessual Məcəllənin 92.1-ci maddəsinə əsasən cinayət prosesində müdafiəçi qismində yalnız Azərbaycan Respublikasının ərazisində vəkillik fəaliyyətini həyata keçirmək hüququna malik olan vəkil iştirak edə bilər. Qanunun bu təminatı cinayət prosesində təqsirləndirilən şəxsin ixtisaslı hüquqi yardım almaq hüququ kimi vacib konstitusiya prinsipinin (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 61-ci maddəsi) inkişafıdır. Şübhəsiz ki, yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq barədə konstitutsiya hüququnun təminatı vəkillik institudur.

"Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunun 3-cü maddəsinə əsasən vəkilliyin əsas ictimai-hüquqi vəzifələri fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqlarının, azadlıqlarının və qanunla qorunan mənafelərinin müdafiə edilməsindən və onlara yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım göstərilməsindən ibarətdir. Bu isə vətəndaşların konstitusiya hüquqlarının reallaşmasının vacib şərtidir. E.V.Vaskovskiy qeyd edir ki, "vəkillik ictimai maraqlar naminə vətəndaşların fərdi hüquqlarının müdafiəçisidir və ədalət mühakiməsinin məhkəmə və prokuror nəzarəti kimi faktorlarından biridir" (*Васковский Е.В. Основные вопросы адвокатской этики // Традиции адвокатской этики: Избр. тр. Российских и французских адвокатов (XIX-начало XX в.). СПб., 2004, С. 287.*) Hüquq-mühafizə sisteminin əsas tərkib hissəsi olan vəkillik sosial planda ikili ictimai rolunu həyata keçirir. Bir tərəfdən vəkillik spesifik hüquq-mühafizə orqanıdır ki, bu da onun hüquq-mühafizə rolunu müəyyən edir. Digər tərəfdən vəkillik məhkəmə icraatının müxtəlif növləri və ədalət mühakiməsi sferasında, daha dəqiq desək 3-cü hakimiyyətin, onun institut və orqanlarının funksiyalaşması sferasında sosial nəzarəti həyata keçirir. Sosial nəzarət vəkilliyə imkan verir ki, iş bacarığı ilə peşəkarcasına ədalət mühakiməsi, prokurorluq, təhqiqat və istintaq orqanlarının fəaliyyətinə nüfuz etsin, qanunçuluq, humanizm, ədalətlik prinsipləri nöqtəyi nəzərdən bu fəaliyyəti qiymətləndirsin, hüquq tətbiqi təcrübəsinin müsbət və mənfi əhəmətlərini izləsin və onlara qanunda nəzərdə tutulmuş vasitələrlə və qaydada reaksiya versin, məhkəmə, prokuror və istintaq səhflərinin aşkar edilməsi və aradan qaldırılması, pozulmuş vətəndaş və insan hüquqlarının bərpası üçün lazımi tədbirləri görsün. "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinin I hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında vəkillik hüquq müdafiə fəaliyyətini peşəkarcasına həyata keçirməli olan müstəqil hüquqi təsisatdır. Yəni vəkil hüquqi məsələlər üzrə müstəqil peşəkar məsləhətçidir. O, cinayət işlərinin məhkəməyəqədərki istintaqı və məhkəmə baxışında şübhəli və təqsirləndirilən şəxsin məsləhətçisidir. Bu müddəa baxımından qeyd etmək zəruridir ki, müdafiəçi-vəkil cinayət prosesinin bütün mərhələlərində geniş səlahiyyətlərə malikdir. Təqsirləndirilənin adından və onun marağından çıxış edən müdafiəçi-vəkil həm də öz müvəkkilinin Cinayət-Prosessual Məcəllədə nəzərdə tutulmuş (AR CPM-in 90, 91-ci maddələri) hüquqlarını reallaşdırır.

Cinayət-Prosessual Məcəllənin 92-ci maddəsi, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 61-ci maddəsi, "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunun 3-cü maddəsinə əsasən müdafiəçi-vəkil hüquqlarını müdafiə etdiyi şəxsin hüquqlarının və mənafeyinin qorunmasının təminatıdır.

İxtisaslı hüquqi yardım almaqla bağlı Konstitusiya hüququnun mahiyyəti təkcə bu yardımı göstərmək vəzifəsinin vəkilin üzərinə qoyulmasından ibarət deyil, həm də vəkilə bu yardımı reallaşdırmaq üçün maksimum imkan yaradılmasından ibarətdir.

Həmçinin müstəqil olaraq müdafiəçi seçmək hüququ şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin istədiyi şəxsi müdafiəçi kimi seçə bilməsini nəzərdə tutmur. Yuxarıda göstəriləni kimi, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə yüksək keyfiyyətli hüquqi yardımın təmin edilməsi üçün, müdafiəçi peşəkarlığı və bacarığı ilə bu cür yardımı göstərə biləcək şəxs vəkil olmalıdır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 61-ci maddəsinin 3-cü bəndində hər bir şəxsin səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən tutulduğu, həbsə alındığı, cinayət törədilməsində ittiham olunduğu andan müdafiəçinin

köməyindən istifadə etmək hüququ nəzərdə tutulmuşdur. Dövlət hər bir şəxsin yüksək keyfiyyətli, ixtisaslı hüquqi yardım almaq hüququna təminat verərkən qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda bu hüquqi yardımın dövlət hesabına, ödənişsiz göstərilməsi imkanını da vətəndaşlara verir. Hüquq ədəbiyyatında hüquqi yardımın ixtisaslılığının təbiəti ilə bağlı müxtəlif fikirlər səsləndirilmişdir. Bəzi müəlliflər hüquqi yardımın ixtisaslılığı ilə bağlı kriteriyalar müəyyənləşdirirlər (E.S.Lyubovenko, A.S.Pleten, O.N.Bondar və sairələri). Hüquq ədəbiyyatında hüquqi yardımın ixtisaslılığı ilə bağlı aşağıdakı kriteriyalar müəyyənləşdirilmişdir: hüquqi yardımın xüsusi tələblərə, məsələn; imtahan vermək, hüquq ixtisası üzrə müəyyən iş stajına malik olmaq, hüquq təhsilinə malik olmaq və s. tələblərə cavab verən xüsusi subyektlər tərəfindən həyata keçirilməsi; xidmət göstərilməsi sferasında dövlət tələblərinə uyğun ictimai-hüquqi xarakter (dövlət nəzarət mexanizmi vasitələri ilə təmin olunma, məhdudlaşmanın yolverilməzliyi). Bu tələblər kifayət qədər dəqiq və aydın xarakter daşıyır, lakin ixtisaslaşmış hüquqi yardımın təminatı kimi çıxış edə bilmir. Hüquqi yardım göstərən şəxsin hüquq təhsilinə malik olması vacib şərt olsa da, ixtisaslaşmış hüquqi yardımın göstərilməsi üçün kifayət deyil. Bu cür yardım göstərən şəxslərin ixtisaslaşması vahid tələblərin mövcud olmaması, hüquqi yardım göstərilməsi prosesinin dövlət tərəfindən yoxlanılmaması ilə nəticələnir. Ona görə də hüquqi yardımın keyfiyyətinə nəzarətin həyata keçirilməsinə dair tələblər ixtisaslaşmış hüquqi yardım göstərən subyektlərə də aid edilməlidir. Bu mənada Q.M.Reznikin mövqeyi daha zəngindir: "dünya təcrübəsinə əsasən hüquq təhsilinə malik, peşə nəzarəti altında peşəkar standartlara və etika normalarına riayət edən hüquq mütəxəssisləri tərəfindən göstərilən hüquqi yardım ixtisaslaşmış hesab oluna bilər. Bu standartlardan və normalardan kənar ixtisaslaşmış hüquqi yardım mümkün deyil". O həm də qeyd edir ki, ixtisaslaşmış hüquqi yardım ictimai funksiyadır və bu yardım hüquq - konstitusiya hüququdur, bu yardım yalnız peşəkar birliklərdə birləşən müstəqil peşə sahibləri, daha dəqiq, vəkillər tərəfindən göstərilə bilər. Cinayət-prosessual hüquq münasibətləri iştirakçılarından şübhəli, təqsirləndirilən şəxsin bu cür yardıma daha çox ehtiyacı var, belə ki, cinayət məhkəmə icraatının xarakteri vətəndaşların şəxsi həyatına müdaxilə ilə şərtləndirilir, yəni istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi zəruriliyi bir çox hallarda konstitusiya hüquqlarının (telefon danışmalarının dinlənməsi, şəxsi yazışmaların götürülməsi, axtarış), həmçinin təbii hüquqların məhdudlaşması ilə müşayiət olunur.

Müdafiəçi-vəkil funksiyalarının və fəaliyyətinin ictimailiyini ehtiva edən statusu, müstəqilliyi, immuniteti (cinayət işləri üzrə icraatda vəkilin mühafizəsi və toxunulmazlığının təmin olunması), peşəkar vəkil birliyinin nəzarəti sayəsində nəinki cinayət işi üzrə hüquqi yardım göstərməyə səlahiyyətli, həm də bu yardımı effektiv şəkildə göstərməyə qadirdir.

Müdafiə hüququ demokratik cəmiyyətdə ədalətli məhkəmə baxışının ayrılmaz tərkib hissəsidir. "İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyası cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsə müdafiəsi üçün üç üsuldən istifadə etməyə imkan verir: özünü şəxsən müdafiə etmək; özünün seçdiyi müdafiəçiyə malik olmaq; müəyyən hallarda pulsuz təyin olunmuş müdafiəçidən istifadə etmək. Zəruri hallarda hüquqi yardım göstərilməsi dövlət hesabına təmin olunmalıdır.

Hüququn aliliyi və insan hüquqlarına hörmət Avropa Şurasının Nizamnaməsinin 3-cü maddəsində nəzərdə tutulan əsas dəyərlərdəndir. "İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsi ilə təminat verilən ədalətli məhkəmə baxışı prinsipi hüququn aliliyinə və insan hüquqlarına hörmətin həyata keçirilməsinə xidmət edir. Əks maraqların toqquşduğu məhkəmə prosesində tərəflərin prosesdə bərabərliyinin təmin edilməsi məhkəmələr tərəfindən həyata keçirilməlidir. Cinayət-Prosessual Məcəllənin 142-ci, Mülki Prosesual Məcəllənin 82-ci maddələrində nəzərdə tutulan preudisiya halları istisna olmaqla, məhkəmələr üçün heç bir sübutun qabaqcadan müəyyən edilmiş qüvvəsi yoxdur və onlar işin faktiki hallarını məhz məhkəmə baxışı zamanı araşdırdığı sübutlar əsasında müəyyən etməli, qərarlarının qanuniliyi və əsaslılığını təmin etməlidirlər. Təqdim edilmiş sübutlar işin düzgün həll edilməsi, işin nəticələri üçün əhəmiyyətlidirsə, məhkəmə onlarla bağlı mövqeyini qərarında əks etdirməlidir. Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa

Konvensiyası müddəalarının və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 30 mart 2006-cı il tarixli qərarında məhkəmələrə izah edilmişdir ki, hər bir insan təqsirliliyi barədə məhkəmə tərəfindən qəti qərar qəbul edilənə kimi təqsirsiz hesab edilir. Təqsirsizlik prezumpsiyası cinayətkarlara verilən güzəşt kimi başa düşülməməlidir. Təqsirliliyin sübut edilməsinə aid tələb təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyinə inam olmadığı hallarda məhkəmənin bəraət hökmü çıxarmasını nəzərdə tutur. Cinayət prosesinin çəkişmə prinsipi cinayət prosesində ittiham və müdafiə tərəflərinin bərabərliyinin təmin olunmasını nəzərdə tutur. Cinayət prosesinin çəkişmə prinsipinə əsasən həm ittiham, həm də müdafiə tərəfinin digər tərəfin təqdim etdiyi sübutlarla tanış olmaq imkanı olmalıdır. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin tələb etdiyi ədalətli araşdırmanın məcburi tələbləri arasında cinayət təqibini həyata keçirən hakimiyyət orqanının bütün sübutlar barədə müdafiə tərəfinə məlumat vermək vəzifəsi mühüm yer tutur. Sübutetmə - cinayət-prosessual fəaliyyətin mühüm tərkib hissəsini təşkil edir. Vətəndaşların hüquq və mənafelərinin müdafiəsi və cinayətkarlıqla uğurlu mübarizənin həyata keçirilməsi üçün hər bir cinayət işi üzrə işin həqiqi hallarının müəyyən olunması mühüm əhəmiyyətə malikdir. Yalnız bu şərt daxilində cinayət mühakimə icraatının gedişində baş vermiş hadisədə cinayət tərkibinin olub-olmaması, cinayətin törədilməsində konkret şəxsin təqsirli olub-olmaması kimi məsələlər müəyyən oluna və təqsirləndirilənə ədalətli cəza təyin oluna bilər.

Sübutetmə prosesinin məqsədi Cinayət-Prosessual Məcəllənin 139-cu maddəsində göstərilən sübut edilməli halların - cinayət hadisəsinin baş vermə faktı və hallarının, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin cinayət hadisəsi ilə əlaqəsinin, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməldə cinayətin əlamətlərinin, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsində şəxsin təqsirliliyinin, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halların, cinayət prosesi iştirakçısının və ya cinayət prosesində iştirak edən digər şəxsin öz tələbini əsaslandığı halların müəyyən edilməsindən ibarətdir. Sübutetmə mahiyyətə idrak prosesidir. Prosesual sübutetmə xarakterinə görə cinayət işi üzrə əvvəllər məlum olmayan halların bu halların izləri üzrə aşkarlanması ilə şərtlənir. Cinayət-prosessual sübutetmə çərçivəsində hər bir subyektin - bizim halda müdafiəçi-vəkilin cəhdləri sübutetmənin predmetini təşkil edən halların müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə xüsusi idrak fəaliyyətinin reallaşmasına yönəlir. Müdafiəçinin sübutetmədə iştirakı cinayət-prosessual qanunvericiliklə təqsirləndirilən şəxsin vəziyyətini yüngülləşdirən və bəraətverici halların müəyyən olunması məqsədilə sübut xarakterli məlumatların əldə edilməsi və təqdim edilməsindən ötrü müdafiəçiyə səlahiyyət növündə verilən vasitələrin məcmusu ilə xarakterizə olunur.

Cinayət-prosessual qanunvericilik "Sübutetmənin subyektləri" anlayışını nəzərdə tutmur, Cinayət-Prosessual Məcəllənin "Məhkəmə və cinayət prosesində iştirak edən şəxslər" adlı 2-ci bölməsində bu şəxslərin siyahısı nəzərdə tutulur. Şübhəsiz ki, sübutetmənin subyektı anlayışı onun prosesual vəziyyəti və həyata keçirdiyi səlahiyyətləri ilə bağlıdır. Bununla yanaşı, bu məsələnin aydınlaşdırılması həm nəzəri, həm də təcrübi baxımdan vacibdir, belə ki, qanunda sübutetmənin subyektlərinin, onların funksiya və səlahiyyətlərinin dəqiq müəyyən edilməsi müdafiəçi-vəkilin sübutetmənin subyektı hesab edilməsinə dair diskussiyalara son qoyar.

Müdafiəçinin cinayət mühakimə icraatında iştirakının hüquqi əsaslarını beynəlxalq hüquq normaları, hər bir vətəndaşın ixtisaslı hüquqi yardım almaq hüququnun Konstitusiyaya təminatı, cinayət-prosessual qanunvericilik, "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, "Vəkillərin Davranış Qaydaları haqqında" Əsasnamə təşkil edir.

Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 92-ci maddəsinin məzmununa əsasən müdafiəçi dedikdə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquq və ya qanuni mənafelərini cinayət-prosessual qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada müdafiə edən və cinayət təqibi ilə bağlı icraatda onlara hərtərəfli yardım göstərən şəxs başa düşülür. Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 92.9.5 maddəsi müdafiəçiyə məhkəməyədək və məhkəmə icraatı zamanı cinayət işinə əlavə edilməsi və məhkəmə iclasında tədqiq edilməsi üçün, sübutlar, habelə digər materiallar toplamaq və cinayət prosesini

həyata keçirən orqana təqdim etmək səlahiyyəti verir. Məhz bu norma vəkil tərəfindən əldə edilən məlumatların sübut kimi tanınıb-tanınmamasına dair diskussiyalara səbəb olmuşdur. Hüquq ədəbiyyatında bu məsələyə mövcud baxışların təhlili göstərir ki, bu məsələ barədə həm təcrübi, həm də nəzəri fikirlər müxtəlifdir.

Belə bir baxış mövcuddur ki, vəkil tərəfindən əldə edilən məlumatlar sübutlara aid tələblərə cavab verir və sübut hesab olunmalıdır. Bu məsələyə digər baxış isə ondan ibarətdir ki, müdafiəçi-vəkil tərəfindən əldə edilən məlumatlar mümkünlük tələblərinə cavab vermədiyi üçün sübut hesab olunmamalıdır.

Bəzi hüquq alimləri ümumiyyətlə bu fikirdədirlər ki, yeni cinayət-prosessual qanunvericilikdə müdafiəçinin sübut əldə etmək və təqdim etmək hüququnun bəyan edilməsi sübutetmənin subyekti kimi vəkilin əvvəlki hüquqi vəziyyətində heç bir dəyişiklik etmədi. (*Давлетов А. Право защитника собирать доказательства / А.Давлетов // Российская юстиция. 2003. N 7; Камышин В.А. Защитник как субъект собирания доказательств: желаемое и действительное / В.А.Камышин // Вестник ОГУ. 2005. N 3. С. 61 - 64; Икалов И.А. Роль защитника в процессе доказывания, при производстве расследования по уголовному делу / И.А.Икалов // Закон и право. 2004. N 11. С. 19 - 22.*)

Bu baxımdan 1 sentyabr 2000-ci il tarixdən qüvvəyə minən Azərbaycan Respublikasının yeni Cinayət-Prosessual Məcəlləsi də cinayət mühakimə icraatının inkvizisiya modelini tam dağıtmadı və tərəflərin çəkişməsi prinsipini tam bərkitmədi.

Ancaq qanunverici yenə də müdafiəçi-vəkilin hüquqlarını möhkəmlətməklə ədalət mühakiməsinin tərəflərin çəkişməsi ilə həyata keçirilməsinə dair vacib bir məsələdə inkişafa doğru bir addım atdı.

Azərbaycan Respublikasının 1960-cı ildən qüvvədə olan Cinayət-Prosessual Məcəlləsində (maddə 51) vəkilin sübut təqdim etmək hüququ yalnız bəyan olunurdu, lakin bu sübutların müstəqil şəkildə yığılması imkanı nəzərdə tutulmurdu.

Lakin qeyd etmək lazımdır ki, 14 iyul 2000-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının yeni Cinayət-Prosessual Məcəlləsində qanunverici müdafiəçinin sübutların yığılması və təqdim edilməsi üzrə səlahiyyətlərini həyata keçirmə mexanizmini yaratmamışdır, bu isə nəticə etibarilə hüquq tətbiqində çoxsaylı hüquqi kolliziyaların yaranması ilə nəticələnir.

Belə ki, müdafiəçi üçün sübutların yığılma vasitələrini; əşyaların, sənədlərin, digər məlumatların alınması, şəxslərin onların razılığı ilə dindirilməsi, dövlət hakimiyyəti orqanlarından sənədlərin tələb edilməsi və s. müəyyən edən qanunverici bu hərəkətlərin dəqiq proseduru və sübutların möhkəmləndirilməsini, həmçinin onların müstəntiqə verilməsini və qiymətləndirmə kriteriyalarını tənzimləmir.

Cinayət-Prosessual Məcəllənin 124.1-ci maddəsinə əsasən məhkəmənin və ya cinayət prosesi tərəflərinin əldə etdiyi mötəbər dəlillər (məlumatlar, sənədlər, əşyalar) cinayət təqibi üzrə sübutlar hesab olunur. Bu maddənin məzmunundan görünür ki, təqsirləndirilən şəxs və onun müdafiəçisi də cinayət prosesi tərəfi olaraq sübut hesab olunan mötəbər dəlillər əldə edə bilər. Həmin Məcəllənin 143-cü maddəsində sübutların toplanma mexanizmi müəyyənləşdirilir. Həmin maddənin 2-ci bəndinə əsasən təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə cinayət prosesi tərəflərinin vəsatəti, yaxud öz təşəbbüsü ilə sübutların toplanması prosesində fiziki, hüquqi və vəzifəli şəxslərdən, habelə əməliyyat axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanlardan cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb edən sənəd və əşyaları təqdim etməyi, yoxlama və təftişin keçirilməsini tələb etməyə haqlıdır. Göründüyü kimi, qanunverici təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə tərəfindən toplanan sübutların geniş dairəsini müəyyən edir və sübutların əldə edilməsi mexanizmini bu şəxslərin sübutları tələb hüququ ilə müəyyənləşdirir. Müdafiəçinin sübut toplaması isə həmin maddənin 3-cü bəndində bu qaydada nəzərdə tutulur: "Bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada cinayət prosesində iştirak etmək üçün buraxılmış müdafiəçi hüquqi yardım göstərilməsi üçün sübutlar təqdim etməyə və məlumat toplamağa, o cümlədən fərdi şəxslərdən izahat almağa, həmçinin müxtəlif təşkilatlardan və birliklərdən arayış, xasiyyətnamə və digər sənədlər tələb etməyə haqlıdır". Göründüyü kimi,

müdafiəçinin sübut toplaması yalnız fərdi şəxslərdən həmin şəxslərin razılığı ilə izahat almaq, həmçinin arayış, xasiyyətnamə və digər sənədlər tələb etmək hüququ ilə məhdudlaşdırılır. Müdafiəçiyə əməliyyat axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanlardan və sairə şəxslərdən cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb edən sənəd və əşyaların tələb edilməsi, yoxlama və təftişin keçirilməsini tələb etmək səlahiyyəti verilmir. Bunun üçün müdafiəçi prokuror, təhqiqatçı, müstəntiq qarşısında vəsatət qaldırılmalıdır və əgər onun vəsatəti təmin olunarsa, həmin şəxslər bu sübutları tələb edəcəklər. Bu mexanizm açıq aşkar cinayət mühakimə icraatının çəkişmə şəraitində müdafiəçi-vəkili "silahsız" qoyur və cinayət prosesində ittiham və müdafiə tərəfinin bərabərliyi prinsipinə uyğun deyil. Məhkəməyəqədərki istintaqın geniş imkanları ilə sübut yığıb silahlanan ittihamçı, təbii ki, cinayət mühakimə icraatında "silahsız" müdafiəçi-vəkilə bərabər yox, xeyli güzəştli vəziyyətdə olur. Həmçinin yuxarıda göstərilən normalar müdafiəçinin sübut toplamaq səlahiyyətinin həyata keçirilməsini prokurordan, müstəntiqdən, təhqiqatçıdan, məhkəmədən asılı etməklə onun işini çətinləşdirir, hətta bir çox hallarda imkansız edir.

Bütün bunlarla yanaşı müdafiəçi-vəkil sübutetmənin subyekti hesab olunur, belə ki o, qanunla müəyyən olunmuş qaydada sübutların toplanması, yoxlanılması və qiymətləndirilməsində iştirak edir.

Cinayət-Prosessual Məcəllənin 143.3-cü maddəsinə əsasən müdafiəçinin sübut toplayıb təqdim etmək səlahiyyətinə malik olması onu göstərir ki, müdafiəçinin təqdim etdiyi sübutetmə predmetinə aid olan həmin məlumatlar təhqiqatçı, prokuror, müstəntiq və ya məhkəmə tərəfindən mümkün hesab edilməklə iş əlavə edilməlidir (*Купнис Н.М. Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве / Н.М.Купнис. – М.: Юристъ, 1995. 128 с. С. 30 – 31. Купнис Н.М. Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве / Н.М.Купнис. – М.: Юристъ, 1995. 128 с. С. 30 – 31*).

Bu nəticə cinayət prosesində sübutlar nəzəriyyəsinin aşağıdakı kriteriyaları ilə də öz təsdiqini tapır:

Sübutlar yalnız müvafiq sübutetmə subyekti tərəfindən toplanıla bilər.

Cinayət-Prosessual Məcəllənin 92.9.5-ci və 143.3-cü maddəsi müdafiəçiyə birbaşa sübut toplamaq və təqdim etmək hüququ verir.

Bildiyimiz kimi sübutların toplanması və təqdim edilməsi sübutetmənin elementləridir. Şübhəsiz ki, vəkil həm ittiham tərəfinin, həm də müdafiə tərəfinin topladığı sübutların yoxlanılmasını və qiymətləndirilməsini də həyata keçirir. Müdafiə funksiyalarının həyata keçirilməsi çərçivəsində vəkil hüquqi yardım göstərdiyi şəxsin vəziyyətinə zərər verilməməsi üçün onda olan məlumatları yoxlayır və qiymətləndirir. Bundan əlavə qanun vəkilə şikayətlər, vəsatətlər qaldırmaqla onun fikrinə görə qanunun pozulması ilə əldə edilmiş sübutların sübutlar siyahısından çıxarılmasını tələb etmək, yəni ittiham tərəfinin əldə etdiyi sübutları tənqidi qiymətləndirmək hüququ verir. Bütün bunlar təsdiq edir ki, vəkil sübutetmənin bütün elementlərini reallaşdırmaqla sübutetmə prosesində iştirak edir (*Купнис Н.М. Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве / Н.М.Купнис. – М.: Юристъ, 1995. 128 с. С. 30 – 31*).

Hesab edirik ki, əgər vəkil müdafiəni öz üzərinə götürüb və vəkil qismində işə buraxılıbsa və ya müdafiəçi qismində təyin edilibsə, eyni zamanda cinayət işi üzrə icraatda iştirakını istisna edən hallar mövcud deyilsə, o, sübutetmənin subyekti olur.

Sübut müvafiq prosessual formada olmalı və lazımı mənbədə əks etdirilməlidir. Müdafiəçi tərəfindən toplanan sübutların mənbəyi Cinayət-Prosessual Məcəllənin 124.2.5-ci maddəsində göstərilən "digər sübutlardır." Həmin Məcəllənin 135.1-ci maddəsinə əsasən "digər sübutlar" o halda sübut kimi qəbul olunur ki, bu sənədlər özündə cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb edə bilən məlumatları əks etdirsin. Bu sənədlərə müdafiəçinin dövlət orqanları, yerli özünüidarə orqanları, ictimai birliklər, təşkilatlardan aldığı arayışlar, xasiyyətnamələr, həmçinin fərdi şəxslərin izahatları aid edilir.

Sübut əhəmiyyəti kəsb etməsinə görə sənəd müəyyən tələblərə cavab verməlidir:

-sənəddə əks olunan məlumatlar cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb etməli;

- Şəxsdən (təşkilatdan) alınan sənədin məzmunu onun səlahiyyətlərinə uyğun olmalı və sənəddə zəruri rekvizitlər göstərməlidir;
- Vətəndaşdan alınan sənəddə vətəndaş haqqında və ondakı məlumatın mənbəyi haqqında məlumatlar əks olunmalıdır;
- Həmin sənədin iş materiallarına əlavə edilməsi proseduruna riayət olunmalıdır; (sorğu, müşayiətedici məktub, sənədi tələb etmənin, götürmənin qaydasına riayət olunması (*Власова Н.А. Уголовный процесс: Вопросы и ответы / Н.А.Власова. М., 2003. С. 75*)).

Əgər sənəd göstərilən tələblərə cavab verirsə o sübut hesab oluna bilər.

Vəkilin fəaliyyətinin xüsusiyyəti və onun əsas funksiyası baxımından vəkil tərəfindən təqdim edilən sənəd iş üçün əhəmiyyətli olur, çünki bu sənədlər vəkilin hüquqlarını müdafiə etdiyi şəxsin təqsirsizliyinin müəyyən edilməsi, cəzasının yüngülləşdirilməsi, məsuliyyətdən azad edilməsi ilə və s. ilə bağlı toplanır və təqdim edilir.

Təcrübədə sənədlərin sübut qismində işə əlavə edilməsinin müəyyən olunmuş proseduru mövcuddur. "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Qanunun 15-ci maddəsi vəkilə fəaliyyət göstərdiyi vəkil qurumu vasitəsilə, əgər vəkil fərdi fəaliyyət göstərirsə öz adından dövlət və ictimai təşkilatlardan arayışlar, xasiyyətnamələr və digər sənədlər almaq hüququ verir. Bu sənədlər müvafiq vəsatətlə müstəntiqə və ya məhkəməyə təqdim edilir.

Əgər qanunun zəruri tələblərinə əməl olunmuşdursa, onda müstəntiqin və ya məhkəmənin həmin vəsatəti təmin etməməyə heç bir əsası olmur. Əgər vəkil tərəfindən təqdim olunan sənədlərin həqiqiliyinə şübhə yaranırsa, onda müstəntiq bu sənədlərin sübut kimi yoxlanılması üçün zəruri istintaq hərəkətləri aparmaq imkanından istifadə edir (sənədi təqdim edən şəxsi dindirir, ekspertiza təyin edir və sairə) (*Панько Н.К. Реализация функции защиты на досудебных стадиях производства по уголовному делу / Н.К. Панько // Адвокатская практика. 2002. N 3. С. 26*).

Sübut qanunvericilikdə sübutun əldə edilməsi üsulu kimi nəzərdə tutulan prosesual hərəkətin nəticəsi olaraq əldə edilməlidir. Sübutlar qanunda nəzərdə tutulmayan hərəkətlərin nəticəsi olaraq əldə edilə bilməz.

Cinayət-Prosesual Məcəllənin 143.1-ci maddəsinə əsasən sübutların toplanması ibtidai araşdırma və məhkəmə baxışı zamanı dindirmə, üzləşdirmə, götürmə, axtarış, baxış, ekspertiza, tanınmaya təqdim etmə və digər prosesual hərəkətlərlə həyata keçirilir. Təbii ki, vəkil müstəqil olaraq istintaq hərəkətlərini həyata keçirməklə sübut toplaya bilməz.

Lakin prosesual qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada müdafiəçi digər prosesual hərəkətləri həyata keçirib şəxslərin razılığı ilə onlardan izahat, dövlət orqanlarından, özünüidarə orqanlarından, ictimai birliklərdən və təşkilatlardan arayış, xasiyyətnamə və sair sənədləri ala bilər. Cinayət prosesinin subyektivi və cinayət-prosesual sübut etmənin subyektivi kimi müdafiəçi öz sübut etmə fəaliyyətini məhz bu qaydada həyata keçirir.

Cinayət-Prosesual Məcəllənin 143.3-cü maddəsində yuxarıda göstərilən prosesual hərəkətlər sübut toplama üsulu kimi nəzərdə tutulur.

Beləliklə, müdafiəçi tərəfindən toplanılan və təqdim edilən sübutlar mümkünlük tələblərinə cavab verir.

14 iyul 2000-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikasının Yeni Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin qəbul edilməsi qanun cinayət-prosesual sübut etmənin subyektivi kimi müdafiəçi-vəkilin statusunun müəyyənləşdirilməsinə yeni təkan verdi.

Lakin müdafiəçiyə verilən sübut toplamaq hüququ ona bu hüququ reallaşdırmağa imkan verən müvafiq təminatlarla möhkəmləndirilməmişdir.

Ona görə də hazırda bu problemin kompleks şəkildə öyrənilməsi ilə qanunvericiliyin cinayət işlərinin istintaqı zamanı müdafiəçinin fəaliyyətini tənzimləyən normalarının təkmilləşdirilməsi üzrə elmi əsaslandırılmış təkliflər və həmçinin müdafiəçi-vəkillər üçün sübutların toplanması, rəsmiləşdirilməsi və təqdim edilməsi üzrə tövsiyələr hazırlanması zəruridir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitutsiyası.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi (30 dekabr 1999-cu il, 787-İQ, "Digesta" nəşriyyatı, Bakı-2017)
3. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin Kommentariyası (Cəfər Hacı Həsən oğlu Mövsümov, Bəhram Cəbrayıl oğlu Kərimov, Ərşad Hüsü oğlu Hüseynovun redaktəsi ilə, "DİGESTA" Bakı 2010)
4. " Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli Qanunu
5. "Müttəhimin müdafiə hüququnu təmin edən qanunların məhkəmələr tərəfindən tətbiq edilməsi təcrübəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 1994-cü il 2 dekabr tarixli, 6 sayılı qərarı
6. Васильковский Е.В. Основные вопросы адвокатской этики // Традиции адвокатской этики: Избр. тр. Российских и французских адвокатов (XIX-начало XX в.). СПб., 2004, С. 287.)
7. (Давлетов А. Право защитника собирать доказательства / А.Давлетов // Российская юстиция. 2003. N 7; Камышин В.А. Защитник как субъект собирания доказательств: желаемое и действительное / В.А.Камышин // Вестник ОГУ. 2005. N 3. С. 61 - 64; Икалов И.А. Роль защитника в процессе доказывания, при производстве расследования по уголовному делу / И.А.Икалов // Закон и право. 2004. N 11. С. 19 - 22.)
8. (Кипнис Н.М. Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве / Н.М.Кипнис. – М.: Юристъ, 1995. 128 с. С. 30 – 31. Кипнис Н.М. Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве / Н.М.Кипнис. – М.: Юристъ, 1995. 128 с. С. 30 – 31.)
9. Власова Н.А. Уголовный процесс: Вопросы и ответы / Н.А.Власова. М., 2003. С. 75)
10. (Панько Н.К. Реализация функции защиты на досудебных стадиях производства по уголовному делу / Н.К. Панько // Адвокатская практика. 2002. N 3. С. 26).

Elvin Quliyev

Vəkillər Kollegiyasının üzvü

**MƏHKUM OLUNMUŞ ŞƏXSLƏRİN VERİLMƏSİ CƏZA İCRA
HÜQUQUNUN MÜSTƏQİL BİR SAHƏSİ KİMİ**

Araşdırmağa çalışdığımız bu mövzu bir çoxlarına tanış olmayan, bəzilərinin səhvən ekstradisiya (təslimetmə) kimi bildiyi, əslində isə ondan köklü surətdə fərqlənən bir prosesdir. İstər bu sahələrdəki müqavilə hüquq bazası, istərsə də bütövlükdə proseslər bir-birindən tamamilə fərqlənir. Bu mövzuyla məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi ilə bağlı prosesə aydınlıq gətirməyə və onun fərqli xüsusiyyətlərini izah etməyə çalışacağıq.

İlk öncə qeyd olunmalıdır ki, bütövlükdə məhkumların cəzalarının qalan hissəsini çəkmək üçün vətəndaşları olduqları ölkəyə verilməsi prosesi dövlətin beynəlxalq müqavilələrlə öz üzərinə götürdüyü öhdəlikləri icra etməsi ilə bərabər, cəmiyyətin bir fərdinin-məhkumun istəyinin reallaşmasına xidmət edir. Bütövlükdə prosesin başlanması və yekunlaşmasının əsasında məhkumun istəyinin, onun öz cəzasını vətəndaşı olduğu ölkədə çəkmək istəyi durur. Bu bəhs etdiyimiz prosesi fərqləndirən əsas xüsusiyyətlərdən biridir.

Cəza icra hüququnda kiçik bir sahəni əhatə etsə də düşünürük ki, bu prosesin məhz dövlətlər arasında qarşılıqlı yardım prinsiplərinə uyğun, müqavilələrdə göstərilən öhdəliklər əsasında baş tutması, onun digər proseslərdən öz spesifikasiyi ilə fərqlənməsi ona ayrıca bir rəngarənglik verir. Bu sahədə görülən işlərin nəticələrindən bəhs edərkən ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin iradəsi və söyləri nəticəsində ölkəmizə gətirilən ordumuzun zabiti Ramil Səfərovun adı qeyd olunmalıdır. Məhz bu verilmə prosesi «Məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi haqqında» 21 mart 1983-cü il tarixli Avropa Konvensiyası çərçivəsində ölkəmizlə Macarıstan Respublikası arasında əməkdaşlığın təzahürüdür.

Məhkumların verilməsi ilə bağlı ötən illər ərzində olan statistik göstəricilərə nəzər yetirilməsi prosesin əhəmiyyətini anlamağa kömək edir. Təkcə son 5 il (2012-2017-ci illər) ərzində 250 yaxın xarici ölkə vətəndaşı cəzasının qalan hissəsini çəkmək üçün öz ölkəsinə təhvil verilmiş, 270 nəfər vətəndaşımız ölkəmizə gətirilmişdir. Göründüyü kimi bu göstərici ölkəmizin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə üzərinə götürdüyü öhdəlikləri uğurla icra etdiyini bir daha göstərir.

Bu sahəni tənzimləyən beynəlxalq müqavilə hüquq bazası mövcuddur. Bu qəbildən ölkəmizin tərəfdar çıxdığı «Azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuşların cəzalarının qalan hissəsini çəkmək üçün təhvil verilməsi haqqında» 06 mart 1998-ci il tarixli Moskva və «Məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi haqqında» 21 mart 1983-cü il tarixli Avropa Konvensiyası, o cümlədən bir çox xarici dövlətlərlə ölkəmiz arasında bağlanmış ikitərəfli müqavilələr (İran İslam Respublikası, Rusiya Federasiyası, Ukrayna, Qazaxıstan Respublikası, Litva Respublikası, Qırğızıstan Respublikası və s.) qeyd olunmalıdır. Qeyd olunan beynəlxalq müqavilələr, eləcə də bu sahədə bağlanmış digər sahələrdə səlahiyyətli orqan qismində məhz Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi çıxış

edir.

Məhkumların verilməsi sahəsində son illər ərzində ölkəmizlə xarici dövlətlər arasında müqavilə hüquq bazasının genişləndirilməsi istiqamətində müvafiq işlər davam etdirilir. Bu sahədə Çin Xalq Respublikası və Pakistan İslam Respublikası ilə bağlanmış ikitərəfli müqavilələri göstərmək olar.

Bu müqavilələr dövlətlərin hüquqi sahədə əməkdaşlığının inkişafına, ədalət mühakiməsinin mənafeyinə və cəza çəkən şəxslərin öz cəmiyyətində normal həyata qayıtmasına xidmət edir, eləcə də məhkum edilmiş şəxslərə vətəndaşları olduqları ölkədə cəza çəkmələri üçün imkan yaradır.

Bəzən təcrübədə bu sahəni tənzimləyən müqavilənin olmamasına baxmayaraq, qarşılıqlı yardım prinsipi əsas götürülərək məhkumların vətəndaşı olduqları ölkəyə verilməsi prosesi həyata keçirilmişdir. Buna misal olaraq, Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında mövcud təcrübəni qeyd etmək olar. Belə ki, Çin Xalq Respublikasından 2007-ci ildə 4 məhkum, 2013-cü ildə isə 1 Azərbaycan Respublikası vətəndaşı olan məhkum cəzasını çəkmək üçün ölkəmizə gətirilmişdir.

Bu təcrübədən çıxış edərək Azərbaycan Respublikası Səudiyyə Ərəbistan Krallığının vətəndaşı olan 1 məhkumu 2014-cü ildə təhvil vermişdir. Mövcud təcrübənin öyrənilməsi və genişləndirilməsi vacibdir. Bu gələcəkdə yeni sazişlərin bağlanmasına zəmin yaradacaqdır.

Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, bu prosedən fərqlənən cinayət törətmiş şəxslərin ekstradisiyası zamanı müqavilə hüquq bazası olmadığı təqdirdə və ya müqavilədə ilə tənzimlənməyən məsələlər müqaviləyə zidd olmayan hissədə "Cinayət törətmiş şəxslərin verilməsi (ekstradisiya) haqqında Azərbaycan Respublikasının 15 may 2001-ci il tarixli Qanuna əsasən həyata keçirilir. Təəssüf hissi ilə qeyd olunmalıdır ki, məhkumların verilməsi ilə bağlı qeyd olunan hallar mövcud olduqda prosesi tənzimləyən normativ hüquqi baza hələ də mövcud deyildir.

Ümumilikdə bu prosedən danışıldıqda bu sahədə mövcud praktikadan, bu sahəyə dövlətlərin yanaşmasından bəhs olunmalıdır. Bu mənada qeyd edilməlidir ki, dünya praktikasında məhkumların verilməsi ilə bağlı qərarların qəbul edilməsinin müxtəlif mexanizmləri mövcuddur. Bəzi ölkələrdə bu qərarlar inzibati qaydada, necə ki bizim ölkəmizdə qəbul olunur, bəzi ölkələrdə bu qərarlar məhkəmə qaydasında, bəzilərinə isə qarışıq tip mexanizmlərdən istifadə olunur.

Bu cür müxtəlif yanaşma sistemlərinin olması prosesin həyata keçirilməsi zamanı müəyyən çətinliklər yaradır. Bu əsasən prosesin müddətinin uzanması və ya sistem fərqliliyindən irəli gələrək əsassız imtinaların olmasına gətirib çıxarır. Qeyd olunmalıdır ki, hər sistemin özünəməxsus müsbət və mənfi cəhətləri vardır. Bu prosesin ən başlıca məqsədi məhkumun cəzasının qalan hissəsini vətəndaşı olduğu, öz yaxınlarının yaşadığı ölkədə çəkmək istəyinin reallaşması, onun cəzasını çəkəndən sonra cəmiyyətin normal həyata qayıtmasına xidmət etdiyini nəzərə alsaq düşünürük ki, bu prosesin daha sürətli aparılması məqsədəuyğundur.

Hesab edirik ki, bu sahədə inzibati qaydada qərarların qəbul edilməsi prosesin sürətli qaydada həyata keçirilməsinə xidmət edir.

"Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 fevral 2017-ci il tarixli Sərəncamı ilə ölkəmizdə həyata keçirilən hüquqi islahatların həyata keçirilməsi davam etdirilmişdir.

Sərəncamın əsas məqsədi ölkəmizdə cəza siyasətinə, cinayət qanunvericiliyinə, məhkumların hüquqlarının təminatı məsələlərinə baxışın yenilənməsi, penitensiar sistemin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, bu sahədə dünyada mövcud olan mütərəqqi təcrübələrin tətbiqidir. Bu mövqedən çıxış edərək məhkumların verilməsi prosesinin məhkumların hüquqlarının təminatının reallaşmasına xidmət etdiyini deməyə əsas verir. Xüsusən də Sərəncamda qeyd olunan ölkəmizdəki penitensiar müəssisələrinin yükünün azaldılmasında xarici ölkə vətəndaşları olan məhkumların vətəndaşı olduqları ölkələrə verilməsi ilə bağlı görülən işlər qeyd olunmalıdır. Bu istiqamətdə ölkəmizin İran İslam Respublikası arasında görülən işlər xüsusilə qeyd oluna bilər.

Adıçəkilən Sərəncamdan irəli gələrək ölkəmizdə məhkumların verilməsi məsələsinin tənzimlənməsi ilə bağlı Ədliyyə Nazirliyinin Kollegiyasının 15 fevral 2017-ci il tarixli 3-N nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxslərin cəzanın

qalan hissəsinin çəkilməsi üçün Azərbaycan Respublikasına qəbul edilməsi ilə bağlı icraat qaydaları” qəbul olunmuşdur. Həmin normativ sənədə əsasən bu sahədə Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar xidməti səlahiyyətli orqan qismində çıxış edir. Lakin, xarici dövlətlərlə yazışmaların aparılması vəzifəsi nazirliyin Beynəlxalq idarəsinin üzərinə düşür. Dünya praktikasına nəzər yetirdikdə görürük ki, bir qayda olaraq bu proses məhz dövlətin beynəlxalq müqavilələr üzrə səlahiyyətli orqan qismində müəyyən olunan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanın beynəlxalq qurumları vasitəsilə həyata keçirilir. Düzdür məhkum olunan şəxsin gətirildikdən sonra onun üzərində nəzarəti həyata keçirəcək qurumun gətirilmə ilə bağlı rəyinin alınmasının vacib olması danılmazdır, lakin bütövlükdə bu prosesin ölkənin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə üzərinə götürdüyü öhdəlikləri icra etməsinin vacibliyi nəzərə alınmalıdır.

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, bu ölkəmizdə bu sahədə qəbul olunmuş ilk normativ hüquqi sənəddir. Əvvəllər bu proses ölkəmizin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq, bu sahədə formalaşmış təcrübəyə əsaslanmaqla həyata keçirilirdi. Hazırda həmin qaydalara əsasən, xarici dövlətlərdə cəza çəkən vətəndaşlarımızın ölkəmizə qəbul edilməsi prosesi tənzimlənir. Digər tərəfdən ölkəmizdə cəza çəkən xarici ölkə vətəndaşlarının öz ölkələrinə verilməsi ilə bağlı müvafiq prosedur qaydaları hələ də qəbul edilməmişdir. Gələcəkdə prosesin bu hissəsini tənzimləyən normativ hüquqi aktın hazırlanması və qəbulu, bu sahədə formalaşan təcrübənin milli qanunvericiliyə əsaslanmaqla tətbiqinə gətirib çıxardacaqdır.

Bu prosesdə əsas mərhələlərdən biri kimi məhkumların verilməsindən sonra onlar barəsində xarici dövlətdə çıxarılmış məhkəmə qərarlarının tanınması və icrası qeyd olunmalıdır. Məhz bu anlamda demək olar ki, ölkəmizdə xarici dövlətlərdə ölkə vətəndaşları barədə çıxarılmış hökmlərin tanınması, cinayət qanunvericiliyinə uyğunlaşdırılması və icrası yalnız bu yolla həyata keçirilir. Düzdür bu məqamda qeyd olunmalıdır ki, ölkəmizin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquqi yardımla bağlı bəzi müqavilələrdə (Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında 22 yanvar 1993-cü il tarixli Minsk, Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında 7 oktyabr 2002-ci il tarixli Kişinyov və s.) müqavilələrdə hökmlərin cinayət nəticəsində vurulmuş maddi ziyanın ödənilməsi hissəsində tanınması nəzərdə tutulub. Lakin bütövlükdə hökmün tanınması və icrası yalnız məhkumun verilməsi ilə bağlı proses başa çatdıqdan sonra həmin hökmün məhkəmə qaydasında tanınması üzrə həyata keçirilir.

Əvvəllər bu tanınma prosesi praktikadan irəli gələrək Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi tərəfindən həyata keçirilirdisə artıq, “Azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxslərin cəzanın qalan hissəsinin çəkilməsi üçün Azərbaycan Respublikasına qəbul edilməsi ilə bağlı icraat qaydaları” əsasən bu sahədə səlahiyyətli məhkəmə (Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi) müəyyən olunmuşdur.

Tanınma prosesindən danışarkən daha bir məsələni qeyd etmək yerinə düşərdi. Belə ki, ekstradisiya prosesindən fərqli olaraq tanınma prosesinin prosessual qaydaları Cinayət-Prosessual Məcəlləsində öz əksini tapmamışdır. Bu sahədə müvafiq qanunun olmaması ilə bərabər tanınma ilə bağlı prosessual qaydaların da mövcud olmaması müəyyən problemlər yaradır.

Bildiyiniz kimi, məhkəmə (Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi) tərəfindən cinayət törətmiş şəxslərin təslim edilməsi (ekstradisiyası) ilə bağlı məsələlərə ölkəmizin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə, o cümlədən “Cinayət törətmiş şəxslərin verilməsi (ekstradisiya) haqqında Azərbaycan Respublikasının 15 may 2001-ci il tarixli Qanununa əsasən, Cinayət-Prosessual Məcəllənin tələblərinə uyğun olaraq baxılır.

Praktikada məhkəmələr tərəfindən çıxarılan tanınma ilə bağlı qərarlarda bəzən törədilən əməlin milli qanunvericiliyə uyğunlaşdırılması zamanı eyni cinayət əməli ilə bağlı fərqli cəza müddətlərinin müəyyən edilməsi hallarına rast gəlinir. Məhkəmələr həmin qərarları əsasən Cinayət-Prosessual Məcəllənin 520-ci (Hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası qaydasında məsələlərə dair müraciətlərə məhkəmə iclasında baxılması), 521-ci (Xarici dövlətlərin məhkəmələrinin hökmlərinin və ya digər yekun qərarlarının icrası qaydası) maddələrinə və beynəlxalq müqavilələrin tələblərini rəhbər tutaraq qəbul edirlər.

Düşünürük ki, bu sahədə də aparılan islahatların genişlənməsinə və mövcud beynəlxalq

təcrübədən istifadə etməklə həm bu sahədə qanunun qəbul olunmasına, eləcə də ölkə vətəndaşları olan məhkumların ölkəmizə qəbul edildikdən sonra onlar barəsində xarici dövlətdə çıxarılmış məhkəmə qərarlarının tanınması ilə bağlı prosessual qaydaların cinayət prosessual qanunvericiliyə daxil edilməsinə ehtiyac duyulur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi. “Digesta” nəşriyyatı, Bakı, 2018
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin Kommentariyası. “Digesta” nəşriyyatı, Bakı, 2016
3. “Azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxslərin cəzanın qalan hissəsinin çəkilməsi üçün Azərbaycan Respublikasına qəbul edilməsi ilə bağlı icraat qaydaları.
4. “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 fevral 2017-ci il tarixli Sərəncamı.
5. Beynəlxalq hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər (normativ sənədlər toplusu). “Digesta” nəşriyyatı, Bakı, 2007
6. Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsi. “Digesta” nəşriyyatı, Bakı, 2018
7. “Məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi haqqında” 21 mart 1983-cü il tarixli Avropa Konvensiyası.
8. “Azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuşların cəzanın qalan hissəsini çəkmək üçün təhvil verilməsi haqqında” 6 mart 1998-ci il tarixli Moskva Konvensiyası.

Pərvanə Qasımova Vəkillər Kollegiyasının üzvü

LEX COMMISSORIA

bağ

Mülki hüquq münasibətlərinin yaranmasının əsas səbəbi olan müqavilələr tərəflər üçün müəyyən öhdəliklərin yaranmasının əsasını təşkil edir. Öhdəliklərin yaranması zamanı tərəflər müqavilə layarkən münasibətlər ilk olaraq onların bir-birinə qarşı olan etimadı üzərində qurulur. Lakin təcrübə göstərir ki, bəzən şəxslərə etimad nümayiş etdirildiyi halda məyus oluruq. Belə ki, tərəflərdən biri olan borclunun sabit iqtisadi vəziyyətinin qəflətən baş vermiş hadisələr zəminində pisləşməsi və ya ümumi iqtisadi vəziyyətin dəyişməsi səbəbindən borclu tərəfindən öhdəliyi icra etmə qabiliyyəti aşağı düşə bilər. Çox zaman belə halların baş verməsini nə kreditor, nə də borclu əvvəlcədən nəzərə almaq iqtidarında olmur. Belə ki, kreditor yuxarıda göstərilən hallardan sığortalanmaq məqsədi ilə borclu tərəfindən icra edilməli olan öhdəliyin yerinə yetirilməsinə təminat almaq niyyətini ifadə edir. Öhdəliklərin icrasının təmin edilməsinin bir üsulu kimi girov hüququ çıxış edir.

Girov hüququ öz əsasını hələ Qədim Romadan qoymuşdur. İnsan münasibətləri formalaşdığı zamandan onların arasında bir çox hüquqi münasibətlər yaranmağa başlayıb. Qədim dövrdən insanlar arasında yaranan hüquqi münasibətlər bu gün bizim hamımızın tanıdığı müqavilə prinsiplərini özündə əks etdirirdi. Verilən vədlər yerinə yetirilməyəndə tərəflər arasında yaranan öhdəliklərin icrası hər-hansı bir yolla təmin edilməli idi. Bəli, məhz belə münasibətlərin yaranması girov hüququnun təməlini qoyur. Girov hüququ minilliklər boyu yol keçsə də, onun məqsədi dəyişməz olaraq qalır. Girov hüququnun əsas məqsədi öhdəliklərin icra edilməsini təmin etməkdən ibarətdir. Azərbaycan qanunvericiliyində Mülki Məcəllənin normaları klassik girov müqaviləsinin bütün prinsiplərini özündə əhatə edir. Girov hüququ ikili xarakter daşıyır. Bir tərəfdən girov saxlayan tərəfdə əşya hüququ yaradır, digər tərəfdən borclunun əsas öhdəliyinin icrasının təmin edilməsi üsulunu özündə ehtiva edir. Tərəflər hər hansı bir öhdəliyin icrasının təmin edilməsi məqsədi ilə öz iradələri əsasında girov müqaviləsi bağlaya bilərlər. Öhdəliyi icra etməli olan tərəf öhdəliyi lazımınca icra etdiyi zaman, bir qayda olaraq, hər hansı bir problem yaşanmır. Öhdəlik sonda icra olunur və əsas öhdəliyə xitam verildiyi andan etibarən girov müqaviləsinə də xitam verilir. Lakin əks təqdirdə öhdəliyi icra etməyən tərəf onun və ya digər şəxsin mülkiyyətində olan əşya hesabına öhdəliyin əvəzini ödəməyə məcbur qalır. Bu gün Azərbaycan qanunvericiliyi belə halları girov predmetinə tutmanın yönəldilməsi proseduru kimi tanıyır. Belə ki, qanunvericilik girova qoyulmuş əşyanın mülkiyyətçisinin hüquqlarının maksimal şərtlə qorunması üçün girova qoyulmuş predmetin açıq hərrac yolu ilə satılmasını bir imperativ norma kimi müəyyən edir. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə edilən son dəyişiklikdə girov institutunda mühüm bir yenilik öz əksini tapmışdır. Həmçinin qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə dəyişikliklərin edilməsi zərurəti Azərbaycan Respublikasının "Qiymətli kağızlar bazarı haqqında" Qanununun qəbul edilməsindən irəli gəlmişdir. Odur ki, qiymətli kağız bazarının inkişaf etdirilməsi və onun məqsədlərinə xidmət edən, yeni hüquq münasibəti kimi gündəmə gələn maliyyə

girovu adı altında olan girovun xüsusi növü Məcəllədə təsbit olunmuşdur. Maliyyə girovunu mahiyyətini qeyd edərək bildirmək lazımdır ki, qanun tərəfindən girov müqaviləsini məhz maliyyə girovu kimi tövsif edilməsinə dair bir sıra tələblər qoyulub. Belə ki, müqavilədə tərəflər maliyyə institutlarına aid olduqda, alınan borcun yalnız tənzimlənən bazarda alqı-satqı əməliyyatlarının keçirilməsi üçün istifadə olunduqda, girovun predmetinin yalnız qiymətli kağızlar, törəmə maliyyə alətləri və pul çıxış etdikdə bu zaman yaranan girov hüququ maliyyə girovu hesab edilə bilər. Klassik girov anlayışının bu formada şəhələnməsinin əsas səbəbi maliyyə girovunun predmetinə tutmanın yönəldilməsi zamanı həmin əşyanın girov saxlayanın mülkiyyətinə qeyri şərtsiz keçməsidir. Bu isə, bu günə gədər bizim qanunvericiliyində olmayan lakin dünya təcrübəsində öz əksini tapan girov predmetinə tutmanın yönəldilməsinin digər növünü qeyd etmək lazım gəlir. Söhbət *Lex commissoria* şərti adı altında mövcud olan bir normanın tətbiqindən gedir. *Lex Commissoria* şərti ənənəvi olaraq qədim Roma hüququndan qaynaqlanmışdır. A. D. E. Levis və D. J. Ibbetson “Roma hüququnun ənənələri” kitabında yazır: *Lex Commissoria* şərtinə görə borclu öhdəliyi icra etmədiyi təqdirdə girova qoyulmuş əmlakın qeyri-şərtsiz olaraq girov saxlayanın mülkiyyətinə keçməsidir. Lakin, bu şərtin mövcudluğuna müəyyən bir dövr ərzində Romada qadağa qoyulsa da, sonralar onun istifadəsinə faktiki olaraq müəyyən şərtlərlə icazə verilmişdir.

Girov hüququnda *Lex Commissoria* şərtinin mövcudluğu geniş istifadə olunmasa da bu günlərə gədər öz varlığını saxlamışdır. Bəzi ölkələrdə girov hüququnda bu şərtin mövcudluğuna bir sıra əsaslarla icazə verilir. Digər ölkələr isə girov müqavilələrində bu cür şərtin mövcudluğuna ümumiyyətlə qadağa qoyur.

Lakin, son illər *Lex Commissoria* şərtinə marağın artması müşahidə olunur. Bunun səbəbi Avropa Şurasının 2002/47/EU sayılı “Maliyyə təminatlarının mexanizmləri haqqında” Direktividir. Belə ki, direktivdə girovun predmeti maliyyə alətləri və ya qiymətli kağızlar, həmçinin, pul vəsaitləri olduğu halda, girov predmetinə tutmanın yönəldilməsi zamanı tərəflərə girov predmetini satış yolu ilə realizə etməkdən başqa predmetin girov saxlayanın mülkiyyətinə keçirmək seçimi verilib. Direktiv tərəfləri formal hərəkətlərdən azad edərək maliyyə sabitliyinin qorunmasını əsas məqsəd hesab edir. Belə ki, mövcud qanunvericiliyə əsasən, girov predmetinə tutmanın yönəldilməsi zamanı girov saxlayan uzun prosedurlardan keçməlidirsə, tərəflərinin razılaşmasına əsasən müqaviləyə *Lex Commissoria* şərti qoyulmuşsa, bu zaman borclunun öhdəliyinin icra edilməməsi zamanı girov qoyulmuş əmlak dərhal girov saxlayanın mülkiyyətinə keçir. Qeyd edilmiş direktivin əsas məqsədi maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi zamanı kredit riskinin qarşısının alınmasıdır. Bundan əlavə qeyd edilməlidir ki, adı çəkilən direktivə əsasən yalnız dövlət orqanları, banklar, sığorta şirkətləri, investisiya şirkətləri, klirinq şirkətləri və digər maliyyə institutları girov müqaviləsinin tərəfləri olduğu zaman direktivin normaları məqsədəuyğun hesab edilir. Göründüyü kimi, adı çəkilən direktivi labüd edən məqam təsərrüfat subyektlərinin maliyyə əqdlərinin bağlanması üçün əlverişli şəraitin yaradılmasıdır. Avropa Şurasının Direktivləri tövsiyyə xarakteri daşsa da, bir sıra Avropa ölkələri tərəfindən girov haqqında qanunvericiliyə *Lex Commissoria* şərti barədə müddəaları yerli qanunvericiliklərdə tətbiq edilmişdir. Belə ki, sözügedən direktivin təsiri altında Fransız qanunvericiliyinə edilən dəyişikliyə əsasən girov saxlayana borclu tərəfindən öhdəliklərin icra edilməməsi zamanı girov qoyulmuş əşyanı öz mülkiyyətinə keçirmək hüququ verilmişdir. Lakin, girov qoyanın maraqlarını qorumaq məqsədi ilə müəyyən olunmuşdur ki, girov predmetinin qiyməti predmet girov saxlayana ötürülən zaman müəyyən olunmalıdır. Əlbəttə, bu zaman girov qoyulmuş əşyanın qiyməti borcun məbləğindən çoxdursa, bu zaman bu fərq girov qoyana qaytarılmalıdır və əksinə, əgər girov predmetinin qiyməti girov saxlayanın tələbini ödəmək üçün yetərli deyilsə, o, çatmayan məbləği borclunun digər əşyasından almaq hüququnu saxlayır. Hər bir halda olduğu kimi girov müqavilələrində belə bir şərtin mövcudluğunun həm mənfi, həm də müsbət tərəfləri var. Lakin, mülki hüquq münasibətlərinin müxtəlifliyini nəzərə alaraq girov predmetinə tutmanın yönəldilməsi prosedurunun icrası zamanı tərəflərə alternativ imkanın yaradılması təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyət istiqamətinin spesifikasiyasından asılı olaraq bu sahədə operativliyinin təmin edilməsi kimi çıxış edə bilər.

Məhz, yuxarıda adı çəkilən direktivin yaranma səbəbi təsərrüfat subyektlərinin maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi zamanı tutmanın yönəldilməsi prosedurunun bir çox əngəllərdən azad olunması idi. Bu da öz növbəsində maliyyə institutlarının likvidliyinin qorunmasına, qiymətli kağızlar üzrə qısa mövqelərinin dəstəklənməsinə, fond bazarında aktiv bazar əməliyyatları həyata keçirən fond bazarı iştirakçılarının kredit-borc siyasətinin təmin edilməsinə xidmət edir.

Müzəffər Ağazadə

Əməkdar hüquqşünas

YARIMÇIQ DEKRİMİNALLAŞDIRMA

Ehtiyatsızlıqdan başqasının sağlamlığına az ağır zərər vurma hadisələri istintaq-məhkəmə təcrübəsində ən çox təsadüf olunan hadisələrdəndir. Eyni zamanda qeyd edirik ki, insan sağlamlığına ehtiyatsızlıq üzündən az ağır zərər vurma hadisələrinə cinayət tərkibli əməl statusu verilməsi məsələsində hüquqşünaslar yekdil fikirdə olmamışlar. Onların bir qismi hesab etmişlər ki, əksər hallarda təsadüfən yaranan belə əməllərə “cinayət hadisəsi” statusu verilməsinə ehtiyac yoxdur. Əksər hallarda qohumlar və tanışlar arasında məişət zəminində baş verən belə hadisələr zamanı təqsirkarla zərərçəkmiş barışır və həmin səbəbdən də bir qayda olaraq hadisə törətmiş şəxsə azadlıqdan məhrumetmə ilə əlaqədar olmayan cəzalar təyin edilir. Barışıq əldə edilməsinə baxmayaraq ehtiyatsızlıqdan törədilən əmələ görə haqqında ittiham hökmü çıxarılması hadisə törətmiş şəxsin həyatında izsiz ötmür. Təsadüfən baş vermiş, ağır nəticəyə səbəb olmayan hadisəyə görə şəxsin üzərində “məhkumluq” sindromu hər vaxt onun karyerasına mənfi təsir edə bilər. Bu mövqenin tərəfdarları həmişə hesab etmişlər ki, ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurulması zamanı inzibati qanunvericiliyin imkanlarından istifadə edilməsi daha məqsədəuyğundur. Belə hadisələr üstündə cinayət məsuliyyətini saxlamaq tərəfdarı olan hüquqşünaslar isə öz fikirlərini bu növ cinayətlərin profilaktikası ilə əsaslandırır və hesab edirlər ki, belə əməllərə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilməsi cinayət hadisələrinin, o cümlədən ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurma hadisələrinin sayının azaldılmasına xidmət edir. Hərçənd məhkəmə təcrübəsi göstərir ki, on illər ərzində ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurma ilə bağlı cinayət hadisələrində azalma meylə müşahidə edilməmişdir.

Sirr deyildir ki, ölkəmizdə cinayət qanunvericiliyi qəbul edilərkən, Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsindən bir baza kimi istifadə edilmişdir. Rusiya cinayət qanunvericiliyində də əvvəllər ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurma üstündə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdu. Lakin RF-nın 2003-cü il 08 dekabr tarixli Qanunu ilə sağlamlığa ehtiyatsızlıqdan az ağır zərər vurma üstündə məsuliyyət nəzərdə tutan bütün əməllər dekriminallaşdırıldı. O vaxt bu məsələ barəsində birinci mövqenin tərəfdarları güman edirdilər ki, tezliklə ölkəmizin qanunvericiliyində də bu istiqamətdə addımlar atılacaqdır. Lakin gözlənilənin əksi oldu. Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmiş 20 oktyabr 2015-ci il tarixli Qanunla Məcəlləyə yol hərəkəti və ya nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının sərxoş halda və ya nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququ olmayan şəxs tərəfindən pozma üstündə məsuliyyətdən bəhs edən 263-1-ci maddə əlavə edildi. Həmin normaya görə məsələn, ümumi istifadədə olan nəqliyyat vasitəsinin idarə edilməsi zamanı ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına az ağır zərər vurulması ilə bağlı əməllər 4 ilədək müddətdə nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum edilməklə 4 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası ilə nəticələne bilər. Deməli 20 oktyabr 2015-ci il tarixli Qanunla ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurmaya görə məsuliyyət yüngülləşdirilmək əvəzinə sərtləşdirilmişdir.

Hazırda Cinayət Məcəlləsinin normalarına görə bir nəfərin ölümü ilə nəticələnən yol-nəqliyyat

hadisələri törədilərkən CM-nin 263.2-ci maddəsi ilə sürücünü 3 ilədək müddətə nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum etməklə 2 ildən 6 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası, avtomobili sərxoş vəziyyətdə idarə edilməsi, yaxud ümumi istifadədə olan nəqliyyat vasitəsinin istismarı zamanı şəxsin sağlamlığına az ağır zərər dəyməsi üstündə isə sürücünü 4 ilədək müddətə nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum edilməklə 4 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası gözləyir. Burada konkret nəticələrə görə nəzərdə tutulan əsas və əlavə cəzaların həddi məsələləri də sual doğurur. Yəni yol-nəqliyyat hadisəsi ölümlə nəticələndikdə sürücünü 3 ilədək, sağlamlığa az ağır zərər dəymə ilə nəticələndikdə isə 4 ilədək nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum etmə növündə əlavə cəza nəzərdə tutulur. Uyğunsuzluq göz qabağındadır. Çünki cinayət qanunvericiliyində ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərə görə cəzanın həddi baş vermiş nəticənin ağırlıq dərəcəsinə uyğun müəyyən edilir.

Cinayət qanunvericiliyinin təcridcən humanistləşdirilməsi gedişində ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər dəyməsi ilə nəticələnən hadisələrə görə cəzaların daha da sərtləşdirilməsi ölkəmizin hüquq ictimaiyyəti tərəfindən birmənalı qarşılanmadı. Hüquqsünaslar xüsusilə sağlamlığa az ağır zərərverməklə nəticələnən yol-nəqliyyat hadisələri üstündə cinayət məsuliyyətinin daha da ağırlaşdırılmasının səbəbini izah edə bilmirdilər. Bu sətirlərin müəllifi də həmin məsələ barəsində mətbuatda “Ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərərvermə cinayət məsuliyyətinə səbəb olmalıdırmı?” adlı məqalə ilə çıxış etmişdir. (“Azərbaycan vəkili” jurnalı, 2016-cı il, №8). Təbii ki, həmin yazıda müəllif ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərərvermə üstündə təqsirkar üçün cinayət məsuliyyəti müəyyən edilməsini məqsədəuyğun saymırdı. Nəhayət ki, Milli Məclisin 20 oktyabr 2017-ci il tarixli Qanunu ilə ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurmadan bəhs edən CM-nin 131.1-ci maddəsi ilə müəyyən norma dekriminallaşdırıldı. Hesab etdik ki, mübahisə və müzakirə obyektinə çevrilən məsələlərdən birinə də nöqtə qoyuldu. Lakin az sonra məlum oldu ki, CM-nin 131.1-ci maddəsinin dekriminallaşdırılması ilə müzakirə olunan məsələ tam həll edilməmişdir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər yetirilməsi üstündə məsuliyyətdən bəhs edən digər normalarına ümumiyyətlə toxunulmamışdır. Halbuki, CM-nin 162.1 (əmək mühafizəsi qaydalarını pozma), 222.2 (tikinti, mədən işlərinin və sair işlərin aparılmasının təhlükəsizlik qaydalarını pozma), 225.1 (yanğın təhküləsizliyi qaydalarını pozma), 262.1 (dəniz yolu, su və hava nəqliyyatının hərəkət təhlükəsizliyi qaydalarını pozma), 263.1 (yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını pozma), 263-1.1 (yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını sərxoş halda və ya nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququ olmayan şəxs tərəfindən pozulması), 265.1 (nəqliyyat vasitələrini keyfiyyətsiz təmir etmə və ya onları texniki cəhətdən nasaz vəziyyətdə işə buraxma), 265-1.1 (ümumi istifadədə olan nəqliyyat vasitəsinin istismara verilməsi qaydalarının pozulması), 267.1 (nəqliyyat vasitələrinin təhlükəsiz işləməsini təmin edən qaydaları pozma), 268.1 (magistral boru kəmərlərinin inşası, istismarı və ya təmir edilməsi zamanı təhlükəsizlik qaydalarını pozma), 351.1 (maşınları idarə etmə və istismar qaydalarını pozma) və s. maddələrində nəzərdə tutulan əməllər də ehtiyatsızlıqdan vətəndaşın sağlamlığına az ağır zərər yetirilməsi ilə bağlıdır. Yuxarıda sadalanan maddələrdə göstərilən əməllərin hamısı CM-nin 131.1-ci maddəsi kimi ehtiyatsızlıqdan törənən və sağlamlığa məhz az ağır zərər yetirilməsi ilə nəticələnən hadisələrdən bəhs edir. Buna baxmayaraq CM-nin 131.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan əməl dekriminallaşdırıldığı halda, yuxarıda adlarını çəkdiyimiz maddələrdə nəzərdə tutulan əməllər cinayət tərkibli əməllər kimi qalmaqdadır. Bunun səbəbini isə məntiqi dəlillərlə izah etmək mümkün deyildir.

Cinayət qanunvericiliyindəki həmin normalardan belə məntiqsiz nəticə çıxarmaq olar ki, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərərin hansı üsulla və ya nə kimi alətlə yetirilməsi cinayət məsuliyyəti yaratması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edirmiş. Yəni, məsələn şəxsin sağlamlığına az ağır dərəcəli zərər dəyməsi həm sürücünün avtomobili geri verməsi, həm də balta ilə odun doğraması zamanı ehtiyatsızlığa yol verməsi səbəbindən yetirilə bilər. Mövcud qanunvericilik normalarına görə şəxs eyni nəticəli əməli avtomobillə törədikdə CM-nin 263.1-ci maddəsi ilə məsuliyyət daşdığı halda, balta ilə törətdikdə cinayət məsuliyyəti daşmır.

Ehtiyatsızlıq üzündən zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurma üstündə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan normaların böyük əksəriyyəti CM-nin XXIX fəslində nəzərdə tutulan hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydaları əleyhinə olan əməllərlə bağlıdır. Bu kateqoriyadan olan hadisələrin isə məhz ehtiyatsızlıqdan törədilməsi heç kəsdə şübhə doğurmur. (Şübhəsiz ki, nadir hallarda olsa da nəqliyyat vasitələri ilə şəxsə qəsdən eyni dərəcəli zərər yetirilməsi halları da istisna olunmur. Belə hallarda təqsirlilik məsələsi Cinayət Məcəlləsinin XXIX fəslə ilə deyil, şəxsiyyət əleyhinə cinayətlərdən bəhs edən XVIII fəslə ilə nizama salınır. Bu yazıda isə yalnız sağlamlığa ehtiyatsızlıq üzündən az ağır zərər vurma hadisələrindən bəhs edilir).

Bir sıra hüquqşünaslar nəqliyyat vasitələrinin istismarı və hərəkət təhlükəsizliyi qaydalarının pozulması zamanı zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurulmasının mütləq cinayət məsuliyyəti yaratmalı olmasını guya belə hadisələrin ikili obyektli olması ilə də izah edirlər. Onların fikrincə CM-nin 263.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan cinayət hadisəsi zamanı zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər dəyməsi ilə yanaşı, “Yol hərəkəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun tələbləri də pozulmuş olur. Məhz bu səbəbdən də qanunverici orqan əməlin bütövlükdə dekriminallaşdırılmasını mümkün hesab etməmişdir. Eyni mülahizələr cinayət qanununun digər maddələri ilə (162.1, 222.2, 225.1, 262.1, 263-1.1, 265.1, 265-1.1, 266.1, 267.1, 268.1, 351) nəzərdə tutulan əməllərə də aid edilir.

Hesab edirik ki, məntiqə uyğun olmayan həmin mülahizələrlə razılaşmaq qətiyyəən mümkün deyildir. Belə ki, CM-nin ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər kateqoriyasına aid edilmiş normaları təhlil edilərkən məlum olur ki, onların böyük əksəriyyəti blanket dispozişiyalı normalardır. Opponentlərimizin fikrincə həmin normalarla da hazırda CM-nin məsələ, 263.1-ci maddəsinə uyğun mövqə tutulmalıdır. Əməlin nəticə ilə bağlı hissəsi dekriminallaşdırılsa da müvafiq Qaydaların pozulması üstündə hadisəni törədən şəxs cinayət məsuliyyəti daşmalıdır.

Bununla əlaqədar qeyd edirik ki, ehtiyatsızlıq üzündən törədilən hadisələrin cinayət məsuliyyətinə səbəb olması üçün əsas şərt hadisənin obyektiv cəhəti deyil, qanunda nəzərdə tutulan nəticənin baş verməsidir. Yəni şəxs müvafiq səlahiyyətli orqan tərəfindən müəyyən edilən qaydalara (normalara) əməl etməməklə hadisə törətməsi hallarında o vaxt cinayət məsuliyyəti daşıya bilər ki, həmin qaydaların pozulması üzündən qanunda nəzərdə tutulan nəticə baş vermiş olsun. Hadisənin gedişində cinayət qanununda nəzərdə tutulan hadisə baş vermədikdə şəxs yol verdiyi pozuntunun kobudluğundan, ciddiliyindən asılı olmayaraq cinayət məsuliyyəti daşıya bilməz.

Fikrimizi misallarla əsaslandırmağa çalışaq. Tutaq ki, avtomaşını idarə edən sürücü “Yol hərəkəti haqqında” Qanunun konkret tələbini pozmaqla avtoqəza törətsə də hadisə vaxtı ölən və yaralanan olmamış, yaxud kiminsə sağlamlığına yalnız yüngül zərər dəymişdir. Cinayət qanunvericiliyinin tələblərinə, ölkənin və dünyanın məhkəmə təcrübəsinə görə belə hallarda sürücü cinayət məsuliyyətinə alınmayacaqdır. Yaxud da hər hansı səlahiyyətli orqan tərəfindən yoxlama aparılarkən məlum olur ki, yanğın təhlükəsizliyinə məsul olan şəxs tərəfindən yanğın təhlükəsizliyi qaydaları kobud surətdə pozulsa da, yoxlama aparılan vaxtadək yanğın hadisəsi baş verməmişdir. Sözsüz ki, belə hallarda da qanunda göstərilən nəticə baş vermədiyindən məsul şəxs cinayət məsuliyyətinə alınma bilməz. Hər iki şəxs yol verdikləri əməllərə görə yalnız inzibati, yaxud intizam məsuliyyətinə cəlb edilə bilərlər. “İkiqat obyekt” tərəfdarlarının məntiqinə görə isə hər iki halda pozuntuya yol vermiş şəxslər müvafiq olaraq CM-nin 225 və 263-cü maddələri məsuliyyət daşımalıdırlar. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi istintaq-məhkəmə təcrübəsində belə məzmunlu cinayət işlərinə təsadüf edilməmişdir.

“İkili obyektə” malik əməllər baş verdiyi hallarda onlardan birinin dekriminalizə edilməsinin digər obyektə təsir göstərməməsi ideyasının tərəfdarları görünür həmin termini təqsirin ikili forması ilə qarışdırırlar. Məlum olduğu kimi hüquq nəzəriyyəsində əməlin qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilməsindən əlavə təqsirin iki formada törədilməsi kimi də anlayış vardır. Belə cinayət hadisələri törədilərkən təqsirkarın əməllərində təqsirin həm qəsdən, həm də nəticəyə münasibətdə ehtiyatsızlıqdan törədilməsinin əlamətləri olur. RF Cinayət Məcəlləsində təqsirin formalarından bəhs edən 5-ci fəslində bu məsələyə ayrıca bir maddə həsr edilmişdir (27-ci maddə). Bizim cinayət qanununda isə əməlin təqsirin iki formada törədilməsi barədə ayrıca norma müəyyən

edilməsə də, CM-nin 126.3, 141.3, 141.4, 144.3, 145.3, 146.3, 149.3, 150.3, 187.3, 214.2, 215.3, 219.3, 254.3 kimi maddələrində nəzərdə tutulan əməllər təqsirin iki formada törədilməsi ilə bağlı əməllərdir.

Təqsirin iki formada törədilməsinin mümkünlüyü ilə bağlı hüquq nəzəriyyəsindəki müddəaların bu yazıda aparılan araşdırmalara aidiyyəti ola bilməz. Çünki əvvəla, cinayət hadisəsində təqsirin iki formada olmasının mümkünlüyü barədə AR Cinayət Məcəlləsində RF Cinayət Məcəlləsinin 27-ci maddəsindəki normalara bənzər norma yoxdur.

İkincisi, cinayət hadisələrində təqsirin iki forması ilə bağlı nəzəri müddəalara görə belə əməllərin törədilməsi zamanı təqsirli şəxslər əsas cinayət hadisəsini istisnasız olaraq bütün hallarda qəsdən törətmiş olurlar. Nəticə isə şəxsin öz əməlinə cinayətkarcasına etinasız yanaşması və ya cinayətkarcasına özünəgüvənmə səbəbindən, yəni ehtiyatsızlıqdan baş verir (Məsələn, CM-nin 126.3, 141.4, 144.3, 145.3, 146.3, 149.3.1, 150.3.1, 186.2.2, 214.2.4, 215.3, 219.3 və 219-1.3.3-cü maddələrdə nəzərdə tutulan əməllər). Ümumiyyətlə ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər sırasına aid edilən əməllərdə isə hər iki hadisə (cinayət əməli və bu əməldən törəyən nəticə) ehtiyatsızlıqdan baş verir. (Məsələn, CM-nin 142, 162, 222, 224, 225, 262, 263, 265, 268-ci maddələri). Bu xarakterli cinayət hadisələri əksər hallarda səlahiyyətli orqanlar tərəfindən müəyyən olunan qayda və qadağaların təqsirli şəxs tərəfindən pozulması səbəbindən baş verir. Bir sıra hallarda təqsirli şəxs həmin qayda və qadağaların pozulmasına şüurlu surətdə yol verir. Lakin ictimai təhlükəli nəticənin qarşısını ala biləcəyinə cinayətkarcasına özünəgüvənmə nümayiş etdirir. Belə cinayət hadisələrində təqsir və onun forması baş verən nəticə ilə müəyyən edilir. Qeyd etdiyimiz kimi, cinayət hüquq nəzəriyyəsinə görə səlahiyyətli orqanlar tərəfindən müəyyən edilən qayda və qadağalar ictimai təhlükəli nəticəyə səbəb olmadıqda, belə əməllər cinayət qaydasında təqib olunan əməllər sırasına aid edilə bilməzlər.

Fikrimizi yekunlaşdırmaqla bir daha qeyd edirik ki, ehtiyatsızlıqdan törədilən hadisələr sırasına aid edilən əməllərdə cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulan nəticə baş vermədikdə şəxs heç bir halda qanunları, habelə səlahiyyətli orqanlar tərəfindən müəyyən edilən qayda və qadağaları pozmaq üstündə cinayət təqibinə məruz qala bilməz. Yəni əməlin nəticəsi cinayət məsuliyyəti yaratmadıqda, şəxsin hər hansı qayda-qanunu pozması (hətta qəsdən) cinayət təqibinə səbəb ola bilməz.

Buradan da belə nəticə çıxır ki, AR CM-nin 131.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurmadan ibarət əməl qanunverici orqan tərəfindən dekriminallaşdırılmışsa, sağlamlığa eyni dərəcəli zərərvermə ilə nəticələnən və AR CM-nin 162.1, 222.2, 225.1, 262.1, 263.1, 263-1.1, 265.1, 265-1.1, 266.1, 267.1, 268.1, 351-ci maddələrində nəzərdə tutulan əməllər də dekriminallaşdırılmalıdır. Qanuna müvafiq düzəlişlər edilməsi Cinayət qanunvericiliyinin daha da təkmilləşdirilməsinə və qanundakı mövcüd çatışmazlığın aradan qaldırılmasına xidmət etmiş olardı.

İlham Səfərov

Hüquqşünas

**İNZİBATİ AKTIN LƏĞV EDİLMƏSİ İLƏ İNZİBATİ AKTIN
QANUNSUZ SAYILMASI İDDİA NÖVLƏRİNİN ARASINDA
MÖVCUD FƏRQLİLİKLƏR VƏ ONLARIN TƏTBİQİNDƏ
YARANMIŞ PROBLEMLƏR**

30 iyun 2009-cu il tarixli 846-IIIQ sayılı Azərbaycan Respublikasının “Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Qanuna əsasən Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi təsdiq edilmiş və Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi 2011-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minmişdir. İnzibati Prosesual Məcəllənin qanuni qüvvəyə minməsi ilə Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemində qanunla birbaşa tənzimlənmiş yeni iddia növlərinin yaranması baş vermişdir.

Hazırda inzibati icraat qaydasında iddia növləri aşağıdakı kimi göstərilmişdir:

- mübahisələndirmə haqqında iddia;
- məcburetmə haqqında iddia;
- öhdəliyin icrası haqqında iddia;
- müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə dair iddia;
- müəyyən etmə və ya tanınma haqqında iddia;
- qanunauyğunluq haqqında iddia;
- kompensasiyanın ödənilməsi tələbinə dair iddialar;
- bələdiyyələrin inzibati nəzarət orqanlarının hərəkətlərinə qarşı və ya inzibati nəzarət orqanlarının bələdiyyələrə qarşı iddialar və s.

Yuxarıda qeyd edilmiş iddia növlərinin mahiyyəti həmin məcəllənin müvafiq maddələrində qısa şəkildə qeyd edilməsi, həmin iddia növlərinin aydın şəkildə bir-birindən fərqləndirmək üçün kifayət deyildir. Ona görə göstərilmiş iddia növlərinin məqsədinin müəyyən edilməsi üçün əlavə şərhə və hüquqi dəqiqləşdirici məlumatla ehtiyac vardır. Göstərilmiş iddia növlərindən ən çox bir-biri ilə ziddiyyət daşıyan növləri bunlardır:

- mübahisələndirmə haqqında iddia və;
- müəyyən etmə və ya tanınma haqqında iddia (icra edilmiş inzibati aktın qanunsuz sayılması).

Məhkəmə təcrübəsində qeyd edilmiş iddia növlərinin tətbiqində müəyyən problemlər yaşanır. Demək olar ki, icra edilmiş inzibati aktın qanunsuz sayılmasına dair əsaslandırılmış məhkəmə qərarlarına rast gəlmək olmur. Əsaslandırıldığı təqdirdə isə mübahisələndirmə icraatı qaydasında ləğv olunmuş inzibati akta dair əsaslandırma irəli sürülür. Beləliklə inzibati aktın ləğv edilməsi ilə inzibati aktın qanunsuz sayılması arasında mövcud olmuş fərqlilik müəyyən edilməmiş qalır və məhkəməyə müraciət etmiş vətəndaşların hüquqlarına mənfi təsir göstərir. İnzibati aktın ləğv edilməsi institutu ilə icra edilmiş inzibati aktın qanunsuz sayılması institutunun fərqi nədən ibarət olmasının hərtərəfli araşdırılması zəruri olmuşdur ki, gələcəkdə vətəndaşlar göstərilmiş iddia növlərindən səmərəli istifadə edə bilsinlər və məhkəmə təcrübəsində oturmuş hüquqi mövqə yaransın.

İnzibati Prosesual Məcəllənin 13-cü maddəsi məhkəmədə vətəndaşların hüquqlarının təminatı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Həmin maddə vasitəsilə dövlət hər bir vətəndaşa hüquqi

cəhətdən qayğı göstərir. Həmin maddəyə əsasən məhkəmə qaldırılan iddialarda yol verilən formal xətalardan aradan qaldırılmasında, aydın olmayan iddia tələblərinin dəqiqləşdirilməsində, yanlış iddia növlərinin münasibləri ilə əvəz olunmasında, natamam faktiki məlumatların tamamlanmasında, eləcə də işin hallarının müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi baxımından əhəmiyyət kəsb edən izahatların təqdim olunmasında proses iştirakçlarına yardım etməyə borcludur. Beləliklə müəyyən edilir ki, “vətəndaşların köməkçisi” olan 13-cü maddə vasitəsilə hakim qanunsuz inzibati aktlara məruz qalmış vətəndaşlara iddia növünün əvəzləndirilməsi ilə bağlı köməklik göstərməlidir. Bu köməyin göstərilməsi üçün isə təcrübədə iddia növləri ilə bağlı vahid məhkəmə təcrübəsinin olması hüquqi demokratik ölkənin ən öndə gedən prinsiplərindən biri olmalıdır. Çünki inzibati işlərdə vətəndaşa qarşı cavabdeh qismində inhisar mövqedə və müvafiq səlahiyyətli dövlət qurumları çıxış edirlər.

Mübahisələndirmə haqqında iddia növü ilə artıq icra edilmiş inzibati aktının qanunsuz sayılması iddia növü arasında mövcud olan fərqləndirici xüsusiyyətləri aşağıdakı kimi göstərmək olar.

İnzibati Prosesual Məcəllənin 32.1-ci maddəsinə əsasən mübahisələndirmə haqqında iddia vasitəsi ilə iddiaçı inzibati aktın ləğv olunmasını və ya dəyişdirilməsini məhkəmədən tələb edə bilər. Mübahisələndirmə haqqında iddia mübahisə edilən inzibati aktın icra olunması nəticəsində meydana gəlmiş nəticələrin aradan qaldırılması tələbini özündə əks etdirən əlavə ərizə ilə birlikdə də qaldırıla bilər.

Mübahisələndirmə haqqında iddia növünün aşağıda göstərilmiş xüsusiyyətləri irəli çıxır:

- inzibati aktın ləğv olunması və ya dəyişdirilməsi tələb edilə bilər;

- inzibati aktın icra olunması nəticəsində meydana gəlmiş nəticələrin aradan qaldırılması tələbini özündə əks etdirən əlavə ərizə ilə birlikdə də qaldırıla bilər (yəni qanunverici bildirir ki, artıq icra edilmiş inzibati aktın da ləğvini tələb etmək olar).

Artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılması İnzibati Prosesual Məcəllənin 36.2-ci maddəsi ilə tənzimlənir. Həmin maddəyə əsasən müəyyən etmə və ya tanınma haqqında iddia vasitəsi ilə iddiaçı artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılmasını məhkəmədən tələb edə bilər.

Bu iddia növünə məxsus aşağıdakı xüsusiyyət meydana gəlir:

- artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılmasını məhkəmədən tələb etmək olar.

Beləliklə mübahisələndirmə haqqında və inzibati aktın qanunsuz sayılması iddia növlərinə məxsus xüsusiyyətlərə nəzər yetirdikdə müəyyən etmək olar ki, bu iddia növləri eynilik təşkil edir. Hər ikisi qanunsuz inzibati aktın ləğv edilməsinə və ya qanunsuz hesab edilməsinə yönəlmiş və nəticə etibarilə inzibati aktla vətəndaşın pozulmuş hüquqlarının bərpa olunmasına qulluq edir.

Lakin, bu iddia növləri hüquqi anlamına, xüsusiyyətlərinə və məqsədlərinə görə eynilik təşkil etsələr belə, mühüm hüquqi əhəmiyyət kəsb edən iddia müddəti institutuna görə bir-birindən çox fərqlənirlər. İnzibati Prosesual Məcəllənin 38.1-ci maddəsinə əsasən mübahisələndirmə haqqında iddia inzibati aktın təqdim (elan) olunduğu vaxtdan, şikayət instansiyasına şikayət verildiyi hallarda isə şikayətə dair qəbul olunan inzibati aktın təqdim olunduğu vaxtdan 30 gün müddətində qaldırıla bilər.

Halbuki, İnzibati Prosesual Məcəllənin 38-ci maddəsində artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılmasına dair iddia müddəti göstərilməmiş və ümumiyyətlə həmin Məcəllədə bu iddia növü ilə bağlı müddət qeyd edilməmişdir.

Bununla təsdiq olur ki, qanunvericilikdə mübahisələndirmə haqqında iddia qaldırmaq üçün 30 gün iddia müddəti nəzərdə tutulmuş, lakin inzibati aktın qanunsuz sayılmasına dair iddia növündə isə iddia müddəti təyin edilməmişdir. Beləliklə müəyyən etmək olar ki, artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılmasına dair iddia növü 30 gün müddəti ötürmüş (qanunsuz inzibati aktla hüquqları pozulmuş) vətəndaş üçün əlverişli bir iddia növüdür.

Məhkəmə təcrübəsində 30 gün iddia müddətini ötürmüş (lakin inzibati aktla açıq-aşkar hüquqları pozulmuş) vətəndaş inzibati aktın ləğv edilməsinə dair məhkəməyə müraciət etdikdə, onun iddiası

müddətin ötürülməsi ilə bağlı mümkünsüz hesab edilir. Məhkəmə sistemində oturmuş bu məhkəmə təcrübəsi mənfi bir haldır. Çünki açıq-aşkar qanunsuz inzibati aktla hüquqları pozulmuş vətəndaşlar iddia müddəti ilə bağlı hüquqi məlumatlarının olmaması səbəbindən ədalətsizliyə məruz və məhkəmə araşdırmasından kənar qalırlar. Lakin, qanunverici vətəndaşların bu halda qanunsuz inzibati aktlarla hüquqlarının qarşısının alınması məqsədilə 30 gün iddia müddəti tətbiq edilməyən atıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılması iddia növü qəbul etmiş və hakimlərə hüquqları pozulmuş vətəndaşlara kömək göstərilməsi üçün 13-cü maddədə müvafiq səlahiyyətlər verilmişdir. Ədalət Mühakiməsi adətən hüquqların bərqərar edilməsinə qulluq edir, buna baxmayaraq məhkəmələr tərəfindən vətəndaş üçün yuxarıda qeyd edilmiş əlverişli olan iddia növü əvəzləndirilmir və formal olaraq mümkünsüzlük qərarı ilə nəticələnir. Bununla da vətəndaş düzgün olmayan məhkəmə təcrübəsinin qurbanına çevrilir.

Azərbaycan Respublikası dünyavi, hüquqi və demokratik ölkə olaraq hər bir vətəndaşının hüquqlarına diqqətlə yanaşır. İnzibati işlərlə bağlı bu fakt qanunverici tərəfindən qəbul edilmiş qanunlarda aydın bir şəkildə nümayiş edilir. Məsələn: Azərbaycan Respublikasının “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 67.3-cü maddəsinə əsasən qanunsuz əlverişsiz inzibati akt hər bir halda ləğv olunmalıdır.

YEKUN:

Yuxarıda qeyd edilənlərin nəticəsi olaraq qənaətə gəlmək olur ki, qanunvericinin qeyd etdiyi kimi qanunsuz əlverişsiz inzibati akt hər bir halda ləğv olunmalıdır. 30 gün iddia müddətinin buraxılmasına görə vətəndaşın konstitusion hüququ olan məhkəmə təminatından və məhkəmə araşdırmasından istifadə etməsinə maneçiliyin yaradılması dövlətin nüfuzuna və məhkəmə sisteminin humanizm siyasətinə birbaşa xələl gətirir. Halbuki qanunverici vətəndaşları qanunsuz inzibati aktlardan qorumaq üçün lazımi qanunlar və normalar qəbul etmişdir. İnzibati Prosesual Məcəllənin 13-cü maddəsinin vasitəsilə qanunsuz inzibati aktla hüquqları pozulmuş və 30 gün iddia müddətini ötürmüş vətəndaşlara məhkəmə tərəfindən mümkünsüz qərarının qəbul edilməsi əvəzinə artıq icra edilmiş inzibati aktın qanunsuz sayılması iddia növünün əvəzləndirilməsində köməklik göstərilməsi daha məqsədemüvafiqdir. Həmçinin vətəndaş məhkəmə təminatından tam şəkildə istifadə edərək hüquqlarının bərpa olunması prosesinə buraxılaraq, hüquqlarını tam və hərtərəfli müdafiə edə biləcəkdir.

Toghrul Guluzadeh

Master of Laws in Legal Sciences (LL.M)
(hüquq üzrə magistr dərəcəsi)
International Commercial Lawyer
(Beynəlxalq Kommersiya Hüquqşünası),
E:toghrulguluzade@gmail.com

ROLE OF PRINCIPLE OF PARTY AUTONOMY IN ARBITRATION

Keywords: *arbitration, party autonomy, choice of law, decision making power*

Açar sözlər: *arbitraj, tərəfin seçim azadlığı, hüquq seçimi, qərar vermə səlahiyyəti*

Ключевые слова: *арбитраж, автономия сторон, выбор права, полномочия по принятию решений*

The principle of party autonomy plays a significant role in arbitration. By applying this principal parties agree on the provisions of a contract, rights and obligations of parties, performance form of the contract etc.

It is not always possible to predict the right intention of parties. Therefore, arbitral tribunal, most of the time, refer to the provisions of applicable law chosen by parties. According to this principle, the parties are free to make their own contract and choose an applicable law.

However, in the absent of choice by parties, does arbitral tribunal have a power to decide on an applicable law? If yes, based on what criteria does arbitral tribunal decide? These issues are very crucial in arbitration.

Choice of Law by Parties

All modern arbitration legislations recognize party autonomy, i.e. parties are free to choose a substantive law or rules applicable to the merits of the dispute to be resolved by arbitration.

Choice of law provides certainty, predictability and uniformity. Parties make express or implied choices that free arbitrators from this difficult task.

Parties usually choose a legal system which is understood as the substantive law of that state and not its conflict of law rules. As also, the Article 28 (1) of UNICETRAL Model Law says:

"Any designation of the law or legal system of a state shall be construed unless otherwise expressed, as directly referring to the substantive law of that state and not to its conflict of laws rules.

Parties are also allowed to choose general principles of law, *lex mecatoria* or authorize the tribunal to act as *amicable composituers* or to decide as *ex aequo et bono*. Parties are free to make "floating clauses" as well which means parties choose two different substantive laws, one applied if the dispute in one jurisdiction and if it is in another, the other substantive law is applied and these clauses are common in bills of lading.

Choice of Law by Arbitrators

When parties have made no choice of law or even if they have done so, arbitrators face with problems in the conflict of laws rules.

In the absence of a choice of law by the parties, the power of arbitral tribunal to apply the rules to the merits of the dispute can be considered as extension of the principle of party autonomy. [1] Arbitrator, in the absence of choice of law, tries to link the contractual issues, in other words, the intention of parties with a relevant law or rules.

There are three approaches to the choice of law by arbitrators: [2]

- 1) Directly, applying the law which appears to be most relevant or has the closest connection.
- 2) Indirectly applying conflict of laws rules
- 3) Deciding as ex aequo et bono

By applying conflict of law rules arbitrators may choose a relevant law or rules to apply;

- a) Conflict rules of the place of arbitration,
- b) Conflict rules most closely connected with the subject matter of the proceedings,
- c) Conflict rules the tribunal considers relevant
- d) Converging conflict of laws rules and
- e) General principles of conflict of laws

According to the conflict rules of the place of arbitration, arbitrators apply the law of the place of arbitration (lex arbitri). Also, worth to mention that there is no requirement to apply the choice of law rules of the place of arbitration and this freedom of conflict of laws system originates from Article VII European Convention and has been adopted in many arbitration laws and rules.

Conflict of law rules are most closely connected with the subject matter of the proceedings ignores the autonomy of the arbitration process and by applying the conflict rules of that state most closely related to the dispute, an arbitrator relinquishes the power to decide on an applicable law.

In converging conflict of law rules arbitral tribunals often adopts this approach to avoid choosing any single system of conflict of law rules. [3]

Arbitral tribunal usually does limit its powers to substantive law, but also, can apply general principles of law.

According to direct choice of law by arbitrators, arbitral tribunal applies any substantive law which can be limited to national laws, contractual agreements, and trade usages or can be unlimited which means arbitral tribunal applies any law or rule that considers relevant.

Article 1496 of French Code of Civil Procedure provides that in the absence of an express choice of law, arbitrators:

"Shall resolve the dispute in accordance with the rules of law he or she considers appropriate".

The example for limited direct choice of law: German law in this case is restrictive and controlling. According to Section 1051 (92) of the ZPO (German Code of Civil Procedure):

"Failing any designation by the parties the arbitral tribunal shall apply the law of the state with which the subject matter of the proceedings is most closely connected"

The Limits to the Principle of Party Autonomy

Sometimes, even though parties choose an applicable law, arbitral tribunal does not apply it, WHEN:

- 1) It is incomplete
- 2) The choice was unconscionable or unfair and
- 3) It is surprising in the circumstances of the contractual relationship

There are some situations when arbitral tribunal limits the application of the principle of party autonomy. These situations come out when relevant mandatory laws and the implications of public policy are considered.

Arbitrators must apply the mandatory rules of the law chosen by the parties, subject to compliance with international public policy. [4]

International arbitrators usually apply the mandatory rules of the place of arbitration or the place where the contract was to be performed or the law of the place of arbitration.

In the case OTV and Hilmarton the contract was between English and Alger Company but the contract was governed by Swiss law. Algerian law prohibits the use of intermediaries and the mandatory rules of the place of arbitration are applied. However, the Court of Justice of the Canton of Geneva rejected these mandatory rules and held that unlike corruption the use of intermediaries did not offend Swiss law, which was applicable to the merits of the case.

The principle of party autonomy is also subject to the rules of international public policy:

"The fundamental economic, legal, moral, political, religious and social standards of every state or extra-national community. Examples of international public policy include not seeking to bribe or corrupt government officials, arrangement to smuggle goods in to or out of a particular country etc". [5]

Contracts which have these activities as their object will often be illegal or unenforceable under the laws of many countries, but to circumvent the application of such laws parties may expressly submit their contract to some other law that would validate the contract or authorize the tribunal to solve a dispute.

Parties' autonomy in the choice of procedural law is defined or protected either by New York Convention 1958 or UNCITRAL Model Law 1985.

Article V(1) (d) of New York Convention recognizes the parties freedom to agree upon the arbitral procedures, including procedures different from the default procedures prescribed by the laws of the seat where the parties have made such an agreement, also, Article V(1) (d) requires that their agreement be followed, notwithstanding contrary procedural rules in the seat.

The UNCITRAL Model Law (Article 19 (1)) is providing in that "subject to the provisions of this law, the parties are free to agree on the procedure to be followed by the arbitral tribunal in conducting the proceedings". In the absence of choice of procedural law, the arbitral tribunal has a discretionary right to choose procedural law.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. J.D.M.Lew ,L.A.Mistelis, S.Kroll , Comparative International Commercial Arbitration, The Hague, London, New York, Kluwer Law International,2003, p.5
2. Black Clawson Int'l L Ltd v Papierwerke Waldhof Aschaffenburg AG, (Judgement of the House of Lords), England,[1981] Lloyd's Rep 446
3. ICC case no 3043,1978, South African company v German company ,106 Clunet 1000 (1979)
4. ICC case no 8385 (1995) , 124 Clunet 1061 (1997)
5. J.D.M.Lew ,L.A.Mistelis, S.Kroll , Comparative International Commercial Arbitration, The Hague, London, New York, Kluwer Law International,2003, p.423

Toğrul Quluzadə

ARBİTRAJDA TƏRƏFİN SEÇİM AZADLIĞI PRİNSİPİNİN ROLU

Xülasə

Arbitrajda tərəflərin muxtariyyət prinsipinin əhatə dairəsi genişdir və göründüyü qədər sadə deyil. Bundan əlavə, bu prinsip məhdudiyətlərə məruz qalır və hüquq seçimi edilmədikdə, arbitraj məhkəməsi müvafiq qanunu seçmək və ya məhkəmənin müvafiq hesab etdiyi qaydaları tətbiq etməklə mübahisəni həll etmək üçün diskresiyon səlahiyyəti malikdir. Bundan əlavə, arbitrlərin "ex aequo et bono" prinsipinə əsaslanaraq qərar vermək səlahiyyəti ayrıca araşdırma tələb edir.

Toghrul Guluzadeh

ROLE OF PRINCIPLE OF PARTY AUTONOMY IN ARBITRATION

Annotation

Having said all this, the scope of principle of party autonomy in arbitration is wide and not so simple as it seems. Moreover, this principle is subject to limitations and in case of non-choice of law, arbitral tribunal takes a discretionary power to choose a relevant law or decide on a dispute by applying rules which the tribunal considers relevant. Additionally, to note the power of arbitrators to decide as ex aequo et bono has many aspects to be separately discussed, as its application creates a lot of obstacles.

Тогрул Гулузаде

РОЛЬ ПРИНЦИПА АВТОНОМИИ СТОРОН В АРБИТРАЖЕ

Резюме

Принцип автономии сторон в арбитраже широк и не так прост, как кажется. Кроме того, этот принцип подлежит ограничениям, и при отсутствии юридического выбора арбитражный суд имеет дискреционные полномочия выбирать соответствующее право или разрешать спор, применяя правила, которые суд сочтет целесообразными. Кроме того, право арбитров принимать решения на основе принципа «ex aequo et bono» требует отдельного исследования.

Məhkəmə aktları

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNƏ

BAKI APELLYASIYA MƏHKƏMƏSİ TƏRƏFİNDƏN

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 422-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair

MÜRACİƏT

(Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə və Konstitusiya Məhkəməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 33-cü maddəsinə əsasən)

İddiaçı Rzayeva Gülnarə Əli Məhərrəm qızı (bundan sonra – iddiaçı) cavabdeh “Expressbank” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinə (bundan sonra – bank) qarşı iddia ərizəsi ilə Bakı şəhər Nərimanov Rayon Məhkəməsinə (bundan sonra – Rayon Məhkəməsi) müraciət edərək bankla aralarında bağlanmış 09 fevral 2015-ci il tarixli kredit müqaviləsinin və həmin müqavilənin təminatı olaraq bağlanmış eyni tarixli ipoteka və zəminlik müqavilələrinin ləğv edilməsini xahiş etmişdir.

Rayon Məhkəməsinin 13 fevral 2018-ci il tarixli qətnaməsi ilə iddia təmin edilməmişdir.

Rayon Məhkəməsi qətnaməsində Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – MM) 405.1, 421.1, 439.1, 439.2, 439.7-ci maddələrinə, habelə “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1, 439.2, 439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılması və həmin maddələrin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 14 may 2015-ci il tarixli Qərarına istinad etmişdir.

İddiaçı qətnamədən apellyasiya şikayəti verərək qətnamənin ləğv və iddiasının təmin olunmasına dair yeni qətnamə qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

İddiaçı apellyasiya şikayətində eynilə iddia ərizəsində irəli sürdüyü dəlillərini təkrarlamış və yenə də maddi hüquq norması kimi, əsasən MM-in 422-ci maddəsinə istinad etmişdir.

İddiaçı öz tələbinin əsası kimi istinad etdiyi halları aşağıdakı kimi əsaslandırılmışdır.

İddiaçı ərizəsində bildirmişdir ki, bankla aralarında 09 fevral 2015-ci il tarixində kredit müqaviləsi bağlanmış, həmin müqaviləyə əsasən bankdan illik 19 faiz olmaqla, 48 ay müddətinə 102.000 ABŞ dolları kredit götürmüşdür.

Həmin müqavilə öhdəliyinin təminatı kimi üçüncü şəxs S.Nəcəfova ilə elə həmin tarixli həm zəminlik müqaviləsi, həm də ipoteka müqavilələri bağlanmışdır. İpoteka qoyulmuş əmlakın – mənzilin dəyəri 115.000 ABŞ dolları müəyyən edilmişdir.

İddiaçı göstərmişdir ki, kredit müqaviləsi bağlanarkən və borc aldığı vaxt, yəni 09.02.2015-ci il tarixinə 1 ABŞ dollarının Azərbaycan manatına nisbəti (məzənnəsi) 0,78 manat olmuş, cəmi 12 gün sonra, yəni 21 fevral tarixində devalvasiya baş vermiş və valyutalar arasında məzənnə fərqi 1 ABŞ dolları 1 manat 5 qəpik, bir müddət sonra isə ikinci devalvasiya nəticəsində bu fərq 1 ABŞ dolları 1 manat 55 qəpik, qısa müddət sonra isə valyutaların məzənnəsi 1 ABŞ dolları 1 manat 75 qəpik olmuşdur.

İddiaçı bildirir ki, onun gəlirləri manatladır, müqavilə öhdəliklərinin icrasını da manatla həyata keçirir, manatın devalvasiyasından sonra müqavilə ödəliklərinin icrası onun üçün mümkünsüz olmuşdur, özündən asılı olmayan səbəbdən öhdəliklərini icra etmək iqtidarında deyil, şəraitin belə əhəmiyyətli şəkildə dəyişəcəyini bilsəydi, heç bir halda krediti (borcu) ABŞ dolları ilə götürməzdi.

İddiaçı tələbinin qanuni əsası kimi MM-in 422-ci maddəsinə istinad edir. MM-in hal-hazırda qüvvədə olan 422-ci maddəsi aşağıdakı kimidir:

Maddə 422. Şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi ilə əlaqədar müqavilənin dəyişdirilməsi və ləğv edilməsi

422.1. Tərəflərin müqavilə bağlayarkən əsas götürdükləri şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi, əgər müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa və ya onun mahiyyətindən ayrı qayda irəli gəlmirsə, onun dəyişdirilməsinə və ya ləğv edilməsinə əsas verir. Şəraitin dəyişməsi o halda əhəmiyyətli sayılır ki, əgər tərəflər bu dəyişməni ağılabatan şəkildə əvvəlcədən görə bilsəydilər, müqaviləni əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən şərtlərlə bağlayar və ya ümumiyyətlə, bağlamazdılar. Tərəflərin müqavilənin əsasında durmuş təsəvvürlərinin yanlış çıxması şəraitin dəyişməsinə bərabər tutulur.

422.2. Əgər tərəflər müqavilənin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmiş şəraitə uyğunlaşdırılması və ya ləğv edilməsi barədə razılığa gəlməsələr, eyni zamanda aşağıdakı şərtlər olduqda müqavilə maraqlı tərəfin tələbi ilə məhkəmə tərəfindən ləğv edilə bilər, 422.4-cü maddədə nəzərdə tutulan əsaslar olduqda isə dəyişdirilə bilər:

422.2.1. müqavilənin bağlandığı məqamda tərəflər şəraitin bu dərəcədə dəyişməyəcəyini əsas götürmüşlər;

422.2.2. şəraitin dəyişməsinə doğuran elə səbəblərdir ki, əmələ gəldikdən sonra bu səbəbləri maraqlı tərəf müqavilənin xarakterinə və dövrünün şərtlərinə görə ondan tələb edilən qayğı və ehtiyatla aradan qaldıra bilməz;

422.2.3. müqavilənin şərtləri dəyişdirilmədən onun icra edilməsi tərəflərin müqaviləyə uyğun əmlak mənafeləri nisbətini o dərəcədə pozar və maraqlı tərəfə o qədər zərər vurardı ki, o, müqavilə bağlanarkən ümid etməyə haqqı çatanlardan xeyli dərəcədə məhrum olardı;

422.2.4. işgüzar adətlərdən və ya müqavilənin mahiyyətindən şəraitin dəyişməsi riskini maraqlı tərəfin daşdığı irəli gəlmir.

422.3. Əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmiş şəraitə görə müqavilə ləğv edilərkən tərəflərdən hər hansı birinin tələbi ilə məhkəmə müqavilənin icrası ilə əlaqədar çəkilmiş xərclərin tərəflər arasında ədalətli bölüşdürülməsi zərurətini əsas götürərək, müqavilənin ləğv edilməsi nəticələrini müəyyənləşdirir.

422.4. Şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi ilə əlaqədar müqavilənin dəyişdirilməsinə müqavilənin ləğvinin ictimai mənafeələrə zidd olduğu və ya tərəflərə müqavilənin məhkəmə tərəfindən dəyişdirilmiş şərtlərlə icrası üçün zəruri məsrəflərdən xeyli çox olan zərər vuracağı müstəsna hallarda məhkəmənin qərarı ilə yol verilir.

Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra – MPM) 82.1-ci maddəsinin tələbinə görə hamıya bəlli olan hallar və ya faktlar mübahisə edilə bilməz və onların sübuta ehtiyacı yoxdur.

Dünyada baş vermiş dərin iqtisadi və maliyyə böhranı nəticəsində milli valyutanın devalvasiyaya uğraması hamıya bəlli olan hal kimi MPM-in 82.1-ci maddəsinin təsiri altına düşür.

Bu halın (manatın devalvasiyasının) birbaşa nəticəsi olaraq son illər məhkəmələrdə baxılan bank-kredit münasibətlərindən əmələ gələn mübahisələrin sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

Qeyd olunmalıdır ki, bu vaxt həmin işlər kəmiyyət baxımından artmaqla yanaşı, həm də yaranmış mübahisələrin mahiyyəti də dəyişmiş və əvvəllər rast olunmayan, tamamilə yeni mübahisələr ortaya çıxmışdır ki, bu da (təbii olaraq) onların həlli zamanı məhkəmələr tərəfindən hüquq normalarının tətbiqində bir sıra fikir müxtəlifliyi yaratmış və fərqli yanaşmalara gətirib çıxarmışdır.

Məhz bu səbəbdəndir ki, son vaxtlar bank-kredit münasibətlərindən əmələ gələn mübahisələrlə bağlı işlərə baxılmasıyla əlaqədar olaraq həmin münasibətləri tənzimləyən normaların şərh edilməsindən ötrü müxtəlif məhkəmələr tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə xeyli sayda müraciətlər olunmuşdur.

Hazırkı müraciətdə şərh olunması istənilən məsələ də bank-kredit münasibətləri ilə bağlı məhkəmələrdə baxılan işlər içərisində ən çox mübahisə doğuran və tam fərqli yanaşmalara səbəb

olan məsələlərdən biridir.

Bununla bağlı, həm birinci instansiya məhkəmələrinin hakimləri, həm apellyasiya məhkəməsinin hakimləri, eləcə də (rast olunan qərarlara əsasən) kasassiya instansiyasının hakimləri arasında fərqli fikirlər və müxtəlif yanaşmalar mövcuddur.

Mübahisə doğuran və məhkəmə praktikasında fərqli yanaşmalara səbəb olan məsələ isə bundan ibarətdir:

Birincisi, mülki dövriyyə iştirakçılarının (müqavilə tərəflərinin) bərabərliyi prinsipindən yanaşıldıqda milli valyutanın devalvasiyası kredit üzrə borcluya münasibətdə şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi hesab oluna bilərmi;

İkincisi, şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi kredit münasibətlərinə tətbiq edilə bilərmi;

Üçüncüsü, bu əsasla ləğv edilmiş müqavilənin nəticələri hansı qaydada tənzimlənə bilər.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən baxılan və icraatda olan işlərin təhlili zamanı müəyyən olunmuşdur ki, bu qəbildən olan mübahisələrə baxan hakimlərin müəyyən hissəsi hesab edir ki, milli valyutanın devalvasiyası kredit münasibətləri üzrə borcluya münasibətdə şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi hesab oluna bilməz, o səbəbdən ki, borclu və kreditor mülki dövriyyənin bərabər hüquqlu (subyekt) iştirakçılarıdır, müqavilə tərəflərinin bərabərliyi prinsipi bunu istisna edir, milli valyutanın devalvasiyası müqavilə tərəflərinin hər birinə münasibətdə eyni təsirə malikdir, əks yanaşma kreditorların – bank və bank olmayan kredit təşkilatlarının qaçılmaz iflasına səbəb ola bilər.

Bir sıra hakimlər isə hesab edirlər ki, ümumiyyətlə, şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi heç bir halda kredit münasibətlərinə tətbiq oluna bilməz.

Bu mövqeyin tərəfdarları bildirirlər ki, MM-in 422-ci maddəsi ümumi normadır, kredit müqavilələri mülki münasibətlərin xüsusi sahəsinə aiddir və bu sahənin özünəməxsusluqları mövcuddur, bu səbəbdəndir ki, bank və bank olmayan kredit təşkilatlarının fəaliyyəti xüsusi qanunlarla tənzimlənir, MM-in özündə də həmin münasibətləri tənzimləyən xüsusi fəsil mövcuddur ki, həmin fəsildə borc müqaviləsinə xitam verilməsi (maddə 742), borcun dərhal qaytarılmasını tələb etmək hüququ (maddə 743), həmçinin də borc alanın müqaviləni ləğv etməyə xüsusi hüququnu (maddə 744) tənzimləyən normalar yer almışdır.

Həmin mövqeyin tərəfdarları həm də ona əsaslanırlar ki, müqavilənin dəyişdirilməsi və ləğv edilməsinin nəticələrini tənzimləyən MM-in 424-cü maddəsinin tələbləri baxımından da MM-in 422-ci maddəsi kredit müqavilələrinə tətbiq edilə bilərmi, çünki, həmin normaya əsasən müqavilənin ləğv edilməsi həm də tərəflərin öhdəliklərinə xitam verilməsini nəzərdə tutur, MM-in 422-ci maddəsində isə kredit müqavilələrinin ləğvinin nəticələrinin tənzimlənməsini nəzərdə tutulmamış müəyyənləşdirilməmişdir.

Başqa mövqedə olan hakimlərin bu məsələyə münasibəti tamamilə fərqlidir və onlar hesab edirlər ki:

- birincisi, milli valyutanın devalvasiyası kredit müqavilələri üzrə borcluya münasibətdə şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi hesab olunmalıdır;

- ikincisi, şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi kredit münasibətlərinə də tətbiq edilməlidir və bu əsasla borclunun tələbi ilə müqavilə dəyişdirilə və ya ləğv edilə bilər;

- üçüncüsü, qanunvericilikdə bu əsasla kredit müqavilələrinin ləğvinin nəticələrini tənzimləyən yetərinə əsaslar mövcuddur.

Birinci məsələyə dair:

Hazırkı mövqedə olan hakimlər hesab edirlər ki, hazırkı iş üzrə iddiaçının ərizəsində istinad etdiyi hala uyğun – gözlənilmədən 1 ABŞ dollarının məzənnəsinin 0.78 manatdan, 1.75 manat həddində dəyişməsi – milli valyutanın devalvasiyası krediti ABŞ dolları ilə almış borclulara münasibətdə şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi hesab olunmalıdır.

Bu vaxt onlar MM-in 422.1-ci maddəsinin 2-ci cümləsinə istinad edirlər. Həmin normanın qeyd edilən cümləsində şəraitin əhəmiyyətli dəyişməsinin nədən ibarət olduğu aydın müəyyən olunmuşdur: **Şəraitin dəyişməsi o halda əhəmiyyətli sayılır ki, əgər tərəflər bu dəyişməni**

ağlabatan şəkildə əvvəlcədən görə bilsəydilər, müqaviləni əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən şərtlərlə bağlayar və ya ümumiyyətlə, bağlamazdılar.

Hazırkı iş üzrə iddiaçı (çoxsaylı eyni işlərdə olduğu kimi) ərizə və məhkəmələrə verdiyi izahatlarında ardıcıl olaraq bildirir ki, əgər manatın devalvasiyasını əvvəlcədən görə bilsəydi, heç bir halda krediti xarici valyutada – ABŞ dolları ilə almazdı və ya ümumiyyətlə, kredit almazdı. İddiaçının, eləcə də eyni işlərdəki iddiaçıların bu bəyanatlarında səmimi olmaları şübhə doğurmur və ağlabatan mühakiməylə də qəbul olunandır.

İddiaçının qəbul olunan bu – yəni “kredit ABŞ dolları ilə yox manatla alardım” və ya ümumiyyətlə, “kredit almazdım” dəlili MM-in 422.1-ci maddəsinin ikinci cümləsinin – ya müqaviləni əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən şərtlərlə bağlayar və yaxud da ümumiyyətlə, bağlamazdılar – kimi dispoziitiv şərtləri ilə tamamilə üst-üstə düşür.

Demək ki, MM-in 422.1-ci maddəsi iddiaçının hazırkı iddia tələbinin qanuni əsası kimi çıxış edə bilər.

İkinci məsələyə dair:

Fərqli mövqedə olan hakimlər həm də hesab edirlər ki, şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi kredit münasibətlərinə də şamil olunmalıdır.

Maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, fərqli mövqedə olmalarına baxmayaraq, onlar da eynilə başqa mövqedə olan həmkarlarının istinad etdikləri – mülki dövriyyə iştirakçılarının (subyektlərinin) və müqavilə tərəflərinin bərabərliyi prinsiplərinə istinad edirlər və bu vaxt həmin prinsiplərə başqa cür – hər iki tərəfin əmlak mənafevləri baxımından yanaşmanın (interpretasiyanın) zəruriliyini qeyd edirlər.

Belə ki, kredit müqavilələri üzrə borclular tərəfindən müqavilə üzrə öhdəliklərin (ödəmə grafikinə müvafiq) yerinə yetirilməməsi – kreditorun müəyyən zərərə məruz qalması halında kreditorlar üçün həmin müqaviləni vaxtından əvvəl birtərəfli qaydada ləğv etmək və ya məhkəmə qaydasında onun ləğvini tələb etmək imkanının tanınması, məhz qeyd olunan prinsiplər baxımından, həm də şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi nəticəsində qaçılmaz zərərlə üzləşən borclulara münasibətdə də tətbiq olunmalıdır.

Qanunun tələbinə görə mülki hüquqlar və vəzifələr mülki qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş əsaslardan, habelə ...mülki qanunvericilikdə nəzərdə tutulması da, mülki qanunvericiliyin prinsiplərinə ...görə əmələ gəlir (MM-in 14.1-ci maddəsi).

Müəyyən şərtlər olduqda borc alanın müqaviləni tamamilə və ya qismən ləğv etmək hüququnun olması MM-in 744.1-ci maddəsində birbaşa nəzərdə tutulmuşdur.

Mülki qanunvericilikdə öhdəliklərə xitam verilməsi əsaslarını nəzərdən keçirdikdə məlum olur ki, icra mümkün olmadıqda, yəni icra edilməmə tərəflərin heç birinin cavabdeh olmadığı haldan irəli gəldikdə öhdəliklərə xitam verilməlidir və bu halda kreditor borcludan öhdəliyin icranı tələb edə bilməz (MM-in 556.1-ci maddəsi).

Halbuki hazırkı halda müzakirə olunan məsələ öhdəliyin icrasının xitamı deyil, müqavilənin vaxtından əvvəl ləğv edilməsindən gedir ki, bu da öz növbəsində müqavilə öhdəliyinin şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi anına qədər olan şərtlər daxilində icrasını nəzərdə tutur.

Bu mövqedə olan hakimlər hesab edirlər ki, xüsusən də ipoteka ilə təmin edilmiş kredit müqavilələrinə münasibətdə boqluların müqaviləni vaxtından əvvəl ləğv etmək və ya məhkəmə qaydasında onun ləğvini tələb etmək hüququnun tanınması mübahisə doğurmamalıdır. Əks yanaşma həmin prinsiplərlə ziddiyyət təşkil etmiş olardı.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin I bəndi də tələb edir ki, normativ-hüquqi aktlar hüquqa və haqqa-ədalətə (bərabər mənafevlərə, bərabər münasibətə) əsaslanmalıdır.

Üçüncü məsələyə dair:

Milli valyutanın devalvasiyaya uğraması, xüsusən də onun ABŞ dollarına nisbətdə məzənnəsinin kəskin şəkildə, həm də gözlənilmədən dəyişməsinin kredit müqavilələri üzrə krediti ABŞ dolları ilə almış borc alanlara münasibətdə şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi, şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsinin isə kredit müqavilələrinə də tətbiqini, yəni bu əsasla kredit müqaviləsinin borclunun tələbilə ləğvini mümkün sayan hakimlər hesab edirlər ki, həmin müqavilələrin borclunun

tələbilə ləğvinin nəticələrinin tənzimlənməsi qanunvericilikdə mövcud normalarla yanaşı analogiyanın tətbiqi ilə həll edilməlidir.

Bu zaman təminatlı olub-olmamasından asılı olaraq kredit müqaviləsinin ləğvinin nəticələrinin tənzimlənməsi də fərqli qaydada həyata keçirilməlidir.

İpoteka ilə təmin edilmiş kredit müqaviləsi ləğv edildikdə "İpoteka haqqında" Qanunun müvafiq normalarının analogiya üzrə tətbiqi yolu ilə müqavilənin ləğvinin nəticələrinin tənzimlənməsi həyata keçirilə bilər.

Təminatlı kredit müqavilələrinin ləğvi zamanı onun nəticələrinin tənzimlənməsinin qanuni əsası kimi isə MM-in 744.3-cü maddəsi çıxış edə bilər.

Başqa sözlə desək, bu mövqedə olan hakimlər bildirirlər ki;

- kreditorla (daha çox bank) borclu (daha çox da vətəndaş) münasibətlərində müqavilənin ləğvi məsələsində fərqli münasibət olmamalıdır;

- müqavilənin bərabər tərəfi olan kreditorların (bankların) kredit müqaviləsinə vaxtından əvvəl ləğv etmək imkanı olduğu kimi, kredit müqaviləsinin bərabərhüquqlu digər tərəfi olan borcluların (vətəndaşların) da bu hüquqa malik olmaları qəbul olunmalıdır.

Göründüyü kimi, mülki qanunvericilikdə müzakirə olunan məsələnin tənzimlənməsində mövcud olan qeyri-müəyyənliklər və anlaşmazlıqlar eyni bir məsələyə münasibətdə məhkəmə hakimi, eləcə də ayrı-ayrı məhkəmələr arasında tamamilə fərqli yanaşmalara yol açmışdır ki, bu da öz növbəsində fərqli qərarların qəbul olunmasına gətirib çıxarır.

Bütün bunları nəzərə alaraq hesab edirik ki, yuxarıda qeyd olunan xüsusiyyətlər baxımından və onları nəzərə almaqla Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 422-ci maddəsinin şərh edilməsi zəruridir.

Avropa Məhkəməsi özünün presedent hüququnun inkişafı baxımından qərarlarında dəfələrlə göstərmişdir ki, durmadan inkişaf edən ictimai münasibətlər zəminində hüquq münasibətləri də inkişaf edir və dəyişir. Bu baxımdan da hüququn inkişafı və müvafiq olaraq əvvəlki mövqelərdən fərqli mövqələrin ortaya çıxması qaçılmazdır.

"Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 33-cü maddəsində göstərilir ki, məhkəmələr Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cü maddəsinin VI hissəsində nəzərdə tutulmuş məsələlərlə əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edə bilərlər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cü maddəsinin VI hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən edilmiş qaydada məhkəmələr insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi məsələləri ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının şərh edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edə bilərlər.

Yuxarıda şərh olunanlara əsasən və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 13.6-cı maddəsinə, "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 33-cü maddəsinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cü maddəsinin VI hissəsinə rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsindən

XAHİŞ EDİRİK:

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının icraatında olan mülki iş üzrə birinci instansiya məhkəməsinin 13.02.2018-ci il tarixli qətnaməsindən iddiaçı tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətinə baxılmasıyla bağlı Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 422-ci maddəsi şərh olunsun.

Məhkəmənin sədri:

İman Nağıyev

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun**

QƏRARI

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 422-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair

7 sentyabr 2018-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi İkrəm Şirinov, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin böyük məsləhətçisi Fərid Hacıyevin,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının məsləhətçisi Vüqar Quliyev, Azərbaycan Respublikası Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının Hüquqi təminat idarəsinin rəisi vəzifəsini icra edən Tural Feyzullayevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiyaya icraatı qaydasında açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 422-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 422-ci maddəsinin şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Gülnarə Rzayeva “Expressbank” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinə (bundan sonra – “Expressbank” ASC) qarşı iddia ərizəsi ilə Bakı şəhəri Nərimanov Rayon Məhkəməsinə müraciət edərək bankla aralarında bağlanmış 2015-ci il 9 fevral tarixli kredit müqaviləsinin və həmin müqavilənin icrasının təminatı olaraq bağlanmış ipoteka və zəminlik müqavilələrinin ləğv edilməsini xahiş etmişdir.

G.Rzayeva iddia ərizəsini onunla əsaslandırmışdır ki, “Expressbank” ASC ilə onun arasında 2015-ci il 9 fevral tarixində kredit müqaviləsi bağlanmış, həmin müqaviləyə əsasən o, bankdan illik 19 faiz olmaqla, 48 ay müddətinə 102.000 ABŞ dolları kredit götürmüşdür. Müqavilə öhdəliyinin icrasının təminatı kimi üçüncü şəxs S.Nəcəfova ilə zəminlik və ipoteka müqavilələri bağlanmışdır. Kredit müqaviləsi bağlanarkən 1 ABŞ dollarının məzənnəsi 0,78 manat olmuş, sonradan ABŞ dollarının məzənnəsi Azərbaycan manatına nisbətə dəyişərək artmışdır.

G.Rzayeva Mülki Məcəllənin 422-ci maddəsinə istinad edərək şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi (manatın devalvasiyası) ilə əlaqədar müqavilənin ləğv edilməsini xahiş etmişdir.

Bakı şəhəri Nərimanov Rayon Məhkəməsinin 13 fevral 2018-ci il tarixli qətnaməsi ilə iddia təmin

edilməmişdir. G.Rzayeva apellyasiya şikayəti verərək qətnamənin ləğv və iddianın təmin olunmasına dair yeni qətnamə qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi işə baxarkən Mülki Məcəllənin 422-ci maddəsinin tətbiqi ilə bağlı məhkəmələrdə müxtəlif yanaşmaların olmasının və fərqli məhkəmə aktlarının qəbul edilməsinin məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasına maneələr yaratmasını nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək qərarına gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Mülki münasibətlərdə hüquq və vəzifələrin əmələ gəlməsi, bir qayda olaraq, müqavilələrlə (əqdlərlə) bağlıdır. Əqd mülki hüquq münasibətinin əmələ gəlməsinə, dəyişdirilməsinə və ya xitamına yönəldilmiş birtərəfli, ikitərəfli və ya çoxtərəfli iradə ifadəsidir. Əqdlər birtərəfli və müqavilə şəklində (ikitərəfli və ya çoxtərəfli) ola bilər. Müqavilənin bağlanması üçün tərəflərin razılaşdırılmış iradə ifadəsi olmalıdır.

Mülki Məcəllənin 386.1-ci maddəsi bəzi istisnalarla, öhdəliyin əmələ gəlməsi üçün onun iştirakçıları arasında müqavilənin bağlanması olduğunu müəyyən edir. Həmin maddədə nəzərdə tutulmuşdur ki, öhdəliyin zərər vurulması, əsassız varlanma və ya bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş digər əsaslar nəticəsində əmələ gəlməsi halları istisna olmaqla, öhdəliyin əmələ gəlməsi üçün onun iştirakçıları arasında müqavilə olmalıdır.

Hər kəs müqavilə bağlamaqda müstəqildir və müqavilə azadlığı mülki qanunvericiliyin əsas prinsiplərindən biridir (Mülki Məcəllənin 6-cı maddəsi). Həmin prinsip mülki hüquq subyektlərinə müstəqil olaraq, heç kəsin iradəsindən asılı olmadan öz mülahizə və istəklərinə görə mənafeələrini nəzərə almaqla müqavilə bağlamaq imkanı verir.

Mülki Məcəllənin "Müqavilə hüququ" adlanan 20-ci fəslinin məqsədi müqavilə hüquq münasibətlərinə girən tərəflərin sərbəst iradə ifadəsi və bərabərliyi prinsiplərinə riayət etməklə və onların müqavilə maraqlarını qorumaqla mülki dövryyənin azadlığını təmin etməkdir.

Mülki Məcəllənin 390.1-ci maddəsinin məzmununa görə, fiziki və hüquqi şəxslər müqavilə əsasında öz hüquq və vəzifələrinin, həmçinin müqavilənin qanuna zidd olmayan istənilən şərtinin müəyyən edilməsində sərbəstdirlər.

Mülki qanunvericilikdə müqavilə hüququnun əsasını təşkil edən müqavilə azadlığı prinsipi ilə yanaşı, bağlanan müqavilələrin ümumi şərtlərini (müqavilənin növlərini və formasını, onun standart şərtlərini, dəyişdirilməsinin və ləğv edilməsinin əsaslarını və s.), o cümlədən bağlanmış müqavilənin qüvvəsini tənzimləyən bir sıra müddəalar nəzərdə tutulmuşdur.

Müqavilə münasibətlərində tərəflər bərabər hüquq və vəzifələrə malik olmaqla balanslaşdırılmış orta maraqlardan çıxış edir. Kredit müqaviləsi də onun iştirakçılarının balanslaşdırılmış maraqları nail olmaları ilə xarakterizə olunur. Həmin müqaviləni bağlayan şəxslərin iqtisadi marağı onda ifadə olunur ki, bir tərəf - borc verən kreditdən istifadə müddəti ərzində borc verdiyi vəsaitə görə müqavilədə nəzərdə tutulan faiz məbləğindən, digər tərəf - kredit götürən isə kreditdən istifadə müddəti ərzində həmin vəsaitdən səmərəli istifadə etməklə faydalanmağı nəzərdə tutur. Müqavilənin mahiyyəti onda ifadə olunur ki, belə razılaşmada hər iki tərəfin mənafeyi qorunur.

Mülki qanunvericilik müqavilə şərtlərinin məcburiliyini və icra edilməli olduğunu təsbit edir. Bu prinsipə görə, bağlanmış müqavilələr onlarda göstərilən və tərəflərin razılığa gəldikləri şərtlər əsasında da icra edilir. Həmin prinsip müəyyən edir ki, müqavilə qüvvəyə mindiyi andan tərəflər üçün məcburi xarakterə malik olur və onun şərtləri, bir qayda olaraq, dəyişdirilmir. Bu, mülki dövryyənin sabitliyini, möhkəmliyini və dayanıqlığını təmin edir. Eyni zamanda, mülki qanunvericilik müqavilənin qüvvədə olduğu müddət ərzində dəyişdirilməsinin və ləğv edilməsinin mümkünliyünü nəzərdə tutur.

Müqavilənin dəyişdirilməsinin və ləğv edilməsinin əsasları, qaydası və nəticələri Mülki Məcəllənin 421-424-cü maddələrinin normaları ilə tənzimlənir. Həmin Məcəllənin 421.1-ci maddəsinə əsasən, müqavilənin dəyişdirilməsi və ləğv edilməsi, əgər bu Məcəllədə və ya müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, tərəflərin razılaşması ilə mümkündür.

Müqavilənin ləğv edilməsi onun qüvvəsinə xitam verir. Müqavilənin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi əsasları aşağıdakılardır:

1) Mülki Məcəllədə və ya müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, tərəflərin razılaşması ilə;
2) Tərəflərdən birinin tələbi ilə yalnız digər tərəf müqaviləni əhəmiyyətli dərəcədə pozduqda. Tərəflərdən birinin müqaviləni pozması o zaman əhəmiyyətli pozuntu sayılır ki, bunun digər tərəfə vurduğu zərər nəticəsində o, müqavilə bağlanarkən ümid etməyə haqqı çatanlardan xeyli dərəcədə məhrum olur. Pozuntu o halda mühüm xarakterə malik olur ki, digər tərəfin müqavilənin məqsədlərinə nail olmasına imkan vermir;

3) Tərəflərdən biri müqavilənin icrasından tamamilə və ya hissə-hissə birtərəfli imtina etdikdə. Qanunvericilikdə müqavilənin ləğv edilməsinin xüsusi halları da müəyyən olunmuşdur. Belə ki, müqavilə tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə, həmçinin şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi nəticəsində də ləğv oluna bilər.

Mülki Məcəllənin 422.1-ci maddəsinə əsasən, tərəflərin müqavilə bağlayarkən əsas götürdükləri şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi, əgər müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa və ya onun mahiyyətindən ayrı qayda irəli gəlmirsə, onun dəyişdirilməsinə və ya ləğv edilməsinə əsas verir. Şəraitin dəyişməsi o halda əhəmiyyətli sayılır ki, əgər tərəflər bu dəyişməni ağlabatan şəkildə əvvəlcədən görə bilsəydilər, müqaviləni əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən şərtlərlə bağlayar və ya ümumiyyətlə, bağlamazdılar. Tərəflərin müqavilənin əsasında durmuş təsəvvürlərinin yanlış çıxması şəraitin dəyişməsinə bərabər tutulur.

Maddənin məzmunundan görüldüyü kimi, şəraitin dəyişməsi əhəmiyyətli dərəcədə olmalıdır. Yəni şəraitin dəyişməsi o dərəcədə gözlənilməz xarakter daşmalıdır ki, tərəflər onu qabaqcadan görə bilməzdilər, əgər görə bilsəydilər, müqaviləni bağlamazdılar və ya fərqli şərtlərlə bağlayardılar. Həmçinin, tərəflər şəraitin dəyişməsinin qarşısını ala bilməzlər. Bu cür şəraitdə müqavilənin icrası tərəflərdən ən azı biri üçün son dərəcə əlverişsiz olmalıdır.

Qanunvericilikdə şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi ilə əlaqədar müqavilənin dəyişdirilməsi və ya ləğvinin iki mərhələli qaydası nəzərdə tutulmuşdur.

Tərəflər, ilk növbədə, şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi ilə əlaqədar müqavilənin yeni şərtlərinə və ya ləğvinin mümkünlüyünə dair razılığa gəlməyə çalışırlar.

Tərəflər razılığa gəlmədiyi halda isə müqavilə maraqlı tərəfin tələbi ilə məhkəmə tərəfindən ləğv edilə və ya dəyişdirilə bilər.

Lakin müqavilənin bu əsas üzrə məhkəmə tərəfindən ləğv edilməsi üçün əlavə tələblər nəzərdə tutulmuşdur:

1) müqavilənin bağlandığı məqamda tərəflər şəraitin bu dərəcədə dəyişməyəcəyini əsas götürmüşlər;

2) şəraitin dəyişməsinə doğuran elə səbəblərdir ki, əmələ gəldikdən sonra bu səbəbləri maraqlı tərəf müqavilənin xarakterinə və dövriyyənin şərtlərinə görə ondan tələb edilən qayğı və ehtiyatla aradan qaldıra bilməz;

3) müqavilənin şərtləri dəyişdirilmədən onun icra edilməsi tərəflərin müqaviləyə uyğun əmlak mənafehləri nisbətini o dərəcədə pozar və maraqlı tərəfə o qədər zərər vurardı ki, o, müqavilə bağlanarkən ümid etməyə haqqı çatanlardan xeyli dərəcədə məhrum olardı;

4) işgüzar adətlərdən və ya müqavilənin mahiyyətindən şəraitin dəyişməsi riskini maraqlı tərəfin daşdığı irəli gəlmir (Mülki Məcəllənin 422.2-ci maddəsi).

Şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsinə qarşısını alınmaz qüvvədən (fors-major hadisə) fərqləndirmək lazımdır. Belə ki, qarşısını alınmaz qüvvə müqavilə öhdəliklərinin icrasını qeyri-mümkün etdiyi halda, şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi öhdəliklərin son dərəcə ağır şərtlərlə icrasını şərtləndirir və onun icrası imkanını aradan qaldırmır. Bu halda öhdəliyin icrası mümkündür. Lakin bu cür icra tərəflərdən biri və ya müqavilədə iştirak edən bütün tərəflər üçün müqaviləni bağladığı an mövcud olmuş şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi səbəbindən iqtisadi cəhətdən yüklü olur. Şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi dedikdə, müqavilənin bağlandığı vaxt ölkədə mövcud olan, tərəflərdən asılı olmayan iqtisadi, hüquqi və digər faktorların əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi başa düşülməlidir.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, manatın məzənnəsinin dəyişməsinə tərəflər üçün gözlənilməz olan və ya qabaqcadan görmək mümkün olmayan hal kimi qiymətləndirmək olmaz. Belə ki, "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 5.0.3-cü maddəsinə əsasən, Mərkəzi Bank manatın xarici valyutalara nisbətdə rəsmi məzənnəsinə mütəmadi müəyyən edir və elan edir. Göründüyü kimi, manatın xarici valyutalara nisbətdə məzənnəsinin dəyişməsinin mümkünlüyü qanunvericilikdə təsbit edilmişdir.

Manatın məzənnəsinin dəyişməsinin şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi kimi qəbul edilib-edilməməsi ilə bağlı, ilk növbədə, onun Mülki Məcəllənin 422-ci maddəsində müəyyən edilən meyarlara cavab verməsi aydınlaşdırılmalıdır.

Belə ki, hər bir vətəndaş, o cümlədən iqtisadi münasibətlərin iştirakçısı Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı tərəfindən manatın xarici valyutalara nisbətdə rəsmi məzənnəsinin müəyyən edilməsi faktını bilir. Manatın xarici valyutalara nisbətdə məzənnəsinin müəyyən edilməsi o deməkdir ki, valyuta məzənnələri sabit deyil. Yəni manatın məzənnəsi müxtəlif iqtisadi və maliyyə faktorlarından asılı olaraq xarici valyutalara nisbətdə arta və ya azala bilər.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Mülki Məcəllənin 422.1-ci maddəsinə əsasən, manatın məzənnəsinin dəyişməsi kredit münasibətlərinin tərəfləri üçün gözlənilməz hal kimi qəbul edilə bilməz. Belə olan halda manatın məzənnəsinin dəyişməsi şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi meyarlarına cavab vermir.

Beləliklə, maraqlı tərəfin tələbi ilə kredit müqaviləsinin ləğv edilməsi üçün Mülki Məcəllənin 422.1-ci maddəsində göstərilən əsaslar mövcud olmalıdır.

Borc alan krediti xarici valyutada götürdüyü zaman manatın məzənnəsinin dəyişməsinin mümkünlüyünü görməli və bilməli idi. Bu halda borclu krediti xarici valyutada götürməklə manatın məzənnəsinin dəyişməsi riskini öz üzərinə götürmüş olur.

Nəzərə alınmalıdır ki, maliyyə bazarının bütün iştirakçıları (banklar, əmanətçilər, kredit müqaviləsinin tərəfləri və s.) üçün daim maliyyə riski mövcuddur. Bu risk maliyyə bazarının bütün iştirakçılarının maliyyə bazarında yarana biləcək neqativ faktorlarla əlaqədar maliyyə itkisi ilə üzləşməsi ehtimalıdır. Milli valyutanın məzənnəsinin dəyişməsi, faiz dərəcəsinin dəyişməsi və s. maliyyə riskinin (itkisinin) yaranmasına səbəb ola bilən faktorlardır.

Bununla belə, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu manatın məzənnəsinin dəyişməsinə nəzərə alaraq, xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə kredit müqavilələrinin şərtlərinin əhalinin maraqları baxımından dəyişdirilməsinin bankların maliyyə imkanlarından asılı olaraq həyata keçirilməsini məqsədemüvafiq hesab edir.

Eyni zamanda, tərəflər müqavilə azadlığı prinsipinə əsasən kredit müqaviləsi bağlayarkən müqavilənin şərtlərinə Azərbaycan manatının məzənnəsinin dəyişməsi ilə bağlı müddəalar daxil edə bilərlər.

Göstərilənlərə əsasən, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Mülki Məcəllənin 422-ci maddəsinin mənasına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının pul vahidi olan manatın xarici valyutalara nisbətdə məzənnəsinin dəyişməsinin tərəflər üçün gözlənilməz hesab edilmədiyini və borc alanın krediti xarici valyutada götürməklə maliyyə riskini öz üzərinə götürdüyünü nəzərə alaraq, manatın məzənnəsinin dəyişməsi şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi kimi qiymətləndirilə bilməz.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 422-ci maddəsinin mənasına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının pul vahidi olan manatın xarici valyutalara nisbətdə məzənnəsinin dəyişməsinin tərəflər üçün gözlənilməz hesab edilmədiyini və borc alanın krediti xarici valyutada götürməklə maliyyə riskini öz üzərinə götürdüyünü nəzərə alaraq, manatın məzənnəsinin

dəyişməsi şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi kimi qiymətləndirilə bilməz.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar "Azərbaycan", "Respublika", "Xalq qəzeti", "Bakinski raboçi" qəzetlərində və "Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı"nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr

Fərhad Abdullayev

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 422-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair 07 sentyabr 2018-ci il tarixli Qərarından hakim İ.Nəcəfovun

XÜSUSİ RƏYİ

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenum qərarına hörmətlə yanaşaraq, qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsi ilə qismən razıyam, nəticə hissəsi ilə isə razı deyiləm. Buna görə də xüsusi rəyimi bildirirəm.

Vətəndaş mənzil almaq məqsədi ilə bankla kredit müqaviləsi bağlayaraq, illik 19 faiz olmaqla, 48 ay müddətinə 102.000 ABŞ dolları kredit götürmüşdür. Və həmin müqavilə öhdəliyinin təminatı kimi də üçüncü bir şəxs S.Nəcəfova ilə zəminlik və ipoteka müqavilələri bağlamışdır. Vətəndaş borc aldığı vaxt 1 ABŞ dolları Azərbaycan manatına nisbəti 0,78 manat olmuş, cəmi 12 gün sonra 1 ABŞ dolları 1,05 manat, bir müddət sonra 1,50 manat, qısa müddətdə isə 1,75 manat olmuşdur. Vətəndaşın da bu halla bağlı vəziyyəti pisləşmiş və bağladığı müqavilənin şərtlərinin dəyişmiş şəraitə uyğunlaşdırılması və ya ləğv edilməsi barədə banka müraciət etmişdir. Lakin razılığa gəlmədikləri üçün MM-nin “şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi ilə əlaqədar müqavilənin dəyişdirilməsi və ləğv edilməsi” adlı 422-ci maddəsinə qanuni əsas kimi göstərərək bankla bağladığı müqavilənin ləğvini və ya dəyişdirilməsini məhkəmədən tələb etmişdir.

Qeyd edilən halın nəticəsi olaraq son illər məhkəmələrdə bank-kredit münasibətlərindən əmələ gələn mübahisələrin sayı çoxalmışdır. Bu cür işlərin həlli ilə əlaqədar düzgün hüquq normasının tətbiqi zamanı fikir müxtəlifliyi yaranmışdır.

Məhz buna görə də, bu münasibətləri tənzimləyən Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 422-ci maddəsinin şərh edilməsindən örtü Bakı Apelyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinə müraciət etmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenum materiallarından görünür ki, manatın devalvasiyası nəicəsində vətəndaş banka 190.000 manat əsas kredit və illik bank faizinin 19% olmaqla, ümumi məbləği 30 min manatadək bank faizi verməlidir. Ödəmə müddətinin də 4 il olmasını nəzərə alsaq, onda başa düşmək olar ki, kreditorun maliyyə vəziyyəti necə olacaqdır.

Konstitusiyamızın 16-cı maddəsində qeyd edilmiş, “Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır” və 149-cu maddədə göstərilmiş, “Normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafelərə bərabər münasibətlərə) əsaslanmalıdır” kimi müddəalara əsaslanaraq, qanunverici ictimai münasibətlərdə belə halları, o cümlədən, milli valyutanın devalvasiyası riskinin yüksək olmasını nəzərə alaraq zənnimizcə 422-ci maddəni Mülki Məcəlləyə daxil etmişdir.

Digər tərəfdən sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqədar verilmiş kredit borclarını ipoteka borclarından fərqləndirmək lazımdır. Sahibkar daşınmaz kapitala sahib olduğu halda, mənzil almaq üçün ipoteka borc müqaviləsinə girənin daşınmaz kapitalı yoxdur.

Kredit münasibətləri bazar iqtisadiyyatında gündəlik iqtisadi münasibətlərdə hakim yer tutan münasibətlərdir. Pul vahidinin məzənnəsinin sabitliyi, eləcə də iqtisadiyyatı inkişaf etmiş ölkələrdə mütəmadi qalxıb düşməsi maliyyə şəraitin göstəricisidir. Və insanların həyat səviyyəsi bundan çox asılıdır.

Milli valyutanın kəskin düşməsi həyat səviyyəsinin aşağı düşməsidir.

Məhkəmələrdə baxılan işlərin sayı barədə statistik məlumatları, eləcə də, müflisləşmə nəticəsində 12 bank şəbəkəsinin bağlanması, əməkdaşlarının işsiz qalmasını, on milyardlarla bank kapitalının geri qaytarılmamasını nəzərə alsaq, haqlı olaraq qeyd edərək ki, manatın devalvasiyası şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsidir. Və vətəndaş, bu halda bağladığı ipoteka müqaviləsinin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi ilə əlaqədar Mülki Məcəllənin 422-ci maddəsinə əsasən məhkəməyə müraciət etməkdə haqlıdır.

Hakim:

İsa Nəcəfov

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi
BEŞİNCİ BÖLMƏ
ÇERNETSKİ UKRAYNAYA QARŞI məhkəmə işi
(Ərizə № 44316/07)
QƏRAR
Strasburq
08 dekabr 2016-cı il
YEKUN
08.03.2017

Çernetskiy Ukraynaya qarşı məhkəmə işində,

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (Beşinci Bölmə),
hakimlər:

Angelika Nußberger, *sədr*,

Erik Møse,

Khanlar Hajiyev,

Ganna Yudkivska,

André Potocki,

Yonko Grozev,

Síofra O'Leary *hakimlər*

habelə Bölmə katibinin müavini Milan Blaškodan (*Milan Blaško*) ibarət tərkibdə Palatada iclas keçirərək,

15 noyabr 2016-cı ildə qapalı müşavirə keçirərək,

həmin tarixdə qəbul edilmiş aşağıdakı qərarı elan edir:

PROSEDUR

1. İş İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının ("Konvensiya") 34-cü maddəsinə əsasən Ukrayna vətəndaşı cənab Vladimir Maryanoviç Çernetskiy ("ərizəçi") tərəfindən 19 sentyabr 2007-ci ildə Məhkəməyə təqdim edilmiş Ukraynaya qarşı ərizə (№ 44316/07) əsasında başlanıb.
2. Ukrayna Hökumətini ("Hökumət") nümayəndəsi İ.Lişçina təmsil etmişdir.
3. Ərizəçi iddia etmişdir ki, həbsdə olduğu zaman onun yenidən nikaha daxil olmaq hüququnun qadağan edilməsi Konvensiyanın 12-ci maddəsinə zidd olmuşdur.
4. Ərizə 10 yanvar 2011-ci ildə Hökumətə kommunikasiya edilmişdir.

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

5. Ərizəçi 1963-cü ildə anadan olmuşdur. O, 2002-ci ildə həbsə alınmış və 15 il həbs cəzasına məhkum edilmişdir. Ərizəçi hal-hazırda cəzaçəkmə müəssisəsində cəzasını çəkir.
6. 01 fevral 2005-ci ildə Ailə Məcəlləsinin 107-ci maddəsinə əsasən ərizəçinin həyat yoldaşı (arvadı) tərəfindən verilmiş ərizəyə əsasən qeydiyyat şöbəsi onların nikahını pozmuşdur. Ərizəçiyə boşanma haqqında məlumat göndərilmişdir.
7. 2005-ci ilin sonlarında, Ailə Məcəlləsinin 116-cı maddəsinə əsasən ərizəçi boşanma haqqında şəhadətnamə almadığından, ona yeni partnyoru K ilə nikahın bağlanılmasından imtina edilmişdir. Bu sənəd yalnız ərizəçi tərəfindən müvafiq qeydiyyat şöbəsindən alınmışdır.
8. Ərizəçi boşanma haqqında şəhadətnaməni əldə etmək məqsədilə onun qeydiyyat şöbəsinə aparılmasını xahiş etmişdir. Milli qanunvericiliklə məhkumların bu cür əsaslarla harasa müşayiət edilməsi nəzərdə tutulmadığından ərizəçinin xahişi rədd edilmişdir.
9. 16 iyun 2005-ci ildə Ailə Məcəlləsinin 116-cı maddəsinə əsaslanaraq prokuror ərizəçiyə sonuncunun yenidən nikaha daxil olmaq hüququnun boşanma haqqında şəhadətnamə əldə edildikdən sonra mümkün olacağını bildirmişdir. Lakin bu ərizəçinin cəzaçəkmə müəssisəsindən azad edildiyindən sonra mümkün olacaqdır.
10. 17 avqust 2005-ci ildə Ədliyyə Nazirinin müavini ərizəçinin yenidən nikaha daxil olması məqsədilə dövlət orqanları tərəfindən boşanma haqqında şəhadətnamə ilə təmin etməmələri barədə şikayətini nəzərdə keçirmişdir. O bildirmişdir ki, milli qanunvericilik müvafiq hərəkətləri

həbsdə həyata keçirməyi nəzərdə tutmur; nə də ki, bu məsələ ilə bağlı ərizəçinin adından hərəkət etmək üçün hər hansı bir şəxs üçün etibarnamə vermək mümkün deyildi. Nazir müavini ərizəçiyə bildirmişdir ki, milli qanunvericiliyə müvafiq dəyişikliklər hazırlanmışdır.

11. 23 yanvar 2006 və 20 iyul 2007-ci il tarixlərdə Ombudsman aparatı ərizəçiyə bu məsələdən xəbərdar olduqlarını və Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən milli qanunvericiliyə dəyişikliklərin hazırladıqlarını bildirmişlər.

12. 30 iyul 2007-ci ildə Şəhər Cəzaçəkmə Müəssisəsi ərizəçiyə boşanma haqqında şəhadətnaməni həbsdən çıxandan sonra ala biləcəyi barədə məlumat vermişdir. Milli qanunvericiliyə dəyişikliklər hələ də nəzərdədir.

13. 16 oktyabr 2008-ci ildə Ədliyyə Nazirliyi 1761/5 sayılı əmri qəbul edərək məhkumların boşanmanı qeydiyyatı almaq və boşanma haqqında şəhadətnaməni əldə etmək imkanı yaradan müvəqqəti qayda müəyyən etmişdir.

14. 2008-ci ilin dekabr ayında ərizəçi Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən müəyyən edilmiş qayda barəsində şəxsən məlumatlandırılmışdır.

15. 06 fevral 2009-cu ildə ərizəçinin ərizəsi əsasında boşanma haqqında şəhadətnamə ona həbsxanada təqdim edilmişdir.

16. 13 iyul 2009-cu ildə ərizəçi və K. nikahın qeydiyyatı alınması üçün müraciət etmişlər. 14 avqust 2009-cu ildə qeydiyyat şöbəsi nikahı qeydiyyatı almışdır.

II. MÜVAFİQ DAXİLİ QANUNVERİCİLİK

A. 10 yanvar 2002-ci il tarixli Ailə Məcəlləsi

17. Məcəllənin müvafiq müddəalarında deyilir:

Maddə 14

“1. Ailə hüquqları şəxsə sıx bağlıdır, və buna görə də, başqa şəxsə keçə bilməz...”

Maddə 21

“1. Nikah qadın və kişi arasında olan münasibətlərin müvafiq vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyat şöbəsində qeydiyyatı alınmasıdır.

2. Nikaha daxil olmayan ailə kimi yaşayan qadın və kişi arasında olan münasibətlər nikahdan irəli gələn hüquq və vəzifələri yaratmır...”

Maddə 115

“2. Boşanma nikahın pozulmasını təsdiq edən boşanma haqqında şəhadətnamə ilə təsdiq edilməlidir...”

Maddə 116

“1. Nikahı pozulduqdan və boşanma haqqında şəhadətnamə alındıqdan sonra şəxsin yenidən nikaha daxil olmaq hüququ var.”

B. 11 iyul 2003-cü il tarixli Cəzaların icrası haqqında Məcəllə

18. Məcəllənin 110-cu maddəsinə əsasən məhkumlara dörd saatdan artıq olmayan qısamüddətli və üç gündən artıq olmayan uzunmüddətli görüş hüququ verilir. Qısa görüşlər qohumlar və digər şəxslərlə görüşmək üçün verilir və cəzaçəkmə müəssisəsinin əməkdaşının iştirakı ilə keçirilir. Uzun görüşlər isə yaxın qohumlar (həyat yoldaşı, valideynlər, bacı və qardaş, uşaqlar, nənə-baba, nəvə) ilə görüşmək üçün verilir. Uzun görüşlər, o cümlədən, məhkumun arvadı kimi birgə yaşadığı şəxslə görüşmək üçün verilə bilər.

C. Ədliyyə Nazirliyinin 1761/5 sayılı 16 oktyabr 2008-ci il tarixli əmri

19. Əmr məhkumların boşanmasını qeydiyyatı alan müvəqqəti prosedurdu. Məhkumların vəsatəti əsasında vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyat şöbəsinin səlahiyyətli şəxsi boşanmanı qeydiyyatı ala bilər və boşanma haqqında şəhadətnaməni cəzaçəkmə müəssisəsində tərtib edə bilər.

HÜQUQİ MƏSƏLƏLƏR

I. KONVENSIYANIN 12-Cİ MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

20. Ərizəçi iddia etmişdir ki, dövlət orqanları tərəfindən onun yeni nikahının qeydiyyatı alınmaması Konvensiyanın 12-ci maddəsinin tələblərini pozmuşdur.

21. Konvensiyanın 12-ci maddəsində aşağıdakılar deyilir:

“Nikah yaşına çatmış kişilər və qadınlar bu hüququn həyata keçirilməsini tənzimləyən milli qanunvericiliyə müvafiq olaraq, nikaha daxil olmaq və ailə qurmaq hüququna malikdirlər.”

A. Qəbul edilənlik

22. Hökumət bildirmişdir ki, ərizəçinin yenidən nikaha daxil olmasını məhdudlaşdıran hüquqi maneə Ədliyyə Nazirliyinin müvvəqəti tədbirinin tətbiq edildiyi andan qüvvəsini itirmişdir. Bu məsələ daha sonra öz həllini Parlamentdə tapmışdır. Hökumət təkrarən bildirmişdir ki, ərizəçi boşanma haqqında şəhadətnamə ilə 06 fevral 2006-cı ildə təmin edilmişdir, lakin o və onun qadın partnyoru vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatı şöbəsinə bir il yarımından sonra müraciət etmişlər. Hökumət belə nəticəyə gəlmişdir ki, ərizəçinin şikayəti ilə bağlı qurban statusu olmamışdır.

23. Ərizəçi şikayətindəkiləri təkrarlamışdır.

24. Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin şikayəti 2005-ci ilin fevral və 2008-ci ilin oktyabr aylarını əhatə edir. Bu zaman dövlət orqanları ərizəçinin vəziyyəti barədə xəbərdar olsalar belə, onu lazımi vasitə ilə təmin etməmişlər. Müvafiq olaraq, ərizəçi sözügedən dövr ilə bağlı qurban olduğunu iddia edə bilirdi (bax *Dalban v. Romania* [GC], no. 28114/95, § 44, ECHR 1999-VI). Hökumətin bildirdiklərinə əsasən qeyd edilən dövr hazırkı işin predmetini təşkil etmir. Buna görə də, Məhkəmə Hökumətin ərizəçinin qurban statusunun olmaması ilə bağlı etirazını rədd edir.

25. Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, şikayət Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənası çərçivəsində açıq-aşkar əsassız deyildir. Məhkəmə, həmçinin qeyd edir ki, hər hansı digər əsaslarla da qəbul edilməz deyildir. Ona görə də, şikayət qəbul edilən elan edilməlidir.

B. İşin mahiyyəti

26. Ərizəçi şikayətini təkrarladı.

27. Hökumət şikayətin mahiyyəti üzrə heç bir şərh vermədi.

28. Avropa Məhkəməsi bir daha təkrarlayır ki, Konvensiyanın 12-ci maddəsi qadın və kişinin nikaha daxil olmaq və ailə qurmaq kimi fundamental hüquqlarını müdafiə edir. Nikaha daxil olmaq hüququnun həyata keçirilməsi sosial, şəxsi və hüquqi nəticələrə səbəb olur. Bu Razılığa Gələn Dövlətlərin daxili qanunvericiliyinə uyğun olmalıdır, lakin tətbiq edilən məhdudiyyətlər elə bir şəkildə olmalıdırlar ki, hüququn mahiyyətinə xələl gətirməsin (bax *O'Donoghue and Others v. the United Kingdom*, no. 34848/07, § 82, ECHR).

29. Şəxsin azadlığı nikah hüququnun təmin edilməsinin ilk vacib şərti deyildir. Məhkumluq şəxsin azadlığını və, o cümlədən, qaçılmaz olaraq və ya dolay - bəzi mülki hüquq və vəzifələrini məhrum edir. Bu, lakin, həbsdə olan şəxslərin nikah hüquqlarından istifadə edə bilməmələri və ya təkcə istisna hallarda istifadə edə bilmələri anlamına gəlmir. Məhkəmənin bundan əvvəldə müəyyən etdiyi kimi, məhkum azadlıqdan məhrumetmənin təbiətinə zidd olmayan fundamental hüquqlarından və azadlıqlarından istifadə etməyi davam edir və hər hansı məhdudiyyət dövlət orqanları tərəfindən razılaşdırılmalıdır (bax *Jaremowicz*, cited above, § 51 and *Frasik v. Poland*, no. 22933/02, § 91, ECHR 2010 (extracts)).

30. Boşanma hüququ Konvensiyanın 12-ci maddəsindən irəli gəlmədiyindən, milli hüquq boşanmanı nəzərdə tutur, və boşanmış şəxslərin heç bir əsassız məhdudiyyət olmadan yenidən nikaha daxil olmaq hüququnu nəzərdə tutur (bax *F. v. Switzerland*, 18 December 1987, § 38, Series A no. 128). Xüsusilə, yenidən nikahan daxil olmağın mülki sanksiya kimi tətbiq edilmiş üç illik məhdudlaşdırılması Konvensiyanın 12-ci maddəsinin pozuntusu kimi qəbul edilir. Boşanmanın ağılabatan müddətdə dövlət orqanları tərəfindən həyata keçirilməməsi iş üzrə Konvensiyanın 12-ci maddəsi üzrə məsələni ortaya çıxarmışdır (bax *V.K. v. Croatia*, no. 38380/08, § 106, 27 November 2012).

31. Hazırkı işə gəldikdə, ərizəçi, məhkum, 2005-ci ilin fevral ayı ilə 2008-ci ilin oktyabr ayı arasında yeni qadın partnyoru ilə nikaha daxil ola bilməmişdir, çünki dövlət hakimiyyət orqanları ərizəçinin boşanma işini yekunlaşdırma bilməmiş və boşanma haqqında şəhadətnaməni cəzaçəkmə müəssisəsinə göndərməmişlər. Yuxarıda qeyd edilən müddət ərzində dövlət orqanları ərizəçinin məsələsindən xəbərdar idilər, lakin hər hansı bir vasitə ilə təmin etmək üçün cəhd göstərməmişlər.

32. Məhkəmə daha sonra bildirir ki, ərizəçinin yenidən nikaha daxil olmaq hüququnun məhdudlaşdırılmasının nəticəsi davam etdiyi dövrdə əhəmiyyətli olmuşdur, çünki üç il və yeddi aydan çox davam etmişdir. Məhdudiyyət ərizəçinin görüş hüquqlarının ciddi məhdudlaşdırılması ilə gərginləşmişdir. Cəzaların İcrası haqqında Məcəllənin 110-cu maddəsinə əsasən ərizəçi yeni

partnyoru ilə dörd saatdan artıq olmayan və nəzarətçinin iştirakı ilə qısa müddətli görüşlər istəyə bilər. Uzun müddətli görüş nikaha daxil olmayana qədər mümkün deyildir (bax yuxarıda 18-ci bəndə).

33. İşin hallarını nəzərə alaraq Məhkəmə belə nəticəyə gəlir ki, hazırkı işdə tətbiq edilən məhdudiyət əsassız olmuş və ərizəçinin nikah və yeni qadın partnyoru ilə ailə qurmaq hüquqlarının mahiyyətini dəyərsizləşdirmişdir.

34. Bu səbəblərə görə, 2005-ci ilin fevral ayından 2008-ci ilin oktyabr ayınadək olan müddətdə Konvensiyanın 12-ci maddəsinin pozuntusu baş vermişdir.

II. KONVENSIYANIN 14-CÜ MADDƏSİNİN İDDIA EDİLƏN POZUNTUSU

35. Ərizəçi iddia etmişdir ki, məhkum kimi, o Konvensiyanın 12-ci maddəsi üzrə hüquqlarından istifadə etmək imkanına münasibətdə ayrışdırılıya məruz qalmışdır.

36. Şikayət Konvensiyanın 14-cü maddəsinin təsiri altına düşür və o maddədə deyilir:

"Bu Konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqlardan istifadə cins, irq, rəng, dil, din, siyasi və digər baxışlar, milli və ya sosial mənşə, milli azlıqlara mənsubiyyət, əmlak vəziyyəti, doğum və ya digər status kimi hər hansı əlamətlərinə görə ayrı-seçkilik olmadan təmin olunmalıdır."

37. Məhkəmə qeyd edir ki, hazırkı şikayət araşdırılmış şikayətlə bağlıdır və bu səbəbdən də şikayət qəbul edilən elan edilməlidir.

38. Konvensiyanın 12-ci maddəsi üzrə gəlmiş nəticəni nəzərə alaraq Məhkəmə qərara alır ki, hazırkı işdə Konvensiyanın 14-cü maddəsi üzrə pozuntunun baş verib-verməməsini araşdırmaq ehtiyacı yoxdur (bax *Bochan v. Ukraine (no. 2)* [GC], no. 22251/08, § 68, ECHR 2015, və *Mamchur v. Ukraine*, no. 10383/09, § 118, 16 July 2015).

III. KONVENSIYANIN 41-Cİ MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

39. Konvensiyanın 41-ci maddəsində deyilir:

"Məhkəmə Konvensiya və onun Protokollarının pozulduğunu, lakin Yüksək Müqavilə Tərəfinin daxili hüququnun yalnız bu pozuntunun nəticələrinin qismən aradan qaldırılmasına imkan verdiyini müəyyən edərsə, zəruri halda zərərçəkən tərəfə ədalətli təzminat təyin edir".

A. Zıyan

40. Ərizəçi mənəvi ziyana görə 50.000 avro tələb etdi.

41. Hökumət bu tələbi əsassız və həddən artıq yüksək hesab edərək ona etiraz etdi.

42. Hazırkı işin bütün hallarını nəzərə alaraq Məhkəmə razılaşır ki, ərizəçi mənəvi ziyana məruz qalıb. Bu səbəbdən də Məhkəmə ərizəçiyə 3.000 avro məbləğində mənəvi zıyanın təyin edilməsini ağılabatan hesab edir.

B. Məhkəmə xərcləri və digər məsrəflər

43. Ərizəçi məhkəmə xərcləri və digər məsrəflərə görə heç bir tələb irəli sürməmişdir. Məhkəmə buna görə heç bir məbləğ təyin etmir.

C. İcranın gecikdirilməsinə görə faiz

44. Məhkəmə məqsədə uyğun hesab edir ki, icranın gecikdirilməsinə görə faiz Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə əsaslanmalıdır və onun üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır.

BU ƏSASLARA GÖRƏ MƏHKƏMƏ YEKDİLLİKLƏ:

1. Ərizəni qəbulolunan *elan edir*;

2. *Qərara alır ki*, Konvensiyanın 12-ci maddəsi pozulub;

3. *Qərara alır ki*, şikayəti Konvensiyanın 14-cü maddəsi üzrə araşdırmaq ehtiyacı yoxdur;

4. *Qərara alır ki*:

a) bu qərar Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq qüvvəyə mindikdən sonra üç ay ərzində cavabdeh dövlət ərizəçiyə aşağıdakı məbləğləri ödəməli, həmin məbləğlər ödəniş tarixində tətbiq edilən məzənnə üzrə cavabdeh dövlətin valyutasına çevrilməlidir:

i) mənəvi ziyana görə 3.000 (üç min) avro, üstəgəl bu məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləği;

b) yuxarıda qeyd edilən üç aylıq müddət bitdikdən sonra öhdəlik icra edilənə qədər yuxarıda qeyd edilən ödənilməli məbləğlərin üzərinə Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği əlavə olunmalı və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır.

Qərar ingilis dilində tərtib edilib və Məhkəmə Reqlamentinin 77-ci qaydasının 2-ci və 3-cü bəndlərinə uyğun olaraq 08 dekabr 2016-cı ildə yazılı şəkildə elan olunub.

Milan Blaško
Katib müavini

Angelika Nußberger
Sədr

Yerli mətbuat səhifələrindən

Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin geniştərkibli iclası və vəkilliyə namizədlərin təntənəli andiçmə mərasimi keçirilmişdir

İyul ayının 19-da Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin üzvləri, vəkil qurumlarının rəhbərləri, millət vəkilləri, xarici ölkələrin səfirləri, yerli və beynəlxalq təşkilatların, həmçinin KİV nümayəndələrinin iştirakı ilə Rəyasət Heyətinin geniştərkibli iclası və vəkilliyə

namizədlərin təntənəli andiçmə mərasimi keçirilib.

Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov tədbirdə açılış nitqi ilə çıxış edərək qeyd etmişdir ki, hüquqi dövlətdə vəkillik təsisatın rolunun ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsi və müasirləşdirilməsi sahəsində görülən işlər baxımından böyük əhəmiyyəti vardır. Anar Bağirov tədbir iştirakçılarına Vəkillər Kollegiyasının cari fəaliyyəti barədə məlumat vermiş, xüsusilə vəkilliyə qəbul üzrə keçirilmiş ixtisas imtahanları və bu imtahanlar nəticəsində Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin sayının 1500-ü ötdüyünü bildirmişdir.

Daha sonra Anar Bağirov cari ayın əvvəlində Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələrlə bağlı Kollegiyanın bu kimi hərəkətləri qətiyyətlə pisləndiyini vurğulamışdır.

Tədbirdə vəkillərin peşə bayramı gününün təsis olunması ilə bağlı məsələ Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin müzakirəsinə çıxarılmış, Rəyasət Heyətinin sədri bu məsələnin vəkillik təsisatı üçün böyük əhəmiyyət daşıdığını, bu səbəbdən digər peşə sahibləri kimi vəkillərin peşə bayramı gününün təsis olunmasının zəruri olduğunu, bununla əlaqədar Rəyasət Heyəti tərəfindən müvafiq komissiya yaradıldığını və bu komissiya çoxsaylı arxiv sənədləri üzərində apardığı araşdırma və təhlil nəticəsində 30 iyul 1919-cu il tarixinin Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətində vəkillərin münsiflər heyətinin təşkili və yaradılma tarixi olmasını əsas götürərək həmin tarixin Azərbaycan Respublikası vəkilliyinin peşə bayramı günü kimi qeyd edilməsini Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə təklif etmişdir. Sonra vəkillərin peşə bayramı gününün hər il 30 iyul tarixində qeyd edilməsi ilə bağlı təklif Rəyasət Heyəti üzvlərinin müzakirəsinə təqdim olunmuş və qərar yekdilliklə qəbul olunmuşdur.

Daha sonra peşəyə buraxılan 266 nəfər vəkilliyə namizəd qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada and içib, onlara yeni nəsil Vəkillər Kollegiyası üzvünün vəsiqəsi təqdim edilib. Beləliklə, ölkə üzrə vəkillərin ümumi sayı 1500-ü ötüb. Sonra tədbirdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin Hüquq siyasəti və dövlət quruculuğu komitəsinin sədri Əli Hüseynli çıxış edərək son aylar ərzində vəkillik sahəsində gözəçarpan islahatların aparıldığını, bununla bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 2018-ci il tarixli Sərəncamının xüsusi əhəmiyyəti olduğunu, o cümlədən gələcəkdə vəkillik fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı Milli Məclis tərəfindən "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Qanunun dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması ilə bağlı tədbirlərin nəzərdə tutulduğunu qeyd etmişdir.

Daha sonra, Bakı şəhəri 8 sayılı vəkil bürosunun vəkili, Milli Aviasiya Akademiyasının hüquqşünaslıq kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor İbrahim Quliyev çıxış etmiş və vətəndaşların yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun həyata keçirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi və ədalət mühakiməsinin səmərəli fəaliyyəti üçün güclü və nüfuzlu vəkillik təsisatının əhəmiyyəti, ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsi və müasirləşdirilməsi sahəsində görülən işlər çərçivəsində vəkilliyin inkişafına ölkə rəhbərliyi tərəfindən dəstək verildiyini, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 2018-ci il tarixli Sərəncamının bunun bariz nümunəsi olduğunu, həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində ictimai həyatda, o cümlədən məhkəmə-hüquq sistemi, dövlət quruculuğu sahəsində vəkillərin rolunun və fəaliyyətinin genişləndiyini qeyd etmişdir.

Tədbirdə KPMG şirkətinin direktoru Fərid İsayev “Hüquq sahəsində global trendlər” mövzusunda çıxış etmiş, o, süni intellekt və hüquq təmayüllü start-aplar, hüquqi mübahisələrin artım dinamikası, eləcə də əqli mülkiyyət və fərdi məlumatlar barədə tədbir iştirakçılarına məlumat vermişdir.

Bundan başqa, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Fərdin Xəlilov “Cinayət mühakimə icraatında vəkil araşdırması” mövzusunda çıxış edərək müəllifi olduğu eyni adlı monoqrafiyanın işıq üzü görməsində göstərilən dəstəyə və vəsaitin Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin istifadəsi üçün tövsiyə olunması ilə bağlı Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə öz dərin minnətdarlığını bildirmişdir.

Tədbirdə həmçinin, Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyəti Aparatının əməkdaşı Sənan Şirinov tərəfindən Vəkillər Kollegiyasının rəsmi veb-səhifəsində yaradılmış “elektron vəkil kabinet” barədə təqdim edilmiş, ondan istifadə qaydaları, üstünlükləri və gətirdiyi yeniliklər barədə ətraflı məlumat verilmişdir.

Vəkillər Kollegiyasının üzvləri öz peşə bayramlarını ahıllarla bir yerdə keçirmişdir

Məlum olduğu kimi, Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin 19.07.2018-ci il tarixli qərarı ilə hər ilin 30 iyul günü "Azərbaycan Respublikası vəkillərinin peşə bayramı günü" kimi qeyd olunur.

Xalqımızın tarixi keçmişi ilə səsləşən bu ənənəyə sadıqlıq və duyarlı yanaşmanın nəticəsi kimi, 30 iyul 1919-cu il tarixi

- Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətində Andlı Müvəkkillər Şurasının təşkili və yaradılma günü Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti üzvlərinin məlum qərarı ilə "Azərbaycan Respublikası vəkillərinin peşə bayramı günü" olaraq müəyyən olunmuş və bu günün təsbit olunması Vəkillər Kollegiyası üzvləri tərəfindən sevinc hissi ilə qarşılanmışdır.

Bu əlamətdar günün ilk dəfə qeyd olunması ilə əlaqədar Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən Bilgəh qəsəbəsində yerləşən Pensiya Yaşına Çatmış Şəxslər üçün Sosial Xidmət Müəssisəsi ziyarət edilmiş, müəssisədə yaşayan ahıl şəxslərə Rəyasət Heyətinin üzvləri tərəfindən 2 saatlıq müddət ərzində ödənişsiz hüquqi yardım göstərilmiş, onların müraciətləri qeydiyyatı alınmış və müəssisə sakinlərinə hədiyyə sovqatları paylanmışdır.

Tədbiri giriş sözü ilə açan Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağırov ölkəmizdə insanların hüquqi yardıma çatımlılığının daha da asanlaşdırılması istiqamətində görülən işlər, bu baxımdan Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında vəkilliyin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" 22.02.2018-ci il tarixli Sərəncamının əhəmiyyəti barədə öz fikirlərini bölüşmüş, ahıl şəxslərin ehtiyaclarına vəkillərin də duyarlı yanaşmasının zərurliyini bildirmişdir.

Həmçinin, ziyarət zamanı Vəkillərin özfəaliyyət ansamblının üzvləri tərəfindən müxtəlif çıxışlar olmuşdur.

Bundan başqa, Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin qərarı ilə Vəkillərin peşə bayramı günü münasibətilə 30 iyul tarixində saat 09:00-18:00-da vəkil qurumlarına müraciət edən bütün şəxslərə ödənişsiz hüquqi yardım göstərilməkdədir. Bununla bağlı, hüquqi yardıma ehtiyacı olan şəxslər ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən vəkil qurumlarına müraciət edərək ödənişsiz hüquqi yardımdan faydalanmışlar.

**Vəkillərin peşə bayramı günü ödənişsiz hüquqi yardım kampaniyası
çərçivəsində 58 iddia ərizəsi hazırlanmış, 11 nəfər adından sorğu
və 380 nəfərə şifahi məsləhət verilmişdir**

Məlum olduğu kimi, Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin 25.07.2018-ci il tarixli iclasında qəbul olunmuş qərarlardan biri də 30 iyul – “Azərbaycan Respublikası vəkillərinin peşə bayramı günü” Bakı şəhəri və Respublikanın digər rayon və şəhərlərində yerləşən vəkil qurumları tərəfindən qeyd olunan gün əhaliyə ödənişsiz hüquq yardımının göstərilməsi idi. Qərarın icrası ilə bağlı, Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti ölkə üzrə bütün vəkil qurumlarını məlumatlandırmış və tapşırığın icrasının nəticəsi barədə Rəyasət Heyətinə məlumat verilməsi bildirilmişdir.

Beləliklə, qeyd olunmalıdır ki, 30.07.2018-ci il tarixdə Bakı şəhəri üzrə əhaliyə ödənişsiz hüquqi yardımın göstərilməsi ilə əlaqədar məhkəmələrə müraciət edilməsi ilə bağlı 26 iddia ərizəsi hazırlanmış, 8 nəfər adınan sorğu və 213 nəfərə isə şifahi məsləhət verilmişdir. Respublikanın digər rayon və şəhərləri üzrə isə 32 nəfərə iddia ərizəsi hazırlanmış, 3 nəfər adınan sorğu və 167 nəfərə şifahi məsləhət verilmişdir.

Respublika üzrə cəmi 58 nəfərə iddia ərizəsi hazırlanmış, 11 nəfər adınan sorğu və 380 nəfərə şifahi məsləhət verilmişdir.

Qeyd olunmalıdır ki, Bakı şəhərinin vəkil qurumları arasında ən çox hüquqi xidmət “Yusifbəyli və partnyorları” Vəkil Bürosu tərəfindən göstərilmişdir. Belə ki, həmin qurum tərəfindən məhkəmələrə müraciət edilməsi ilə bağlı 6 nəfərə iddia ərizəsi hazırlanmış, 5 nəfər adınan sorğu verilmiş və 32 nəfərə şifahi məsləhət verilmişdir.

Respublikanın digər rayon və şəhərləri üzrə isə vəkil qurumları arasında ən çox hüquqi xidmət Sumqayıt Şəhər Vəkil Bürosu tərəfindən göstərilmişdir. Belə ki, həmin qurum tərəfindən məhkəmələrə müraciət edilməsi ilə bağlı 8 nəfərə iddia ərizəsi hazırlanmış, 22 nəfərə şifahi məsləhət verilmişdir.

Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti bildirir ki, gələcəkdə vəkillərin peşə bayramı günü bu kimi sosial kampaniyaların davamlı keçirilməsi təmin ediləcəkdir.

Respublikanın Qərb regionunun vəkillərinin iştirakı ilə elmi-praktik seminar keçirilmişdir

Bugün Respublikanın qərb regionunda fəaliyyət göstərən Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının üzvləri üçün “Vəkillik etikası: müasir çağırışlar” başlığı altında elmi-praktik seminar keçirilmişdir. 11 və 12 sentyabr tarixlərində keçirilmiş, 60 nəfər vəkilin, habelə məhkəmə hakimiyyəti nümayəndələrinin də qatıldığı tədbir Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GİZ) “Cənubi Qafqazda hüquq sahəsində Avropa standartlarına yaxınlaşma” Regional Proqramının birgə təşkilatçılığı ilə Gəncə şəhər Nizami Rayon Məhkəməsinin yeni inzibati binasında təşkil olunmuşdur. Qeyd olunmalıdır ki, tədbirdə Gəncə, Qazax, Tovuz, Tərtər, Goranboy, Bərdə, Samux, Şəmkir, Mingəçevir, Ağstafa və Göygöl rayonlarında fəaliyyət göstərən vəkillər iştirak edirlər.

Seminarı giriş sözü ilə açan Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov ilk əvvəl “Azərbaycan Respublikasında vəkilliyin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22.02.2018-ci il tarixli Sərəncamın tarixi əhəmiyyəti, vəkilliyin inkişaf etdirilməsində, vətəndaşların keyfiyyətli hüquqi yardıma çatımlılığında rolu barədə öz fikirlərini bölüşmüş. Həmçinin Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti (GİZ) ilə Vəkillər Kollegiyası arasında yaranmış sıx əməkdaşlıq əlaqələrinin əhəmiyyəti, GİZ tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərin, seminarların vəkillər üçün faydası, o cümlədən GİZ-in Azərbaycanda həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatlarına verdiyi dəstəyin önəmini vurğulamış, son dövümlər vəkillik etikası kimi mövzularının vəkillər və onların vətəndaşlar, məhkəmə, hüquq-mühafizə orqanları ilə təması baxımından üçün aktualığı barədə fikirlərini bölüşmüşdür.

Daha sonra Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin sədri Tapdıq Mahmudov tədbir iştirakçılarını salamlayaraq bu kimi tədbirlərin region vəkilləri üçün əhəmiyyətini vurğulamış, vəkillərin peşə etikasına riayət etmələrinin vəkilliyin nüfuzunun artırılmasına təsiri barədə auditoriyanı məlumatlandırmışdır.

İnteraktiv şəkildə keçirilən seminarla məruzəçi qismində Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GİZ) peşəkar eksperti, Almaniyanın Hessen vilayətinin Vəkillər Palatasının üzvü, doktor Rudolf Lauda iştirak etmişdir. Doktor Rudolf Laudanın təqdimat çərçivəsində mühazirəsi dinlənilmiş, Avropada vəkillərin özünüidarəçiliyi və etikası, vəkilin müstəqilliyi, vəkil sirri, maraqların toqquşmasından qaçınılması, hüquq peşəsinin nüfuzu və digər mövzular ətrafında müzakirələr aparılmış, seminar iştirakçılarını maraqlandıran suallar cavablandırılmışdır.

Seminar çərçivəsində həmçinin Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü Muxtar Mustafayevin “Vəkillərin öz həmkarları ilə münasibətləri və vəkil sirri” və Vəkillərin İntizam Komissiyasının sədri Şahmar Məmmədovun “Vəkillərin məhkəmə və digər orqanlar ilə münasibətləri” mövzusunda mühazirələri dinlənilmişdir.

Eyni zamanda, səfər çərçivəsində Vəkillər Kollegiyasının rəhbərliyinin Gəncə şəhər İcra Hakimiyyətinin rəhbərliyi ilə görüşü də nəzərdə tutulmuşdur.

Gəncə şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı "Vəkillər Kollegiyasının Fəxri Vəkili" oldu

"Azərbaycan Respublikasında vəkilliyin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22.02.2018-ci il tarixli Sərəncamının qəbulundan sonra ölkəmizdə vətəndaşların yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun həyata keçirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi və ədalət mühakiməsinin səmərəli fəaliyyəti üçün güclü və nüfuzlu vəkillik təsisatının qurulması istiqamətində Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası tərəfindən ardıcıl tədbirlərin həyata

keçirilməsi davam etdirilməkdədir.

Qeyd olunan tədbirlərin davamı olaraq mətbuatdan da məlum olduğu kimi 11-12 sentyabr tarixlərində Respublikanın qərb regionunda fəaliyyət göstərən vəkillər üçün "Vəkillik etikası: müasir çağırışlar" mövzusunda elmi-praktik seminar keçirilmişdir. 80-dək vəkilin, habelə regionun məhkəmə hakimiyyəti nümayəndələrinin də qatıldığı seminar Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GİZ) birgə təşkilatçılığı ilə Gəncə şəhər Nizami Rayon Məhkəməsinin yeni inzibati binasında təşkil olunmuşdur. Seminarda Gəncə, Qazax, Tovuz, Tərtər, Goranboy, Bərdə, Samux, Şəmkir, Mingəçevir, Ağstafa və Göygöl rayonlarında fəaliyyət göstərən vəkillər iştirak etmişlər.

Həmçinin səfər çərçivəsində Vəkillər Kollegiyasının rəhbərliyinin Gəncə şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Niyazi Bayramovla da ikitərəfli görüşü baş tutmuşdur. Görüşdə Kollegiyanın sədri Anar Bağirov tərəfindən respublikamızda vəkillik institutunun müasirləşdirilməsi üzrə görülən tədbirlər, Gəncə şəhərində vəkilliyin maddi-texniki vəziyyətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində atılan addımlar, habelə yerli vəkillərinin Gəncə şəhərinin sakinlərinə yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım göstərməyə hazır olmaları barədə məlumat verilmişdir.

Eyni zamanda, görüş çərçivəsində yeni başçının öz peşə həyatına 1980-ci ildə məhz vəkil kimi başlamasını, 1986-cı ildə dövlət qulluğuna keçdiyi dövrədək qüsursuz fəaliyyətini nəzərə alaraq, Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin qərarına əsasən, Niyazi Bayramovun "Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının fəxri vəkili" adı ilə təltif olunması üzrə diplom və rəmzi vəkil mantiyası icra hakimiyyətinin başçısına təntənəli surətdə təqdim olunmuş, Niyazi Bayramova yeni məsul vəzifəsində uğurlar arzu edilmişdir.

Bütün ASAN Xidmət mərkəzlərində vəkil büroları yaradılacaq və səyyar vəkil xidmətləri göstəriləcək

Oktyabrın 3-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi ilə Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası arasında əldə olunmuş razılığa əsasən, "ASAN xidmət" və "ASAN Kommunal" mərkəzlərində, habelə səyyar formada hüquqi yardım göstərilməsi ilə bağlı qurumlar arasında anlaşma memorandumunun imzalanma mərasimi keçirilmişdir.

Sənədi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin sədri Ülvi Mehdiyev və Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov imzalayıblar.

Qeyd olunmalıdır ki, Memoranduma əsasən, "ASAN xidmət" və "ASAN Kommunal" mərkəzlərində, həmçinin səyyar hüquqi yardım xidmətləri sosial innovasiyaların tətbiqi ilə operativlik, şəffaflıq, nəzakətlik, məsuliyyət və rahatlıq prinsipləri rəhbər tutulmaqla göstəriləcəkdir.

Bu istiqamətdə ödənişsiz şifahi hüquqi məsləhətlərin verilməsi, iddia ərizələri və məhkəmə çəkişmələri ilə bağlı digər sənədlərin, dövlət və qeyri-dövlət orqanlarına yazılı müraciətlərin hazırlanması, habelə məhkəmə instansiyalarında təmsilçilik xidmətlərinin göstərilməsi təmin ediləcək.

Həmçinin, razılışmaya əsasən, Dövlət Agentliyinin əməkdaşları və ASAN könüllüləri üçün hüquqi maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi də nəzərdə tutulur.

Qeyd: ASAN xidmət mərkəzlərində fəaliyyət göstərməsi nəzərdə tutulan vəkil bürolarının iş başlama tarixləri barədə əlavə məlumat veriləcəkdir.

Beynəlxalq mətbuat səhifələrindən

Türkdilli ölkələrin vəkllər kollegiyalarının nümayəndələri Türkiyənin Kastamonu şəhərində keçirilən konfransda iştirak etmişlər

İyunun 29-30-u tarixlərində Türkdilli və Əqraba Ölkələrin Vəkllər Kollegiyalarının (TÜRK-AV), Türkiyə Vəkllər Kollegiyaları Birliyinin və Kastamonu Vəkllər Kollegiyasının təşkilatçılığı ilə Türkiyənin Kastamonu şəhərində "Ölkələrarası əlaqələrin inkişafında vəkllər və vəkllər kollegiyalarının rolu" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilmişdir.

Özbəkistan, Monqolustan, Türkmənistan, Qırğızistan, Şimali Kipr və Qazaxıstan vəkllər kollegiyalarının iştirak etdiyi tədirdə ölkəmiz Azərbaycan Respublikasının Vəkllər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov və sədrin müavini Pərviz Ələkbərov tərəfindən təmsil edilmişdir.

Tədbiri giriş sözü ilə açan Türkiyə Vəkllər Kollegiyaları Birliyinin sədri Metin Feyzioğlu vəkllərin ölkələrarası əlaqələrin qurulmasındakı rolunun əhəmiyyətini, həmçinin qanunun aliliyinin təmin edilməsində bu kimi əlaqələrin özünəməxsusluğu barədə öz fikirlərini bölüşmüşdür.

Daha sonra tədbirdə çıxış edən Vəkllər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov ölkəmizdə vəkllik sahəsində aparılan islahatlar, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin vəklliyin inkişafı haqqında sonuncu Sərəncamdan irəli gələn tövsiyələrin icrası, habelə türkdilli ölkələrin vəklləri arasında əməkdaşlıq münasibətlərinin qurulmasında TÜRK-AV-ın mühüm rolu barədə geniş çıxış etmişdir.

Tədbirdə Kastamonu vilayətinin bələdiyyə sədri, icra hakimiyyətinin başçısı və bir sıra digər vəzifəli şəxslər iştirak etmişdir.

Konfransın ardından mədəni tədbirlər çərçivəsində Türk xalq musiqi konsertində iştirak edilmiş, Türk Ocaqlarının Kastamonu şöbəsi ziyarət edilmişdir.

Həmçinin Kostamonu Universitetinə də baş çəkilmiş, tələbələrin və universitet rektoru Prof. Dr. Seyit Aydının iştirakı ilə keçirilən görüşdə Anar Bağirov Türkiyə ilə Azərbaycan arasında hüquq əməkdaşlığı, hüquqşünasların təcrübə mübadiləsi və sair aidiyyəti məsələlər barədə çıxış etmişdir.

Vəkil peşəsinin gələcəyi barədə düşüncələr

Son dövrlər Qərbdə vəkil peşəsi, habelə hüquq təhsilinin gələcəyi barədə çoxsaylı yazılar yazılmaqda, mövqelər bildirilməkdədir. Bu, xüsusilə yeni texnologiyaların gətirdiyi innovativ həllər, ələlxüsus süni intellektin inkişaf etdirilməsi istiqamətindəki fəaliyyətlər ilə birbaşa əlaqədardır.

Beləliklə, saytımızın oxucularını hazırda qeyd olunan sahədə hökmran olan mövqelər ilə ümumiləşdirilmiş qaydada tanış etmək istərdik.

Təbii ki, 21-ci əsrdə vəkil peşəsini rəqəmsal texnologiyalarsız təsəvvür etmək mümkün deyildir. Yaxın onillikdə isə bu kimi texnologiyalardan istifadədə “tənbəllik” edən vəkillərin fəaliyyəti barədə hər hansı qənaətbəxş proqnozlar vermək mümkünsüz olacaqdır. Bu hal, təbii ki, bizim ölkəmizə də aiddir.

Texnoloji inqilab istədik-istəmədik hüquq peşəsinin inkişafını nəinki qabaqlamaqda, hətta onu konturlarının müəyyənləşdirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir

etməkdədir. Belə ki, bu dövrdə oxuma-yazma vərdişləri olan istənilən şəxs üçün məlumatlara çatımlılıq o səviyyədədir ki, artıq vəkillərin hüququn müxtəlif sahələri üzrə ekspert statuslarını saxlamaları çətinliyə çevrilmişdir. Belə olan halda vəkillər insanların həyatına təsir edən hüquqi məlumat bazalarının idarə edilməsi üzrə mütəxəssisə çevrilməkdədirlər.

Hazırda ali hüquq təhsili verən təhsil müəssisələri də hüquq tədrisi üzrə öz strategiyalarına ciddi surətdə əl gəzdirməli, elə tədris, təcrübə üsulları seçməlidirlər ki, tələbələrin ali təhsili bitirdikdən sonra birbaşa əmək bazarına çıxış imkanı tam təmin edilmiş olsun. Çünki artıq bu gün onların kommersiya maraqlarına cavab vermədiyi üçün hüquq şirkətlərinin böyük bir qismi iş yerlərində könüllü hüquqşünaslar işlətməkdə maraqlı deyillər. Və əgər ali təhsil müəssisəsini bitirən şəxsin əmək bazarına real çıxışı ən yaxşı halda əlavə 1-2 il uzanırsa, bu cür təhsil nə dərəcədə faydalı ola bilər?!

Bu gün əksər inkişaf etmiş ölkələrdə 2-3 il davam edən müxtəlif sürətləndirilmiş hüquq kurslarına və ya ixtisaslaşmış hüquq məktəblərinə daxil olmaqla da vəkil peşəsinə çatımlılıq mümkündür. Hazırda vəkil peşəsi müxtəlif biznes modellərinə cavab verəcək şəkildə optimallaşdırılmaqdadır. Müxtəlif iqtisadi modellər vəkil peşəsinin formalaşma prosesinə, dolayısıyla vəkillərin gələcək karyeralarına əhəmiyyətli təsir göstərməkdədir. Hətta bu peşədə təbəqələşmə o həddə çatmışdır ki, “varlıların vəkilləri” və “kasıbların vəkilləri” təbəqəsi formalaşmaqdadır. Bu laylaşma vəkillərin arasında öz peşəsinə münasibətdə də mənfi mənada fərqli yanaşmaların yaranmasına şərait yaradır ki, bu, vəkilliyin təməl qayəsinə münasibətdə kənara sarpmalara rəvac vermiş olur.

Bu kimi stratifikasiyanı aradan qaldırmağın təməl yolu vəkil peşəsinin əsas məqsədinin dərk edilməsindən keçir. İlk əvvəl vəkillik hüquqi yardım göstərilməsi ilə müşayiət olunan peşəkar hüquq müdafiə fəaliyyətidir. Ona görə də vəkillər dövrü də olsa, insanların hüquq maariflənməsi, yeni hüquqşünasların yetişdirilməsi, eyni zamanda hüquqi yardıma ehtiyacı olan həssas təbəqələrə təmənnasız yardım etməlidirlər. Təbii ki, bu prosesdə göstərilən yardımın səmərəliliyinin artırılması məqsədilə vəkillər lazımi səviyyədə texnoloji alətlərdən istifadə etməlidirlər.

Türkiyə və Azərbaycan vəkllərinin həmrəylik günü təsis edilmişdir

Bu il sentyabr ayının 15-i Bakının işğaldan azad olunmasının 100-cü ildönümü təntənəli surətdə qeyd edilmişdir. Məhz həmin gün - 1918-ci il sentyabrın 15-də türk generalı Nuru Paşanın rəhbərlik etdiyi Qafqaz İslam Ordusu və Azərbaycan Korpusu Bakıya daxil olaraq şəhəri erməni-daşnak və bolşevik işğalından azad etmişdir.

Bu əlamətdar hadisənin Azərbaycan və Türkiyənin vəkllik cameələri tərəfindən yaddaqalan şəkildə qeyd olunması, iki ölkə vəklliyinin həmrəyliyinin nümayiş etdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Vəkllər Kollegiyası rəhbərliyinin bu ilin mart ayında Türkiyəyə rəsmi səfəri zamanı hər iki ölkənin vəkllik təşkilatlarının rəhbərliklərinin razılığına əsasən, 15 sentyabr günü Türkiyə və Azərbaycan vəkil təşkilatlarının rəhbərləri bir-birinin vəkil mantiyalarını geyinmiş, xatirə fotosu çəkirmişlər.

Bundan əlavə, Türkiyə Vəkllər Kollegiyaları İttifaqının sədri Metin Feyzioğlu eyni gün bu əlamətdar hadisə ilə bağlı Azərbaycan xalqını və Azərbaycan vəkllərini təbrik etmiş, bu ildən başlayaraq hər ilin 15 sentyabr tarixi Azərbaycan-Türkiyə vəkllərinin dostluq-həmrəylik günü kimi qeyd olunacağını bildirmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Vəkllər Kollegiyası iki qardaş ölkənin vəkllik qurumları arasındakı əməkdaşlığın və dost münasibətlərin bundan sonra daha da möhkəmlənəcəyinə və hər iki ölkədə vəkil peşəsinə töhfələr verməyə davam edəcəyinə ümidvar olduğunu bildirir.

Vəkillər Kollegiyasının beynəlxalq əlaqələri genişlənir

Oktyabr ayının 8-də Belarus Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının sədri, Belarus parlamentinin Dövlət Quruculuğu və Hüquq Siyasəti Daimi Komissiyasının sədr müavini və Prezident yanında Əfv Komissiyasının üzvü Viktor Çayçitsin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətini ziyarət etmişdir.

Azərbaycanın Vəkillər Kollegiyası ilə əməkdaşlıq münasibətlərinin daha da

möhkəmləndirilməsi məqsədini daşıyan görüşdə sədr Anar Bağirov, Rəyasət Heyətinin rəhbərliyi, habelə Vəkillərin Beynəlxalq İttifaqının üzvü, belaruslu vəkil Valerian Danilov da iştirak etmişlər.

Qonaqları salamlayan Anar Bağirov son dövrlər ölkəmizdə vəkilliyyətin inkişaf etdirilməsi istiqamətində görülən işlər, vəkillərin sayının artırılması üzrə atılmış addımlar, vəkillərin ibtidai araşdırma və məhkəmə mərhələsindəki fəaliyyətləri barədə müxtəsər məlumat vermiş, bu sahədə xarici ölkələrin nümunəvi təcrübəsinin öyrənilməsinin əhəmiyyəti barədə fikirlərini bildirmişdir.

Öz növbəsində belaruslu qonaq öz ölkəsində vəkilliyyətin daha da müstəqil təsisata çevrilməsi istiqamətində görülən işlər, xüsusilə Belarus Respublikasında son dövrlər vəkillərin prosessual hüquqlarının artırılması üzrə atılmış addımlar, vəkilliyə qəbulun sadələşdirilməsi və vəkillərin sayının artırılması barədə həyata keçirilmiş tədbirlər haqqında öz fikirlərini bölüşmüşdür.

Faydalı fikir müdabiləsi şəraitində keçən görüşün sonunda Azərbaycan Respublikasının və Belarus Respublikasının vəkillər kollegiyaları arasında əməkdaşlıq haqqında memorandum imzalanmış, xüsusilə Belarusda yaşayan azərbaycanlıların və Azərbaycanda yaşayan belarusların hüquqlarının səmərəli müdafiəsi ilə bağlı birgə təşəbbüslərə dair müddəalar memorandumda təsbit olunmuşdur.

Vəkilin xüsusi geyim formasının (vəkil mantiyası) tarixi

Ədalət mühakiməsi sisteminin təməli olan hakim, prokuror və vəkillər məhkəmə proseslərində xüsusi geyim formasında (mantiyada) iştirak edirlər və bu üç mantiya bir-birindən fərqlənir. Geyindikləri qara mantiyalar adi geyim forması deyil, vicdanın və tərəfsizliyin simvoludur. Hakimin müstəqil olmasının göstəricisi kimi heç kimin qarşısında yaxasını bağlamaması üçün mantiyasının düymələri olmur. Eyni zamanda, hakimlik ictimai peşə olduğu üçün mantiyanın cibi yoxdur.

Vəkil mantiyasının tarixinə baxıldığı zaman bir çox mərhələlər olduğunu görə bilərik. Mantiyanın ilk olaraq Romada qarşımıza çıxmasının səbəbi, o dövrdə vəkillərin şəhərləri gəzərək haqqını tələb edən insanlara köməklik etmək və yuxarı sinfin diqqətini çəkərək, daha asan ayırd edilə bilmələri üçün qara mantiya geyinmələri zəruri olmuşdur.

Orta əsrlərdə Almaniyada günümüzdə ən etibarlı peşələrdən olan vəkilliyə baxış fərqli idi. Nüfuzu olmayan, hüquq təhsili almayan vəkillər oxuyub-yazmağı bacara bilməyən insanlara məhkəmə çəkişmələrində və idarələrdə ödənişli əsaslarla hüquqi xidmətlər göstərirdilər. 1726-cı ildə vəkillərə mantiya geyinməyi məcbur edən qərarname qəbul edilmişdir. Həmin qərarname də deyilirdi: "Vəkillər dizlərini örtən uzunluqda qara mantiya geyinməlidirlər. Beləliklə bu işbazlar uzaqdan tanınacaq və onlardan qorunmaq mümkün olacaq". Bu qərarnameyədən də görünür ki, o dövrdə vəkillər qaranlıq zümrə olaraq qəbul edilirdilər.

Avropanın digər ölkələrinə nəzər yetirsək, Fransa və İngiltərədə 1574-1715-ci illərdə vəkillər birlik formasında təşkilatlanmışdılar və ictimai cəngavərlər kimi qəbul edilirdilər. İmtiyazlı qurumlar olan bu birliklərə qəbul olmadan peşə fəaliyyətini həyata keçirmək qadağan idi. Peşəyə qəbul andı, birliyə təqdim olunma ritualları, parik taxmaq, mantiya kimi simvollar bu dövrlərdə birliklərin imtiyazları olaraq meydana gəlmişdir. İnkişaf edən dövlətlərdə hüquq sisteminin formalaşması, peşə azadlığı və universitetlərdə təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi nəticəsində vəkillik günümüzdəki kimi nüfuzlu peşəyə çevrilmiş və vəkil mantiyasına olan hörmət artmışdır.

Vəkil mantiyasının rənglərinə nəzər yetirsək, mantiyada olan yaşıl hissə mülki işləri, qırmızı hissə isə cinayət işlərini təmsil edir. Hakimlər və prokurorlar isə cinayət işləri üzrə məhkəmələrdə qırmızı, mülki işlər üzrə məhkəmələrdə və digər qurumlarda yaşıl, inzibati işlərdə isə boz rəngli astarı olan qara mantiya geyinirlər. Vəkil mantiyasının qara olmasının səbəbi, qara rənginin içində heç bir rəngin olmaması və yüz illərdir inkişaf etmiş düşüncədə ədaləti təmsil etməsidir. Bu səbəbdən vəkil mantiyasında qara rəngin üstünlüyünü və sıxlığını rahatlıqla görə bilərik. Türkiyədə və dünyada bir növ mantiyanın zəruri olmasının əsas səbəbi, mühakimənin müstəqil və ədalətli aparıldığını əyani şəkildə də göstərməkdir.

Bu mövzuyla bağlı vəkil Adil Çelik yazılarında bildirmişdir: "Vəkillikdə xüsusi geyim formasından istifadə olunan ölkələrdə əsas rəng qaradır. Qara rəngin istifadə olunmasının səbəbi bu rəngin gücü və hakimiyyəti təmsil etməsidir. Bir çox ölkələrdə xüsusi geyim sadəcə qara rənglidir. Bundan başqa, orta əsrlərdə uzun illər məhkəmələrdə müdafiə vəzifəsini din xadimlərinin həyata keçirməsi və onların da geyimlərinin qara uzun olmasına görə vəkillər geyimlərində əsas rəng olaraq qara rəngdən istifadə etmişlər".

İstinad: <https://www.lawtudent.com/kategori-disi/avukatlik-cubbesinin-tarihi/>

“Asudə” rubrikası

Əziz oxucular, sizlərə 2017-ci ildə yaradılmış və artıq bir xeyli izləyicisi olan maraqlı və hüquqi sahədə maarifləndirici “Hüquqi Açıqcalar” seriyasını təqdim edirik. Səhifənin əsas məqsədi insanların hüquq və vəzifələrini hər kəsin anlayacağı sadə və hüquqi terminlərdən mümkün qədər uzaq dildə açıqlamaqdır.

Səhifənin yaradıcıları Vəkillər Kollegiyasının üzvü, vəkil Nazlı Əhmədova və Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinin bir qrup məzunları Nurlan Məmmədli, Ziya Şivaxanlı, Gülnaz Salmanova, Məhəmməd Qurbanov, Kənan Mədətli, Aydan Ələskərova, Günel Zalova və Mehran Əmirli dir. Ünvan: <https://www.facebook.com/legalpostcards/>

HÜQUQİ AÇIQCA

#66 | 10 İYUN 2018

QANUNU POZMAQLA ƏLDƏ EDİLMİŞ SÜBUTLARDAN (SƏNƏDLƏR, ƏŞYALAR, EKSPERT RƏYLƏRİ, SƏS VƏ VIDEO YAZILARI, ŞAHİD İFADƏLƏRİ VƏ S.) İSTİFADƏ OLUNMASINA YOL VERİLMİR

AR MÜLKİ PROSESSUAL MƏCƏLLƏSİ, MADDƏ 76.2-76.3

HÜQUQİ AÇIQCA

#67 | 14 İYUN 2018

VALİDEYNİN DAVRANIŞI VƏ YA VALİDEYNDƏN ASILI OLMAYAN HALLAR (PSIXİ POZĞUNLUQ, AĞIR VƏZİYYƏT VƏ S.) ONUNLA QALAN UŞAĞA TƏHLÜKƏ YARADIRSA, MƏHKƏMƏ QƏTNAMƏSİ İLƏ ONUN VALİDEYNLİK HÜQUQLARI MƏHDUDLAŞDIRILA BİLƏR.

AR AİLƏ MƏCƏLLƏSİ, MADDƏ 68.2-68.3

HÜQUQİ AÇIQCA

#68 | 18 İYUN 2018

HEYVANLARLA RƏHMSİZ DAVRANMAQLA ONLARIN ŞİKƏST VƏ YA TƏLƏF EDİLMƏSİNƏ GÖRƏ 500 MANAT MƏBLƏĞİNDƏ CƏRİMƏ EDİLİR

AR İNZİBATİ XƏTALAR MƏCƏLLƏSİ, MADDƏ 274

HÜQUQİ AÇIQCA

#69 | 23 İYUN 2018

14-18 YAŞLI ŞƏXSLƏR MÜSTƏQİL SURƏTDƏ BU ƏQDLƏRİ BAĞLAYA BİLƏRLƏR:

- ÖZ QAZANCI, TƏQAÜDÜ VƏ S. GƏLİRLƏRİNƏ SƏRƏNCAM VERSİN;
- ƏSƏRİNİN, İXTİRASININ VƏ YA QANUNLA QORUNAN DİGƏR ƏQLİ FƏALİYYƏT NƏTİCƏSİNİN MÜƏLLİFİ HÜQUQLARINI HƏYATA KEÇİRSİN;
- XIRDA MƏİŞƏT ƏQDLƏRİ VƏ 7-14 YAŞLI ŞƏXSLƏRİN BAĞLAYA BİLƏCƏKLƏRİ ƏQDLƏR BAĞLASIN

AR MÜLKİ MƏCƏLLƏSİ, MADDƏ 30.2

HÜQUQİ AÇIQA

#70 | 28 İYUN 2018

TORPAQ MÜVƏQQƏTİ İSTİFADƏYƏ BU
MÜDDƏTLƏRƏ VERİLƏ BİLƏR:
- QISAMÜDDƏTLİ - 15 İLƏDƏK,
- UZUNMÜDDƏTLİ: XÜSUSİ MÜLKİYYƏTDƏKİ
TORPAQLAR ÜÇÜN - 15-99 İL,
DÖVLƏT VƏ BƏLƏDİYYƏ TORPAQLARI ÜÇÜN -
- 15-49 İL

AR TORPAQ MƏCƏLLƏSİ, MADDƏ 50, III BƏND

HÜQUQİ AÇIQA

#71 | 4 İYUL 2018

- HAVANIN TEMPERATURU 41°C-DƏN ÇOX OLAN İSTİ VƏ AÇIQ ŞƏRAİTLİ İŞ YERLƏRİNDƏ VƏ YA
- İLİN SOYUQ VAXTINDA, TEMPERATURU 14 °C-DƏN AŞAĞI OLAN ÖRTÜLÜ VƏ İSİDİLMƏYƏN BİNALARDA İŞLƏYƏN İŞÇİLƏRƏ İŞ VAXTINA DAXİL OLAN VƏ ƏMƏK HAQQI ÜDƏNİLƏN FASİLƏLƏR VERİLİR VƏ İŞ DAYANDIRILIR.

AR ƏMƏK MƏCƏLLƏSİ, MADDƏ 233,
2 VƏ 4-CÜ BƏNDLƏR

HÜQUQİ AÇIQA

#72 | 8 İYUL 2018

İŞƏGÖTÜRƏN ONUNLA ƏMƏK MÜQAVİLƏSİ
BAĞLAYAN HƏR BİR İŞÇİNİN
MƏCBURİ SİĞORTALANMASINI
TƏMİN EDİR

ƏMƏK MƏCƏLLƏSİ, MADDƏ 304, 2-Cİ BƏND

HÜQUQİ AÇIQA

#73 | 13 İYUL 2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI VƏTƏNDAŞI
DÖVLƏT ORQANLARINA
• ŞƏXSƏN, HABELƏ
• FƏRDİ VƏ YA KOLLEKTİV ŞƏKİLDƏ
YAZILI FORMADA MÜRACİƏT EDƏ BİLƏR.
HƏR BİR MÜRACİƏTƏ QANUNLA MÜƏYYƏN EDİLMİŞ
QAYDADA VƏ MÜDDƏTLƏRDƏ YAZILI CAVAB
VERİLMƏLİDİR

AR KONSTITUSİYASI, MADDƏ 67, I HISSƏ

HÜQUQİ AÇIQA

#74 | 16 İYUL 2018

İDDİA ƏRİZƏSİNDƏ
- ONUN VERİLDİYİ MƏHKƏMƏNİN ADI,
- İŞDƏ İSTİRAK EDƏNLƏRİN ADLARI / POÇT ÜNVANLARI,
- İDDİAÇININ TƏLƏBİ VƏ ONU ƏSASLANDIRAN HALLAR,
- MƏHKƏMƏYƏQƏDƏR HƏLL QAYDASINA ƏMƏL
OLUNMASI BARƏDƏ MƏLUMAT,
- ƏLAVƏ EDİLƏN SƏNƏDLƏR
GÖSTƏRİLİR, YAZILI FORMADA VƏ İMZALANARAQ
MƏHKƏMƏYƏ TƏQDİM OLUNUR

AR MÜLKİ PROSESSUAL MƏCƏLLƏSİ, MADDƏ 149.1, 149.2

HÜQUQİ AÇIQA

#80 | 13 AVQUST 2018

İSTEHLAKÇI MALIN ALINMA GÜNÜ SAYILMAMAQ
ŞƏRTİ İLƏ, 14 GÜN ƏRZİNDƏ HƏMİN MALI
LAZİMİ KEYFİYYƏTLİ MALA DƏYİSDİRMƏK
HÜQUQUNA MALİKDİR
(SATICI TƏRƏFİNDƏN DAHA UZUN
MÜDDƏT ELAN EDİLMƏYİBSƏ)

"İSTEHLAKÇILARIN HÜQUQLARININ MÜDAFİSİ HAQQINDA"
AR QANUNU, 15-Cİ MADDƏ, 1-Cİ BƏND